

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

125 éves a Magyar Néprajzi Társaság

Évfordulók, 2014	(3)
A Magyar Néprajzi Társaság 126. rendes, egyben ünnepi közgyűlés	(5)
A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(25)
Tudománytörténet	(59)
Fórum	(82)
Alma mater	(88)
Néprajzi muzeológia	(93)

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM

2014/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Robinco Digitális Nyomda
Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Tartalom

Hála József–Máté György: ÉVFORDULÓK, 2014	3
A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 126. RENDES, EGYBEN ÜNNEPI KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2014. május 14.)	5
I. Jegyzőkönyv	5
II. Elnöki megnyitó	9
III. A Társaság kitüntetettjei	12
IV. Főtitkári jelentés	17
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2013. évről. Tartalmi beszámoló	23
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 126. közgyűlésének	24
A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	25
Ünnepi konferencia a Magyar Néprajzi Társaság megalapításának 125. évfordulója alkalmából (Budapest, 2014. május 14.)	25
Jakab Albert Zsolt: A Kriza János Néprajzi Társaság köszöntője a 125 éves Magyar Néprajzi Társaság ünnepi ülésén	25
Szöke Anna: A Kiss Lajos Néprajzi Társaság köszönti a 125 éves Magyar Néprajzi Társaságot	27
Liszka József: A 125 éves Magyar Néprajzi Társaság és a 25 éves Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság	29
Kósa László: Alapítás, válságok és kibontakozások a Magyar Néprajzi Társaság történetében	31
Paládi-Kovács Attila: A Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia és a rokon tudományok társulatai	42
Kemecsi Lajos: A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság kapcsolata	49
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	59
Tiszteletadás a Magyar Néprajzi Társaság „alapító atyá”-inak emlékhelyeinél	59
Kemecsi Lajos: Hunfalvy Pál emlékezete	59
Bodó Sándor: Emlékezés Katona Lajosra	61
Hála József: Jókai és a néprajz	64
Barna Gábor: Herrmann Antal sírjánál	69
Bodó Sándor: Herman Ottó szobránál	71
Száz évvel ezelőtt hunyt el Herman Ottó	74
Hála József: Megemlékezések Herman Ottó halálának 100. évfordulóján	74
Szilágyi Miklós: Herman Ottó halálának 100. évfordulóján	76

FÓRUM.....	82
Bárth Dániel: A folklorisztika helyzete és perspektívái a Kárpát-medencében (Vác, 2014. május 23–24.)	82
Tóth Arnold: Herman Ottó Emlékülés (Miskolc, 2014. december 4.)	86
ALMA MATER	88
Balogh Pál Géza: Nyolcvanéves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete. Műhelyszeminárium, ünnepi konferencia, kiadványok	88
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	93
Szöllősy Gábor: A pásztorok világa. Tisztelet Herman Ottónak (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 2014. szeptember 12.–2015. február 20.)	93
Bodó Sándor: 125 éves a Magyar Néprajzi Társaság (Néprajzi Múzeum, 2014. december 10.–)	95

ÉVFORDULÓK, 2014

125 évvel ezelőtt, 1889. január 27-én Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Kisfaludy Termében tartotta meg „alakuló” közgyűlését a Magyarországi (1896-tól Magyar) Néprajzi Társaság. Elfogadták az *Alapszabályt* és megválasztották az „ideiglenes tisztikar”-t és az „ideiglenes nagy választmány”-t. Az I. rendes (más néven „alakító”) közgyűlést ugyanott rendezték meg 1889. október 27-én, amelyen megválasztották a „végleges” tisztikart és választmányt.

Társaságunk, ugyanúgy, mint a megalapítás centenáriumán 1989-ben, 2014-ben is méltó módon igyekezett emlékezni az elődökre, munkájukra, igyekezett ünnepélyessé tenni a jeles, 125. évfordulót.

A 2014. május 14-én tartott 126. rendes közgyűlés megkapta az „ünnepi” jelzőt. Ugyanaznap ünnepi konferenciát is rendeztek, amelyen a határon túli testvér egyesületek képviselői köszöntötték Társaságunkat és három visszatekintő előadást (Kósa László, Paládi-Kovács Attila, Kemecsi Lajos) hallhattak a jelenlevők. Október 27-én a budapesti Fiumei úti temetőben róttuk le tiszteletünket „alapító atyá”-ink, Hunfalvy Pál, Katona Lajos és Jókai Mór sírjainál (ünnepi beszédet mondott: Kemecsi Lajos, Bodó Sándor és Hála József). Ugyanaznap a szegedi Belvárosi temetőben Herrmann Antal sírjára került koszorú Társaságunk nevében is (róla Barna Gábor emlékezett meg). December 4-én Miskolcon ülést rendeztek Herman Ottó tudományos és közéleti pályafutása eredményeiről. A konferencia keretében koszorúzták meg nagy elődünk szobrát, amelynél Társaságunk nevében Bodó Sándor elnök mondott beszédet. Az ünnepségsorozat szerves része volt a Vácon 2014. május 23–24-én megtartott konferencia, amely *A folklórszítika helyzete és perspektívái a Kárpát-medencében* címet viselte. Az ünnepi események sorát a *125 éves a Magyar Néprajzi Társaság* című kamarakiállítás megnyitása zárta, amely 2014. december 10-én volt a budapesti Néprajzi Múzeumban.

Ahogy „az utolsó magyar polihisztor” születésének 125. évfordulóját 1960-ban, ugyanúgy halálának 125. évfordulóját is Herman Ottó Emlékévvé nyilvánították 2014-ben. Az igen gazdag és sokszínű programból (konferenciák, kiállítások, vetélkedők, koszorúzások, szobor- és emléktáblaavatások, tévéfilm stb.) néprajzi szempontból kiemelendő a Herman Ottó Múzeum *Herman Ottó Emlékkonferenciája* (Miskolc, 2014. december 4.), valamint a Magyar Mezőgazdasági Múzeum *A pásztorok világa – Tisztelet Herman Ottónak* (Budapest, 2014. szeptember 12.–) és a *Herman Ottó öröksége a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban* (Budapest, 2014. december 17.–) című kiállítása.

2014-ben volt 80 éve, hogy 1934-ben létrehozták Magyarország (a szegedi után) második Néprajzi Tanszékét a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen és akkor nevezték ki első vezetőjét Györffy István személyében.

Folyóiratunk e számában igyekeztünk a Társaságunk megalapításának 125. évfordulója alkalmából megrendezett ünnepségsorozatot (a 126. rendes, egyben ünnepi közgyűlés; az ünnepi konferencia; az „alapító atyá”-kra való emlékezés; a váci konferencia; a kamarakiállítás) beszámolóik és az elhangzott előadások, beszédek közlésével részletesen dokumentálni. A Herman Ottó-évforduló alkalmából Hála József beszámolóját, Szilágyi Miklós „szokatlan” emlékidézését és Szöllősy Gábor kiállításismertetését közöljük. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete évfordulós rendezvényeiről, kiadványairól Balogh Pál Géza számol be olvasóinknak.

Tudósításainkkal, a közölt írásokkal már terjedelmi okokból sem törekedhettünk, nem is törekedtünk teljességre. Az ünnepi események némelyikéről (különösen a Herman Ottó-megemlékezésekről) a *Néprajzi Hírek* 2015. 1. számában tervezünk még néhány cikket közölni.

HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

**A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 126. RENDES,
EGYBEN ÜNNEPI KÖZGYŰLÉSE
(Budapest, 2014. május 14.)**

**I.
Jegyzőkönyv**

Bodó Sándor elnök köszönti az egybegyülteket a Magyar Néprajzi Társaság ünnepi közgyűlésén a 125. évforduló alkalmából. Örömet fejezi ki a délelőtti emlékülés sikeressége felett. Megállapítja, hogy a közgyűlés határozatképes.

Az elnök ismerteti a napirendi pontokat és kéri azok elfogadását. A közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök felkéri Hála Józsefet és Mészáros Csabát, akik elfogadják a felkérést.

Első napirendi pontban Bodó Sándor megtartja elnöki beszámolóját. Méltatja az elmúlt év intenzív munkáját. Kiemeli a szakosztályok gazdag programkínálatát, valamint ismerteti a legutóbbi közgyűlés óta megjelent kiadványokat. Részletesen beszámol a választmány munkájáról is, ugyanis a megváltozott *Polgári törvénykönyv* (Ptk.) miatt alapszabály-módosítást készített elő több megbeszélés és vita eredményeként, illetve Vargyas Gábor kezdeményezésére Ügyrendet dolgozott ki. Beszámolójában kitér a Társaság anyagi helyzetére. Elődeink sem bővelkedtek anyagiakban, mégis sikerült mindig elegendő támogatást találniuk céljaik megvalósítására. Napjainkban a Társaság működése nehézségekbe ütközik, de a vezetőség igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy a folyamatosságot fenntartsuk. Végül pedig köszönetet mondott a Néprajzi Múzeumnak, amiért befogadja a Társaság irodáját, és raktárt biztosít kiadványainknak, majd reményét fejezte ki, hogy ez a továbbiakban is így lesz.

A második napirendi pontban a társasági kiténtetések kiosztására kerül sor. Bodó Sándor elnök felkéri Turai Tünde titkárt, hogy ismertesse a laudációkat. *Györffy István-emlékéremmel* tünteti ki a Magyar Néprajzi Társaság Kocsis Gyulát, *Jankó János-díjjal* Jakab Albert Zsoltot, *belföldi tiszteleti tagsággal* Bárh Jánost, *külföldi tiszteleti tagsággal* Mary N. Taylort és Richard de Ungert, *Sebestyén Gyula-emlékéremmel* Tóth Imréné Apró Annát, Takácsné Csente Juliannát, Harsányi Ferencné Miletics Ilonát és Horváth Lajosné Rádics Mártát.

A harmadik napirendi pontban Kemecsi Lajos megtartja a főtítkári jelentést. Beszámol arról, hogy 2013 nem volt nyugodt, tudományos kiteljesedést biztosító időszak. A fokozódó nehézségek miatt mindennapos küzdelmet jelentett a pénzügyi keretek biztosítása. Ezt követően felsorolta az elmúlt év folyamán elhunyt tagtársak nevét, és kérte a közgyűlést, egy perc néma csönddel adózzunk emléküknak. A főtítkári jelentését a Társaság működésének méltatásával folytatta. Összesen 34 szakosztályi tevékenységre került sor, és körülbelül ugyanennyi rendezvényen vettünk részt társszervezőként. Nagy volt a publikációs aktivitás is. Megnőtt a felvételüket kérő tagok száma. Külön köszönetet mondott az önkénteseknek (főként az ELTE Néprajzi Intézetének hallgatói), akik segítettek a Társaság munkáját. A közgyűlés egy tartózkodással elfogadja a főtítkári jelentést.

A negyedik napirendi pontban a közhasznúsági jelentését olvassa fel Kemecsi Lajos főtitkár Sári Zsolt pénztáros megbízásából. A jelentés ismerteti a tagokkal a Társaság anyagi helyzetét, a pályázati támogatásokat, valamint aktuális gazdasági erőforrásait. Összegzőképpen megállapítja, hogy a Néprajzi Társaság közhasznú céljának maximumisan eleget téve látta el feladatait. A közgyűlés egyhangúlag elfogadja a jelentést.

Az ötödik napirendi pontban a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését ismerteti Selmeczi Kovács Attila. Közli, hogy a bizottság mindent rendben talált költségvetési és közhasznúsági szempontból egyaránt. A közgyűlés egyhangúlag elfogadja a jelentést.

A hatodik napirendi pontban Turai Tünde titkár ismerteti a közgyűléssel az előkészített javaslatot az *Alapszabály* módosítására, valamint az *Ügyrendre*.

Az *Alapszabályt* érintő módosítások az alábbiak.

Tagsági javaslatra a Magyar Néprajzi Társaság orosz nyelvű elnevezésének feltüntetésre kerül az *Alapszabályban* (Vengerszkoe Etnograficseszkoe Obsesztvo).

Közhasznúság megtartása, a közfeladatok teljesítését előíró jogszabályhelyek feltüntetése az *Alapszabályban*: (2) A Társaság (egyesület) önálló jogi személy, amely az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény rendelkezései szerint közhasznú civil szervezet.

Az (1) bekezdésben leírtak alapján a Társaság céljai elérése érdekében közhasznú tevékenységét az alábbi jogszabályokban előírt közfeladatokhoz kapcsolódóan végzi: tudományos tevékenység, kutatás (2004. évi CXXXIV. törvény 5. § 3. bekezdése); nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés (2011. évi CXCV. törvény 4. § (1) a–u pontja); kulturális tevékenység (1991. évi XX. törvény 121. § a–b pontja; 2011. évi CLXXXIX. törvény 13. § [1] 7. pontja; 2008. évi XCIX. törvény 3. § 1. bekezdése); a kulturális örökség védelme (2001. évi LXIV. törvény 5. § 1. bekezdése); a nemzeti emlékhelyek védelme és hozzáférhetővé tétele (2001. évi LXIV. törvény 61/B. § 3. bekezdése); az épített környezet alakítása és védelme (1997. évi LXXVIII. törvény 57/A. § 2. bekezdése); a kulturális örökség helyi védelme; a helyi közművelődési tevékenység támogatása (2011. évi CLXXXIX. törvény 13. § (1) 7. pontja); a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység (a 2011. évi CLXXIX. törvény 115. § a–i, 163. § 1. bekezdése).

Székely András Bertalan hozzászólásában jelzi, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek helyett a jogi szövegek a nemzetiség terminust használják. Mohay Tamás javasolja, hogy őrizzük meg ezt a formát, mivel ez közelebb áll szakmánk szóhasználatához és zárójelben használjuk a hivatalosan előírányzott terminust.

Rendelkezések a társasági vagyonról és jövedelemről

A Társaság vagyona: készpénz, kiadványok készlete és felszerelési tárgyak. A készpénz vagyont betéti számlán vagy folyószámlán kell elhelyezni.

A társaság tagjai

(1) A Társaság tagjai: a) rendes tagok, b) pártoló tagok, c) levelező tagok, d) tiszteleti tagok, e) külső tagok.

e) Külső taggá a Magyar Néprajzi Társasággal egyezmény alapján együttműködő külföldi néprajzi társaságok tagjai választhatók.

8. § A társasági tagok felvétele

(2) A pártoló, a levelező, a tiszteleti és a külső tagokat a Titkárság írásbeli ajánlására a választmány egyszerű többséggel választja.

9. § A társasági tagok jogai és kötelezettségei

Törlésre kerül: (2) A Társaság tiszteleti tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival.

(2) A Társaság pártoló, levelező, tiszteleti, valamint külső tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival azzal az eltéréssel, hogy a közgyűlésen tanácskozási joggal vehetnek részt, társasági tisztségviselőt nem választhatnak és tisztségre nem választhatók.

Az elnökség Bognár Szabina jogi szakvéleménye alapján elvetette a következő tagsági javaslatot: „Amennyiben a tiszteleti tag aktív kíván maradni, felfüggesztheti tiszteleti tagságát, és gyakorolhatja rendes tagságra vonatkozó jogait és kötelezettségeit – ezt az alapszabály nem tiltja.” és változatlanul kívánja hagyni az alapszabály idevonatkozó passzusát: „Aki rendes taggá kívánja magát választatni, ebbéli szándékát a Társaság Titkárságához, a Társaság két tagjának bizonyított indokolást is tartalmazó kiegészített írásos belépési nyilatkozat eljuttatásával teheti meg.”

A Ptk. módosítása következtében javításra kerül: 11/A. § A közgyűlés

(7) A közgyűlés rendszerint egyszerű szótöbbséggel határoz, de alapszabálymódosításhoz a jelen lévő tagok háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata szükséges. A Társaság céljának módosításához, a Társaság megszűnéséről szóló közgyűlési döntéshez, vagy más egyesületbe való beolvadásához, s ez esetekben a Társaság vagyonának hovafordítása kérdésében hozott határozatokhoz a szavazati joggal rendelkező tagok háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata szükséges.

Tagi kezdeményezésre: (5) A közgyűlés határozatképességéhez a szavazati joggal rendelkező tagok 50%-a + 1 fő jelenléte szükséges. Határozatképtelenség esetén az elnök ugyanazon tárgysorozattal újabb közgyűlést hív egybe, amely a megjelentek számára való tekintet nélkül határozatképes. A közgyűlésre szóló írásos meghívóban fel kell tüntetni a határozatképtelenség miatt az eredeti napirendi pontok megtárgyalására ismételten összehívott közgyűlés idejét és helyét, illetve azt, hogy a megismételt közgyűlés a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes.

A választmány működésével kapcsolatos javaslat:

11/B. § (7) Tartós akadályoztatás, elfoglaltság esetén a választmányi tag felfüggesztheti tisztségét, lemondhat tisztségéről, illetve az elnökség javaslatára a választmány indítványozhatja egyes tag(ok) visszahívását. A választmányi tag tisztsége megszűnik, ha kimentés nélkül egy éven keresztül nem vesz részt a választmány munkájában. Felfüggesztés, lemondás, visszahívás és megszűnés esetén a póttagok a tisztújító közgyűlésen kapott szavazatok sorrendjében lépnek be a választmányba.

(8) A választmány döntéseit két választmányi ülés közötti időszakban – a hatékony működés érdekében, a határozatképességre vonatkozó szabályok figyelembevételével – a közvetlen személyes jelenlét helyett elektronikus hírközlő eszköz (pl. elektronikus levél, konferenciabeszélgetés) közvetítésével is meghozhatja. Kizárólag olyan elektronikus hírközlő eszközök igénybevétele lehetséges, amelyek lehetővé teszik a tagok azonosítását és a tagok közötti kölcsönös és korlátozásmentes kommunikációt.

A társaság tisztségviselői

(3) Az elnökség tagjai: az elnök, a két alelnök, a főtitkár és a két titkár.

A társaság felügyelete

A Társaság működése felett az ügyészség és a Társaságot nyilvántartó bíróság a reá irányadó szabályok szerint gyakorol törvényességi felügyeletet.

Tisztújítás

(3) A választmány jogosult a jelöltállítás szabályainak meghatározására.

Miután ezzel a mondattal kiegészül az *Alapszabály* a választmány az *Ügyrendben* pontosíthatja a jelöltállítás szabályait.

Ügyrend

A Magyar Néprajzi Társaság (a továbbiakban Társaság) *Alapszabálya* (a továbbiakban Asz.) 11/B. § (2) pontja értelmében a választmány a Társaság ügyeinek intézésére *Ügyrendet* alkothat. A választmány e felhatalmazás alapján, a hatékonyabb ügyvitel és az átláthatóbb működés érdekében a Társaság *Ügyrendjét* az alábbiak szerint állapítja meg.

1. Szakmai érdekvédelem

A Társaság egyik célja, hogy ellássa a néprajznak, valamint művelőinek szakmai érdekvédelmét, ezen belül segítse a néprajzosok szakmai tevékenysége feltételeinek javítását, fellépjen a szakma hitelességét rontó tevékenységek ellen, és elősegítse az együttműködést a szakma különböző szervezetei között. Szakmai érdekvédelmi kérdések megvitatására a választmány háromfős eseti bizottságot hozhat létre (pl. Etikai Bizottság), a bizottság állásfoglalását, javaslatát a választmány jóváhagyását követően hozhatja nyilvánosságra.

2. A szavazás rendje

2. 1. A szavazás rendje a közgyűlésen

Az *Ügyrend* csupán a mindenkori *Alapszabály* rendelkezéseit ismétli meg.

2. 2. A szavazás rendje a választmányon

Az *Ügyrend* az *Alapszabály* rendelkezéseit ismétli meg, benne az elektronikus döntéshozatal lehetőségével.

3. A jelölési eljárás

A jelölési eljárás során a Jelölő és Választási Bizottság által megadott levelezési vagy e-mail címre a Társaság minden rendes és tiszteleti tagja leadhatja javaslatát. A jelölő „hitelesítésén” és az anonimizálást követően a Jelölő és Választási Bizottság jelöltlistát készít (a név és jelölésszám feltüntetésével), melyet továbbít a választmány-nak.

Jelölt az lehet, aki az adott tisztségre leadott, érvényes jelölések legalább 10%-át megszerezte. A jelöltek neve a jelöltlistán a kapott jelölések sorrendjében szerepel.

A jelölési eljárásban a Jelölő és Választási Bizottság munkáját a Titkárság segíti.

A jelöltlistáról a választmány titkosan szavaz. Választmány által támogatott jelölt az lehet, akit legalább öt választmányi tag a szavazatával támogat. A közgyűlés elé terjesztendő jelöltlistán a jelöltek a választmányon kapott szavazatok sorrendjében szerepelnek (a név és szavazatszám feltüntetésével).

(A jelölési eljárás űrlapja az *Ügyrend* 1. számú melléklete.)

4. Szerkesztők és szerkesztőbizottsági tagok választása

A választmány, az elnökség javaslata alapján öt évre megválasztja a Társaság kiadványainak (*Ethnographia*, *Néprajzi Hírek*) – szerkesztőit és – a szerkesztő javaslatára – a szerkesztőbizottsági tagokat. A szerkesztő megbízatásának negyedik évében az elnökség javaslatot tesz az új szerkesztők személyére, a javaslatról a választmány dönt. A szerkesztők javaslata alapján a választmány a következő ülésén dönt a szerkesztőbizottságok tagjairól.

A szerkesztőket és a szerkesztőbizottsági tagokat az elnök kéri fel.

5. Záró rendelkezések

Jelen *Ügyrendet* a választmány 2014. április 30-án tartott ülésén elfogadta, és azt jóváhagyásra a közgyűlés elé terjeszti.

A részletes ismertetés után Bodó Sándor elnök szavazásra terjeszti fel az alapszabály-módosítást és az ügyrendet. A közgyűlés egyhangúlag elfogadja mind a kettőt.

Bodó Sándor elnök megállapítja, hogy a közgyűlés hivatali feladatainak eleget tett, és felkéri a *Györffy István-émlékéremmel* kitüntetett Kocsis Gyulát, hogy tartsa meg *A 19. század közepe anyagi kultúrájának, társadalmának és mindennapi életének kutatása történeti források – árvaszéki iratok – alapján* című előadását. Ezt követően felkéri Kemecsi Lajos főtitkárt, hogy olvassa fel a jelen lenni nem tudó *Jankó János-díjjal* elismert Jakab Albert Zsolt előadását, melynek címe: *Az emlékezet társadalmi funkciói Kolozsváron*.

Zárszóként Bodó Sándor elnök megköszöni a résztvevők aktív közreműködését a 126. közgyűlésen, és további jó munkát kíván.

Budapest, 2014. május 14.

BODÓ SÁNDOR
elnök

TURAI TÜNDE
jegyzőkönyvvezető

HÁLA JÓZSEF
jegyzőkönyv-hitelesítő

MÉSZÁROS CSABA
jegyzőkönyv-hitelesítő

II.

Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés, Kedves Tagtársak!

Intenzív munkával eltelt esztendő van a 2013. évi májusi közgyűlés óta Társaságunk mögött. Az elnökség, a választmány, s a szakosztályaink gazdag programot teljesítettek. Életünk szervezésére a számos szűkebb körű megbeszélésen, vagy éppen ünnepi alkalmakon (korábban megítélt elismerések átadásán) túl összesen 4 választmányi ülést tartottunk, bár közülük egy ülés (a 2014. április 23-ai) nem volt határozatképes. Szakosztályaink számos alkalommal rendeztek programokat, s közöttük néhányról elmondható, hogy fontos kérdéseket tűztek napirendre, s ennek megfelelően nagy érdeklődést váltottak ki.

A közelmúltban hatályossá vált új *Polgári törvénykönyv* a társaságok-egyesületek életét befolyásoló szabályokat hozott. Ennek következtében Társaságunk *Alapszabályát* kötelesek vagyunk módosítani, megörzendő közhasznú besorolásunk státuszát. Ezzel párhuzamos feladat fogalmazódott meg Vargyas Gábor alelnökünk részéről, aki szorgalmazta az *Alapszabályban* nem szereplő, de életünk során jelentkező kérdések *Ügyrendben* történő szabályozását. Így az *Ügyrend* és az *Alapszabály* alakítása, pontosítása a választmánynak két, illetve három alkalommal is programot adott. Jelen közgyűlésünk feladata, hogy az eddigi *Alapszabály* felhatalmazása szerint mind a módosított *Alapszabályt*, mind pedig az újonnan fogalmazott *Ügyrendet* határozattal jóváhagyjuk.

Társaságunk legfontosabb és nagy múltú folyóirata, az *Ethnographia* 2013-ban, a 124. évfolyamban, megújult külsővel 4 számban határidőre megjelent. 2014-ben eddig egy szám látott napvilágot. A szerkesztőbizottság minden lapszámot véleményez, Viga Gyula felelős szerkesztőt, Bati Anikót és Juhász Katalint, a szerkesztő munkatársait, s a lap elkészítésének valamennyi munkatársát köszönet illeti. Ugyancsak megjelent a 40. évfolyamába lépő *Néprajzi Hírek* 2013. évi 4 száma. (Pénzügyi bizonytalanság miatt a 2014. évi számok szervezése csak a közelmúltban indult el.) Elégedettséggel nyugtázzhatjuk, hogy a Néprajzi Értekezések 2. számaként megjelent Nagy Netta kötete *A cserevilágtól a padlássöprésig – Falusi hétköznapiak a beszállítás éveiben* címmel, a Cigány Néprajzi Tanulmányok 16. kötete (*Távolodó világaink, a cigány-magyar együttélés változatai* címmel), s rövidesen készen lesznek a szlovák, szlovén nemzetiségi tanulmánykötetek, valamint a magyar nyelven megjelenő válogatás a nemzetiségi kutatások újabb eredményeiből.

A Társaság szakosztályai gazdag programot teljesítettek 2013-ban, s eddig 2014-ben. A legjelentősebb rendezvényekre utalva említhetem meg az Anyagi Kultúra Szakosztály Budapesten rendezett *Középkori elemek napjaink magyar anyagi kultúrájában* című, valamint a Kiskunfélegyházán rendezett *A böjt egykor és ma – A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai* címmel 2013-ban rendezett konferenciáit. A Folklór Szakosztály jelentős vitaülést szervezett Szulovszky János *Lehet-e a szellemi néprajznak keresztény tudományos megközelítése?* című előadása kapcsán. Számos felkért hozzászóló véleményével egyetemben a vitaülés anyaga az *Ethnographia* 2014. évi 2. számában jelenik majd meg. A Folklór Szakosztály több társrendezővel 2013 őszén Grynaeus Tamás-emlékülést tartott, valamint a Kriza János Néprajzi Társasággal együtt szerveztek megemlékezést és méltatást a 150 éve megjelent *Vadrózsákról*. A Folklór Szakosztály, valamint az Etnológiai Szakosztály a pécsi egyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékével együtt rendezett vitaülést „*Kelet–Nyugat*” – *Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatosság, változások és kölcsönhatások* címmel. A Nemzetiségi Szakosztály a szentendrei Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságával együttműködve fórumot rendezett az UNESCO szellemi kulturális örökség egyezményének a hazai nemzetiségi kultúra elemeit érintő megvalósításáról. Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály 2013-ban első alkalommal hirdette meg Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatát, amely rendkívül sikeresnek bizonyult. 2013 júliusában pedig egyhetes Tradíció Táborot rendezett önkéntes gyűjtőknek Örkényben, ahol az ötven résztvevő szakmai előadásokon, műhelymunkákon és kirándulásokon fejleszthette tovább néprajzi ismereteit. A Film és Fényképezési Szakosztály a Társadalomnéprajzi Szakosztállyal együttműködve előadás-sorozatot rendezett a néphagyomány 21. századi helyzetéről, a hagyományos mesterségek lehetőségeiről, a divatos népművészetről, a hagyományos és virtuális közösségekről, valamint az ember és a természet viszonyáról. Valamennyi szakosztály számtalan könyvbemutatót, előadást, születésnapi köszöntőt szervezett és rendezett.

Készülve az alapításának 125. évfordulójára emlékező társasági ünnepnapra, áttanulmányoztam újra az 50., 100. évfordulós megemlékezéseket, Kósa László könyvét a Magyar Néprajzi Társaság 1889–1989 közötti történetéről, le kell vonnom azt a tanulságot, hogy elődeink többnyire ugyanúgy nem dúskáltak programjuk teljesítéséhez anyagi javakkal, mint ahogyan mi is hétköznapi gondokkal küszködünk. Terveink megvalósításához, kötetek kiadásához, konferenciák szervezéséhez pályázatok révén sikerül pénzügyi támogatást szerezni. A Társaság napi működésének biztosítása

azonban nem megy gondok nélkül. A Társaság elnöksége mindent megtesz, hogy ezek a hiányok megszűnjenek, s a remény hal meg utoljára...

Köszönettel tartozunk a Néprajzi Múzeum vezetésének, hogy helyet biztosít a Magyar Néprajzi Társaság működéséhez. Reméljük, ezt a támogatást a későbbiekben is megkapjuk a múzeumtól.

E gondolatok jegyében a Magyar Néprajzi Társaság 126. rendes közgyűlését megnyitom.

BODÓ SÁNDOR
elnök

III.

A Társaság kitüntetettjei

Györffy István-emlékérem

Kocsis Gyula

Kocsis Gyula egyetemi tanulmányait az ELTE Bölcsészkarán kezdetben történelem-
orosz, majd történelem-néprajz szakon végezte 1968–1973 között. Mesterei, Tálasi
István és Barabás Jenő irányítása alatt fordult figyelme szakdolgozati témája, Jászkó-
halma településnéprajzi vizsgálata felé.

Diplomaszerzése után előbb a Néprajzi Múzeumban, majd rövid ideig a Jász Mú-
zeumban dolgozott. 1974-ben a ceglédi Kossuth Múzeum igazgatója lett. Több évtize-
des muzeológusi tevékenysége alatt nem csupán az intézményt, hanem a város és a táj
történeti néprajzi kutatását is magas szintre fejlesztette. Disszertációja, *A Jászság né-
pessége, társadalma, gazdálkodása a XVI–XVII. században* 2005-ben látott napvilágot
az Akadémiai Kiadó gondozásában.

Az ELTE néprajz szakos egyetemi oktatásába 1989-ben kapcsolódott be, ahol
előbb a Tárgyi Néprajzi Tanszék főállású adjunktusaként, majd 2006-tól docenseként,
2007 és 2011 között pedig tanszékvezetőként dolgozott. 2010-ben habilitált. 2012-ben
nyugdíjba vonult, ám kapcsolata sem a tanszékkel, sem az oktatással nem szakadt meg.
Néprajzos generációk sokasága tanulta tőle az anyagi kultúra történetével, a gazdálko-
dással és társadalomnéprajzzal kapcsolatos tárgyakat, ismereteket. Szakdolgozatok,
doktori disszertációk sikeres témavezetője, hallgatóinak kedvelt (60. születésnapján
ünnepi tanulmánykötettel köszöntött) oktatóegyenisége.

Publikációnak gazdag tárháza az MTMT adatbázisban hozzáférhető.

A Magyar Néprajzi Társaságnak egyetemista kora óta tagja, ezen felül az Anyagi
Kultúra Szakosztályban titkári, a választmányban tagsági, valamint a társaság titkári
feladatát is ellátta különböző választási ciklusokban. 1984-ben a Magyar Néprajzi Tár-
saság *Jankó János-díjjal* ismerte el kutatói tevékenységét.

Tudományos életpályája méltóvá teszi őt, hogy a Magyar Néprajz Társaság *Györffy
István-emlékérem* magas szakmai kitüntetését elnyerje.

*Bodó Sándor elnök átadja Kocsis Gyulának a Györffy István-emlékérmét
(Fotó: Hála József)*

Jankó János-díj

Jakab Albert Zsolt

Jakab Albert Zsolt egyetemi tanulmányait Kolozsvárt, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékén végezte, magyar–néprajz szakon. Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Néprajztudományi Doktori Iskolájában, a Magyar és Összehasonlító Folklorisztika program keretében szerezte meg doktori címét 2011-ben, disszertációjának címe: *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat – A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron.*

Doktori értekezését publikációnak formálva két kötetben jelentette meg. Az elemző kötetet egy több mint félezer oldalas Adattár egészíti ki külön könyvként, amely a Kolozsváron 1440 és 2012 között, a datálás és emlékállítás szándékával létrehozott feliratokat, emléktáblákat, szobrokat és emlékműveket, valamint az ezekhez kapcsolódó adatokat tartalmazza a teljesség igényével.

Nagy, összegző munkáján kívül közel félszáz egyéb tanulmányával, tudományos cikkével bizonyította, hogy a kollektív és kulturális emlékezet, az írott populáris kultúra, az identitásstratégiák és szélesebb értelemben véve a városantropológia jeles kutatója. Mindeközben a tudomány „működtetéséből” is kiemelkedő módon kiveszi részét.

Jakab Albert Zsolt azok közé a kiválóan felkészült néprajzkutatók közé tartozik, akikről a tévedés kockázata nélkül megállapítható, hogy a szakág jövőjét meghatározó személyiséggé ért. Az emlékállítás és emlékezési gyakorlat témaköreiben megszületett elemző művei alapján kijelenthető, hogy elméleti-módszertani felkészültsége a megújuló néprajzkutatás egészét is alakítja, szemléletmódját gazdagítja. Tudományos és közéleti tevékenységének, kutatási eredményeinek és publikációinak elismerése a *Jankó János-díj.*

Belföldi tiszteleti tag

Bárth János

Bárth János a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díjjal* (1978) és *Györffy István-émlékéremmel* (2004) kitüntetett tagja. A választmányának évtizedeken át volt aktív tagja, a Társadalomnéprajzi Szakosztálynak elnöke három cikluson át 2012-ig.

Bárth János kiemelkedő kutatói teljesítményét és habitusát 20 önálló kötet érzékelteti. Kutatásszervezői és muzeológiai eredményeit további 14 általa szerkesztett kötet, valamint a *Cumania* folyóirat sorozatának 12 kötete (1997–2010) jelzi. Méltó munkatársa a *Magyar néprajz* kézikönyv két kötetének a települések történeti és modern kori bemutatásával. Első (1975) és legfrissebb (2013) könyvei azt a két regionális helyszínt helyezik fókuszba, amelyek kiemelkedő szerepet kaptak kutatásaiban: az egyik a Kalocsai szállások településnéprajza, a másik székely családi okmánytárakat közöl és elemz a szántó birtokrészek nagyságára utaló *Két véka féreje* címen. Az utóbbi anyaga két tematikus székelyföldi kötetének anyaggyűjtése során gyűlt össze más kérdésekhez kapcsolódóan. A nevezett kötetek is mutatják Bárth János változatlan aktivitását, töretlen odaadó munkáját (*Templom jobbágya, megye zsellére, eklézsia árendása. Fejezetek a katolikus székelység egyháztörténetéhez*, 2011; *Szentgyörgy megyéje Alcsikban*, 2012). Az egyház, vallás szervező szerepe visszatérően helyet kapott történeti termelés-, társadalom- és életmódvizsgálatai sorában.

Bárth forrásfeltáró és -elemző munkája példaszerű, számos megfigyelése úttörő jelentőségű, egész munkássága inspiratív erejű. Fiatalkollégák nemzedékeinek munkatársként elfogadása mellett a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Intézetében tanítható és tanít ma is önzetlenül címzetes egyetemi docens külső munkatársként.

Bárth János eddigi munkássága alapján belföldi tiszteleti tagságra érdemes.

Kemecsi Lajos főtitkár gratulál a belföldi tiszteleti taggá választott Bárth Jánosnak
(Fotó: Hála József)

Külföldi tiszteleti tag

Mary N. Taylor

Mary N. Taylor amerikai antropológus a New York-i Hunter College and the Cooper Union for the Advancement of Science and Art és a Parsons School of Design assistant professzora. Bár nem magyar származású, kiválóan beszél magyarul, éveket töltött Magyarországon, mind magánemberként, mind tanulmányokat folytatva: 2000-ben a Corvinus Egyetem Nemzetközi Programjának keretei között Budapesten tanult, majd 2004–2005-ben Fulbright-ösztöndíjjal másfél évig Magyarországon gyűjtött anyagot a doktorijához.

PhD-disszertációja témájául a magyar táncházmozgalmat választotta a Graduate Center of the City University of New York antropológia szakán. (Megvédett PhD dolgozatának címe: *The Politics of Culture: Folk Critique and the Transformation of the State in Hungary.*)

Mary N. Taylor rendszeresen publikál magyar vonatkozású tanulmányokat, számos konferencián a magyar panel szervezőjeként tevékenykedett és 2009 óta az Amerikai Antropológiai Társaság Magyar Témacsoportjának elnöki tisztét is betölti.

Mary N. Taylor 2013-ban a *Smithsonian Folklife Festival Hungarian Heritage – Roots to Revival* programban a narratív színpad koordinátori feladatait látta el, ahol 10 napon keresztül napi kilenc negyvenöt perces ismeretterjesztő beszélgetés és kamaraelőadás zajlott folyamatosan. A narratív színpad programja nagy népszerűségnek örvendett, sok ezer ember hallgatta kitartó érdeklődéssel az előadásokat. Mary N. Taylor hihetetlen kitartással, profizmussal és ügyszeretettel igyekszik megteremteni a kommunikációt, a megértés „nyelvezetét”, „hídját” az amerikai közönség és a magyar népművészek között.

Mindezeknek megfelelően indokolt Mary N. Taylor számára a külföldi tiszteleti tagság odaítélése.

Richard de Unger

Az Angliában élő Richard de Unger egyike azon keveseknek, akik a néprajzi–kulturális antropológiai szakmai kutatásokat következetesen és hosszú ideje önzetlenül támogatják adományaikkal. A Néprajzi Múzeummal évtizedes kapcsolatban állva számos formában járult hozzá a világszínvonalú, ám lényegében ismeretlen gyűjteményi egységek feltárásához, tudományos igényű feldolgozásához és szélesebb közönséggel való megismertetéséhez.

A De Unger Chair tudományos ösztöndíj formájában 2006 óta támogatta a Bíró Lajos által gyűjtött kb. 5600 új-guineai néprajzi tárgy tudományos feldolgozását. 2013-ban szintén Richard de Unger segítette Boglár Lajos hagyatékának megvásárlását a Néprajzi Múzeum számára. 2014 végére támogatásával készül el a Bíró-anyag kvalitásához mérhető Torday-gyűjteményt bemutató katalógus és tárlat. A magyar néprajzi anyagból az ő hozzájárulásával valósul meg a Miskakancsókat feldolgozó gyűjteményi katalógus és időszaki kiállítás.

Richard de Unger ezzel a tevékenységével folytatja családjának hagyományát, felnőni folyamatosan támogatták a magyar múzeumokat. A külföldi tiszteleti tagság odaítélésével a Magyar Néprajzi Társaság kifejezi, hogy értékeli az önzetlen támogatást, amely hosszú ideje eredményesen segíti a hazai néprajzi szaktudományi tevékenységet.

Sebestyén Gyula-emlékérem

Harsányi Ferencné

Harsányi Ferencné fiatal kora óta Győrben él, de szülőfaluját, Györszentivánt – mely hivatalosan 1970 óta Györhöz tartozik – ma is otthonának érzi. Itt töltötte gyermekkorát, itt élnek/éltek testvérei, rokonai.

Gyermekkorra sorsfordító időkre esett. Pályamunkáiban leirt emlékei a mai – főként fiatalabb – olvasók számára már múlt századi történelem. De a szerző olyan elevenen, életszerűen tárja elénk, hogy szinte átéljük a család küzdelmes, de összetartó életét, a háború szenvedéseit, a mindig újrakezdés erőfeszítéseit. A megélt élmény valamennyi pályamunkájában jelen van. Megtalálható a születéssel, kereszteléssel, komaválasztással kapcsolatos hagyományok feldolgozásában éppúgy, mint az elmúlás, temetés szokásvilágát bemutató dolgozatban. Szívesen és szenvedélyesen kutatja a falu múltját, emlékeit, változó és megváltozott tájait, vallatja a jobbágyvilág örökségeként megmaradt közös udvarok lakóit. Az összegyűjtött mozaikokat szakértő módon formálja egyé.

Harsányi Ferencné ma, 80 évesen is írja a családi emlékeket. Szívesen osztja meg másokkal is tudását, cseréli tapasztalatait. A munkáiból összeállított 260 oldalas könyv az utolsó évszázad történetét tárja az érdeklődő olvasó elé, jobbára emberi sorsokon keresztül. Méltán érdemes a *Sebestyén Gyula-emlékéremre*.

Rádics Márta

Rádics Márta diákkora óta sokat tett azért, hogy szülőhelye, az egykor németek lakta Bize néprajzi jellegzetességeit megmutassa. Az Országos Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat keretében 1962–1975 között a gép- és gyorsíró szakközépiskola tanulójaként még olyan községrészekben is tudott gyűjteni gyorsírással, ahol nem volt villany. A Kaposvári Tanítóképzőben tovább mélyítette néprajzi gyűjtési tudását, és a nyelvjárási lejegyzést is tökéletesen elsajátította.

Szakdolgozatát is a bizei gyűjtéseiből írta 1976-ban *Az esztendő jeles napjaihoz fűződő szokásai Bizén* címmel. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum felkérésére gyűjtőmunkát végzett a bizei ételekről, a mezei munka felszereléseiről, a falut ért változásokról, mely kéziratokat a múzeum őrzi. 1998-tól aktívan tevékenykedett szerzőként és szerkesztőként a marcali *Helytörténeti Füzetek* kiadásában. A 2006-ban megjelent *Bize története* két kötetében a néprajzi rész (olajütő, malomtörténet, a szőlőhegy keletkezése, présházak, szőlőhegyi gazdálkodás) kidolgozásához nagymértékben hozzájárult. A *Lehnerpuszta – Marcali* (2008) című könyvben az uradalmi cselédsorsot tárta fel, bőségesen ellátta képekkel, kordokumentumokkal.

Tanári pályafutása során a néprajzi gyűjtőmódszert és a gyűjtés iránti lelkesedését diákjainak is közvetítette. Munkássága érdemesíti a *Sebestyén Gyula-emlékéremre*.

Takácsné Csente Julianna

Takácsné Csente Julianna néprajzi gyűjtőmunkája során a tatabányai bányászérettel foglalkozik. Két nagyobb lélegzetvételű munkát készített *Bányász voltam Tatabányán* és *Jó szerencsét, fiúk* címmel. Ezekben a bányászok életét, életmódját, közösségi cso-

portjaik hagyományait tárja fel, illetve bemutatja a bányászszállásokat is, melyek ma már Tatabánya szabadtéri múzeumaként láthatók.

Gyűjtői tehetségét bizonyítja a bányászóház történetének feltárása, ahol ő maga általános nővérként kezdte pályáját. Ezekben az években olyan jó kapcsolatot épített ki betegeivel, hogy később is bőséges adatokkal látták el őt adatközlőként.

Takácsné Csente Julianna sokáig a „hatajtós ház”-ak sorában, az öreg telepen élt, így volt lehetősége belülről, résztvevő megfigyelőként kísérni a történeteket. A bányászklubokban a Bányász Szakszervezet vezetőjének engedélyével rendszeresen gyűjtött. A bányászok között sok volt a szlovák, a görög és a lengyel, részben hadifoglyokként telepedtek le Tatabányán, de sokan élnek Oroszlányban is, s az ő életüket is vizsgálta.

Az önkéntes néprajzi gyűjtés iránti hűségével és kitartó munkájával rászolgált a *Sebestyén Gyula-émlékéremre*.

Tóth Imréné Apró Anna

Tóth Imréné Apró Anna több évtizedes kitartó amatőr helytörténetész–néprajzkutató munkájának eredményeként napjainkra hatalmas és csodálatos gyűjteményt tudhat magáénak. A tudatos gyűjtőmunkát 1976-ban kezdte. Mindszent település múltját, mint egy hajdani krónikás jegyzi korszerű módszerrel: leírja a tárgyat, a készítőjét, a korszakot, amelyben dolgozott a mester vagy a tárgyat használó.

Tóth Imrénéről elmondhatjuk: felismerte a helyi szellemi és tárgyi értékeket, és megőrzésükben is fontos szerepet vállalt. Gyűjteményének legrégebbi darabja 1765-ből származik, a legújabb 2013-ból. Szívesen fogadott és fogad napjainkban is érdeklődő látogatókat, fontosnak tartja néprajzi tudásának továbbadását a következő nemzedéknek. Több ezer darabos fotógyűjteményének értékét emeli, hogy kutatásai alapján adathozható a fotón szereplő személyek, események, a fotóanyagot teljesen feldolgozta, dokumentálta. Helytörténeti, néprajzi gyűjtőmunkái különböző kiadványokban jelentek meg. Egy kötetre való kézírata várja a kiadatást *Visszatérés a múltba* címmel, melyben többek között feldolgozza a mindszenti jelentősebb épületek, házak történetét, egy fejezet szól a mindszenti emberek életéről.

Ezek alapján érdemes a *Sebestyén Gyula-émlékéremre*.

IV.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Ünnepi Közgyűlés!

Második alkalommal állok Önök előtt, hogy számot adjak a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt esztendejéről. Társaságunk életében olyan évről számolunk be, amely számos ok miatt sem értékelhető nyugodt és a hagyományok kiteljesedését biztosító időszaknak. A Magyar Néprajzi Társaság működését a tavalyi közgyűlés óta eltelt egy évben a nyugalom csak részlegesen és időlegesen jellemezte, s ennek belső és külső okai egyaránt voltak. Erőteljesen érvényesültek a gazdasági válságból fakadó pénzügyi követ-

kezmények, s ezzel szoros összefüggésben fokozódó nehézségekkel kellett megküzdenünk szakmai elképzeléseink és érdekeink érvényesítése érdekében.

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt röviden áttekintenénk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtsunk fejet azok emléke előtt, akik az eltelt esztendő során távoztak el tagjaink sorából. Tagtársaink halála nem csak családjuk és hozzátartozóik, hanem Társaságunk számára is veszteség. Tisztelegő megemlékezésünkbe azokat is belefoglalhatjuk, akik szakmánkkal szorosán érintkező szakterületeken tevékenykedtek. 2013-ban elhunytak: Ág Tibor karnagy, népzenekutató, Barsi Ernő zenetanár, népzene- és néprajzkutató, Ferencz Éva előadóművész, népdalénekes, Für Lajos történész, Görömbei András irodalomtörténész, Halmos Béla népzenekutató, előadóművész, Jancsó Miklós *Kossuth-díjas* filmrendező, Katona Tamás történész, Kenyéri Kornélia, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott könyvtárvezetője, Kiss András levéltáros (Kolozsvár), Kovács Tibor régész, Maróti István irodalomtörténész, Nyirkos István finnugrista, nyelvész, Szabylár Péter geológus, kohómérnök, helytörténész, a Tájházsövetség egyik alapítója, Szelestey László, a betyárvilág és a pásztorművészet kutatója. 2014-ben elhunytak: Hajdú Mihály nyelvész, Társaságunk tiszteleti tagja, Olsvai Imre népzenekutató, zeneszerző, Borsányi László etnológus, egyetemi oktató.

Emléküket megőrizzük, kérem, fejezzük ezt ki egyperces néma felállással!

Tisztelt Közgyűlés!

A 2013-as esztendőről tudható volt, hogy komoly kihívásokkal lesz terhes és lényegi változásokat fog hozni működésünkben. A társasági ügyekkel kapcsolatban kulcspozíciót jelentő ügyintéző személyében 2013 júniusa hozott változást. Egyértelműen megállapíthatjuk az eltelt időszakot értékelve, hogy az új, agilis ügyintéző, Kalina Veronika megbízhatóan és számos feladatot tekintve kreatívan és kezdeményezően működik, valóban komoly támogatást adva a Társaság feladatainak megoldásához.

Bizakodtunk, hogy a korábbi évek rendkívül komoly nehézségeket jelentő sikertelen működési célú pályázata után ebben az évben végre újra sikerül biztosítani a nyugodt működését a Társaságnak. Sajnálatos módon azonban a NEA vonatkozó pályázata idén is olyan sokadik helyre sorolta az érvényes pályázatát a Néprajzi Társaságnak, hogy gyakorlatilag kilátástalan ennek a forrásnak a megszerzése. Ezáltal miként 2013-ban, úgy várhatóan 2014-ben is elsősorban a MTA célzott működési támogatása és a tagdíjfizetések képezik a működés hátterét. S bár a tagjaink közvetlen megszólítását követően, a Társaság sanyarú pénzügyi állapotát felismerve számos tagtársunk jelentős túlfizetéssel támogatta a működést, illetve a legkülönbözőbb bevételi lehetőségeket felkutatva és Kalina Veronika ügyintéző áldozatos munkájára építve növeltük az egyéb bevételeinket is, mégis igen komoly pénzügyi helyzetben van jelenleg is a szervezet. A vezetőség, felismerve a helyzetet, folyamatosan igyekszik a lehetséges támogatások felkutatására, viszont az általános forráshiány mind ez ideig érdemben nem változott. Jelenleg a pályázati kiszolgáltatottság miatt a Társaság működése csak a társasági vagyron folyamatos felélésével biztosítható. Továbbra is rendkívül fontos a tagdíjak, a kiadványárúsítások fokozott erősítése a Társaság túlélése érdekében!

Kemecsi Lajos főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: Hála József)

S miközben a Magyar Néphrajzi Társaság a pénzügyi csőd közeli, fenyegető veszélyével küszködött folyamatosan, a szervezeti élete a korábbi szokásoknak megfelelően rendezvényeken, választmányi üléseken normális keretek között zajlik, erről rövid áttekintést adunk. A 2013-as évben 34 szakosztályi rendezvényt tartottunk, közel ugyanennyi néprajzi tárgyú rendezvény szervezői, társrendezői vagy támogatói voltunk. Az éves rendezvények részletes programjai és a szakosztályi beszámolók olvashatók a Magyar Néphrajzi Társaság honlapján. Mindezen eredmények ellenére problematikusnak érzem társasági rendezvényeink látogatottságát.

A korábbi évekhez viszonyítva örömdetes tény, hogy jelentősen megnőtt a felvételt kérő új tagok száma (29 fő) az elmúlt esztendőben. A különböző tagi nyilvántartások alapján nagy nehézségek árán tovább zajlott a „tagrevízió”, melynek adatai alapján a Társaság valódi, aktív tagsága nem éri el a 300-at. Igaz, hogy mellettük több száz, tevékenységét értékelve talán pártoló tagunk is van.

A választmány négy alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei betekintésre hozzáférhetőek. Ezeken kívül a vezetőség többször is összeült (pl. pályázatok, folyóiratok szerkesztése, a *Néphrajzi Hírek* jövője témákkal kapcsolatosan). Az elnökség külön személyes találkozókra adta át a korábbi évben díjazott Leszja Musketkinek a külföldi tiszteleti tagságát elismerő oklevelet, illetve Keszeg Vilmosnak az *Ortutay Gyula-emlékérmét*.

A szakosztályok vezetésében lemondások miatt történt változás az elmúlt esztendőben: a Városnéphrajzi Szakosztály korábbi elnöke, Bali János, jelentősen megnövekedett hivatali elfoglaltsága miatt lemondott, pozícióját Juhász Katalin, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének tudományos főmunkatársa vette át.

A Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum földszinti 25-ös szobájában működik. Az intenzíven gyarapodó kiadványok rendezésével, raktári háttértevékenységgel sikerült az iroda körülményein javítani. A korábbi évek gyakorlatához igazodva zajlott a Társaság honlapjának a működése, illetve a hírlevelek terjesztése. Sikerként könyveljük el, hogy látogatottságunk havi átlagban meghaladja a 3000 látogatót. A társasági honlap tartalmi és formai modernizációját célzó pályázata sajnos sikertelen volt a Társaságnak.

Rendezvények és szakosztályi élet

Társaságunk az elmúlt esztendőben nem szervezett kiemelt, központi rendezvényt, tevékenységének súlypontját ebben az évben is a szakosztályokra helyezte. Tudományszakunkhoz köthető személyek megemlékezésén is képviseltette magát Társaságunk (így pl. a Grynaeus Tamás-emlékkonferencián). Kiadványainkat árusítottuk a Múzeumok Éjszakáján, a Hagyományok Háza Ünnepváros Kiadványvásárán, valamint az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásáron. Idén is részt veszünk a Múzeumok Majálisán. Mindemellett jelentős számú ülést, konferenciát, megemlékezést, könyvbemutatót stb. rendezett Társaságunk a fővárosban és vidéken egyaránt. A szakosztályok aktivitása változatos képet mutat, nem csak vezetőik fantáziája, mozgósító ereje és kapcsolatrendszere folytán, hanem a tagság erős területi szóródása okán is. A Társaság szakosztályainak tevékenységét részleteiben szintén a honlapon lehet nyomon követni. Az alábbiakban csak a legfontosabb szakosztályi tevékenységeket jelzem.

Az Anyagi Kultúra Szakosztály két konferenciát (*Középkori elemek napjaink magyar anyagi kultúrájában*; *A böjt egykor és ma – A böjtölés vallási, gazdasági, társadalmi, táplálkozási és egészségügyi szempontjai*) és több könyvbemutatót szervezett (Szilágyi Miklós: *Mezővárosi és paraszti kultúra. Történeti-néprajzi dolgozatok az alföldi mezővárosokról*; Kothencz Kelemen: *Kovácsok kézjegye: a sükösdői kovácsmesterek munkavégzése, kapcsolatrendszere a 19. század első felében*; Kiss Réka: *Egyház és közösség a kora újkorban. A Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében*; Muskovics Andrea szerk.: *Szőlő – Bor – Termelés – Fogyasztás – Társadalom*).

A Folklór Szakosztály két könyvbemutatót (Bárh Dániel szerk.: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*, Budapest, 2013.; *150 éves a Vadrózsák*. A Folklór Szakosztály és a Kriza János Néprajzi Társaság közös rendezvénye); két vitaülést (Szulovszky János: *Lehet-e a szellemi néprajznak keresztény tudományos megközelítése?* című előadása kapcsán Pócs Éva, Vargyas Gábor, Klaniczay Gábor, Mohay Tamás, Hörcsik Edit hozzászólásaival; a PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék „Kelet–Nyugat” vallásetnológiai kutatócsoportjával közösen: „*Kelet–Nyugat*”. *Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatosság, változások és kölcsönhatások*) és egy emlékülést (*Grynaeus Tamás-emlékülés*) szervezett.

Az Etnológiai Szakosztály egy vitaülést szervezett a Folklór Szakosztállyal és a PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszékkel közösen („*Kelet–Nyugat*”. *Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatosság, változások és kölcsönhatások*), valamint több előadást (Régi Tamás: *A környezet ritmusa: kultúra, mozgás és percepció*; Lajos Veronika: *Kortárs társadalmi kihívások és alkalmazott kultúrákutatók – a moldvai csángó példa*; Sárközi Ildikó Gyöngyvér: *Sodródó nemzet-ágak. Családfák szerepe a sibe nemzetépítési törekvésekben*; Brittig Vera: „*Régi*” és „*új*”: *hagyomá-*

nyok a jávai vajangjátékokban) és több könyvbemutatót (Hesz Ágnes: *Élők, holtak és adósságok. A halottak szerepe egy erdélyi falu társadalmában*; Ruttkay-Miklián Eszter: *Testi-lelki rokonság. A színjai hantik rokonsági csoportjai*; Mészáros Csaba: *Tekintély és bizalom. Kultúra és társadalom két szibériai faluközösségben*; Kisdí Barbara: *Mint a földre hullott mag*; Farkas Judit–Keszeg Vilmos szerk.: „Kolozsvártól Pécsig, a yaoitól a juhászatig.” *Néprajzi–kulturális antropológiai tanulmányok két doktori iskolából*).

A Nemzetiségi Szakosztály több könyvbemutatót szervezett (Lábadi Károly: *Egyházak Alsó-Baranyában és Szlavóniában*; *A Duna–Tisza közti Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciák tanulmánykötetei*; Cigány Néprajzi Tanulmányok 16.: *Távolodó világaink [A cigány–magyar együttélés változatai]*, *A 100 éve doktorált Pável Ágoston nyelvkönyve*), megszervezte a szentendrei Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságával együttműködve a *Nemzetiségeket a Nemzeti Jegyzékre! – Az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Egyezménye és hazai megvalósítása – Fórum Magyarország nemzetiségei számára* című konferenciát, mindemellett a szakosztály tagjai több konferencián is előadóként képviselték Társaságunkat.

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Hála József)

A továbbra is nagyon aktív Önkéntes Gyűjtő Szakosztály több rendezvénye közül kiemelkednek az „*Igy gyűjtünk mi...*” című sorozat előadásai. Paál Zsuzsanna szakosztályelnök szervezésében törekszik az etnográfusokat és folkloristákat összekapcsolni ezen a fórumon az önkéntes gyűjtőkkel. Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály a néprajzi múzeumi gyűjtőpályázatok folytatásaként szakmai hagyományt újított: *Tradíció* néven gyűjtőpályázatot hirdetett, melyre 133 érvényes pályamunka érkezett be. A pályaművek értékeléséről és tapasztalatairól a zsűri tagjai egynapos rendezvényen, konferencia keretében számoltak be. Támogatásért két alkalommal is sikeresen folyamodott a NKA-hoz. A legjobb írások alkotói számára a Tradíció néprajzi országos továbbképző táborban

ingyenes részvételt biztosított a szakosztály. A tábor szintén NKA-támogatásból valósult meg, az önkéntes gyűjtők és szakmai érdeklődők részvételével 2013. július 22–25. napokon Örkényben.

A Társadalomnéprajzi Szakosztály és a Film- és Fényképészeti Szakosztály közösen szervezték meg és szervezik a jövőben is a *Retnográfia* című sorozatukat, ahol főként 21. századi témákat érintettek, mint például: néphagyomány a 21. században, az idegenforgalmi látványosságtól a közösségi identitásig; hagyományos mesterségek a 21. században és a szegregált csoportok integrálásának lehetőségei; divatos népművészet a 21. században, az élő hagyománytól a design motívumokig; hagyományos versus virtuális közösségek, a fonótól a facebookig; ember és természet, az ökofalutól a városi kertekig.

A Városnéprajzi Szakosztály idén is sikeresen folytatta *BelVárosi esték* című előadássorozatát.

A Népzene és Néptánc Szakosztály a XXV. Kecskeméti Népzenei Találkozó kereketei között konferenciát rendezett *A népzene- és néptánc kutatás eredményeinek társadalmi hasznosulása* címmel.

Kiadványok

A Néprajzi Társaság nagy hagyományú folyóirata, az *Ethnographia* Viga Gyula és munkatársai, Báti Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében, a MTA támogatása révén behozta lemaradását. Az új szerkesztőség aktív munkájának köszönhetően a 2014/1-es számot már kézbe foghatjuk, valamint a 2014/2-es szám is június végére megjelenik. A szerkesztőbizottsági ülések rendszeresek, és érdemben segítik a szerkesztőség munkáját.

NKA pályázati támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* 2013. évi számai (a tavalyi közgyűlés óta a teljes 2013-as évfolyam megjelent), folyamatban van egy további pályázat, melynek segítségével a 2014. évi számok megjelenése is biztosított. Folytatódott a folyóirat on-line formátumú megjelentetésének előkészítése.

A nemzetiségi sorozatok újabb köteteiről is beszámolhatunk. Székely András Bertalan sorozatszerkesztő áldozatos munkájának köszönhetően a közgyűlésre a *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből* című kötet elkészült. 7 év után a hasonló kötetek sorában hetedikként valósult meg, s megújult koncepciót képviselve a teljességre törekedve készült a válogatás. A napokban jelenik meg két további kötet: *A magyarországi szlovákok néprajza* Andó György, illetve *A magyarországi szlovének néprajza* Horváth Sándor szerkesztésében.

MTA pályázati támogatással megjelent Nagy Netta könyve – *A cserevilágtól a padlássöprésig. Falusi hétköznapiak a beszolgáltatás éveiben* – a Néprajzi Értekezések 2. köteteként, a Társaság monográfia-sorozatának részeként, Turai Tünde titkár szerkesztésében. Az újraéledt sorozat folytatásaként sikeres MTA-pályázat támogatásával elindulhatott Szabó Magdolna disszertációjának köteté formálása is.

Anyagi helyzet

A Társaság működésének rendkívül súlyos anyagi helyzetére bevezetőmben már utaltam. Különös hangsúllyal jelzem, hogy a korábbi években kialakult struktúra már harmadik éve nem működik, azaz nem jut hozzá a Társaság a civil szervezetek működését célzottan támogató pályázati erőforrásokhoz. A korábbi esztendőkhöz képest egyre erőteljesebb az az irányváltás, hogy a Társaság szakosztályai egyes programok, projektek megvalósításához aktív önálló pályázati tevékenységet folytattak. Komoly megter-

helést jelent a pályázatok adminisztratív előkészítése, viszont az elért támogatások igazolják a tevékenység értelmét. A pályázati források valódi aktív társasági szervezeti életet tesznek lehetővé, amely éles ellentétben áll a háttérműködés feltételeinek végletes kiszolgáltatottságával és az ellehetetlenülés fenyegető lehetőségével.

A Társaság működésének anyagi alapjait a MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthatjuk. A gazdasági körülmények közismert megnehezedése nem csak a visszafogott, töredékes pályázati támogatásokban mutatkozik meg, hanem azok elszámolásának szigorúbb feltételeiben is. További bevételeink tagdíjbefizetésből, kiadványaink értékesítéséből és az szja 1%-ának felajánlásából származtak.

A közhasznúsági jelentés és a pénztáros beszámolója részletekről is tudósít, itt csak azokat a főbb számokat ismertetem, melyek jelenlegi nehéz helyzetünket alátámasztják. A Társaság folyószámláján a 2014. 05. 07-én kelt banki kivonat szerint 532 233 Ft szerepel, míg a házi pénztárban a 2014. 04. 30-i zárást követően 296 765 Ft található. Ez összesen: 828 998 Ft.

A fenti, esetenként az ünnepi alkalommal szinte összegegyeztetetlennek tűnő, ám sajnos reális helyzetértékelést követően kifejezem meggyőződésemet, hogy a nagy hagyományokkal bíró és fontos társadalmi és kulturális feladatot ellátó Társaságunk eredményes lesz, sikerül megtalálnunk a problémák megoldásának hatékony formáit. S ezt nem csak a kötelező kincstári optimizmus mondhatja velem a 125. évforduló miatt, hanem elsősorban tagjaink megtapasztalt áldozatvállalása, és különösen az az érzékelhető társadalmi igény, hogy a Társaság tovább folytassa eredményes munkáját. A főtitkári beszámoló végén fontosnak ítélem hangsúlyosan megköszönni mindazok segítségét, támogatását és közreműködését, akiknek tevékenysége hozzájárult a Társaság törekvéseinek megvalósulásához, működőképességünk fönntartásához. Külön szeretném kiemelni azon önkénteseket, akik áldozatos munkájukkal a könyvadások és a raktárrendezés során segítségünkre voltak, név szerint: Balogh Pál Géza, Boros Bence, Fekete Bálint, Fózér Dóra, Hutvágner Anna, Kalina Gergely, Kovács Kata, Kucsera Sándor, Morávek Bence, Nagy Ramóna, Sőregi Anna, Tar Virág, Tihanyi Anna.

Tisztelt közgyűlés! Kérem beszámolómm elfogadását!

Budapest, 2014. május 12.

KEMECSI LAJOS
főtitkár

V.

A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2013. évről Tartalmi beszámoló

A Magyar Néprajzi Társaság 2013-ban alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

Működési célú támogatást a Magyar Tudományos Akadémia (890 000 Ft) biztosított, emellett a Magyar Tudományos Akadémia (1 600 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (2 367 000 Ft), valamint a Nemzeti Együttműködési Alap (300 000 Ft) által kiírt pályázatokon elnyert támogatások növelték a bevételt. (A pályázatok révén elnyert

anyagi forrás az előző évhez képest több mint kétszeres növekményt jelent.) Bevételeinket tovább gyarapították a befizetett tagdíjak (292 000 Ft), továbbá a kiadványértékesítésből befolyt összeg (734 000 Ft).

Szervezetünk a tárgyidőszakban 1 fő munkavállalót foglalkoztatott. A részére kifizetett bérköltés 1 841 683 Ft volt. Megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet, részükre 779 252 Ft került kifizetésre. A teljes foglalkoztatás után megfizetett járulékok összege 639 484 Ft volt. Az iroda munkáját 13 önkéntes segítette.

A Társaság folyószámláján a 2014. 05. 07-ei banki kivonat szerint: 532 233 Ft, házi pénztárában a 2014. 04. 30-i zárást követően 296 765 Ft található.

Az év során 34 szakosztályi rendezvény és közel ugyanennyi néprajzi tárgyú program zajlott, amelyeken társrendezői, szervezői vagy támogatói feladatot látott el a Társaság. Kiemelt, központi rendezvényt nem szervezett, tevékenységének súlypontját a szakosztályokra helyezte.

A Társaság 2013-ban is folytatta kiadványainak megjelentetését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* soron következő számai kiadásra kerültek. Folytatódott a nemzeti-ségi kötetek megjelentetése. A Néprajzi Értekezések sorozata új kötettel gyarapodott.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján olvasható!

Tisztelt Közgyűlés, kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2014. május 12.

SÁRI ZSOLT
pénztáros

VI.

A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 126. közgyűlésének

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság 126. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését megvizsgáltuk, s miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2014. május 14.

LUKÁCS LÁSZLÓ
számvizsgáló

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
számvizsgáló

SZACSVAY ÉVA
számvizsgáló

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

**Ünnepi konferencia a Magyar Néprajzi Társaság
megalapításának 125. évfordulója alkalmából
(Budapest, 2014. május 14.)**

*Bodó Sándor elnök megnyitja az ünnepi konferenciát,
mellette Paládi-Kovács Attila (balról), Kemecsi Lajos és Kósa László
(Fotó: Hála József)*

A Kriza János Néprajzi Társaság köszöntője a 125 éves Magyar Néprajzi Társaság ünnepi ülésén

Tisztelt Elnök úr! Tisztelt Főtitkár úr! Kedves Kollégák!

A huszonnégyszáz éves Kriza János Néprajzi Társaság nevében sok szeretettel köszöntöm a százhuszonöt éves Magyar Néprajzi Társaságot! A nagyobbik testvért. Azért használom a családi terminológiát, mert a két szervezetnek már a megalakulásában is sok a közös vonás.

A Magyar Néprajzi Társaság megalapítását erdélyiek, Kolozsváron kezdeményezték. Meltzl Hugó 1881-ben az *Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokban* (*Acta Comparationis Litterarum Universarum*) javasolta egy néprajzi egyesület létrehozását. Az ötletet diákja, Herrmann Antal karolta fel (mint tudjuk, ő volt a néprajz egyetemi oktatásának magyarországi kezdeményezője is a kolozsvári egyetemen), ő tett a leg-többet a Társaság megalapításáért.

Az 1889-ben megalakult Társaság célul tűzte ki Magyarország soknyelvű és kultúrájú térségeinek kutatását, a népi kultúrát kutató szakemberek összefogását, szakmai fórum biztosítását.

A 20. század viszonyosságai miatt évtizedekig nem volt intézményes kapcsolat a magyarországi és az erdélyi szakintézmények között (bezártak, ellehetetlenítettek, el-sorvasztottak intézményeket). Amikor az intézményes kapcsolatok ápolására (és intézmények fenntartására!) nem volt lehetőség, a szakmai vérkeringést a kutatók szakmai kapcsolata, barátsága működtette. E kapcsolatok élő voltát mi sem bizonyítja jobban, minthogy a rendszerváltás után azonnal megindult a szervezkedés, a szakmai há-lózat feléledt, az intézményes összeköttetés helyreállt.

Az 1990-ben alakult KJNT éppen az idősebb testvér modelljét követte, amikor létrehozta az erdélyi és moldvai néprajzkutatók szakmai fórumát, érdekképviselőt, kutatóintézetét. Több mint szimbólumértékű, és a mai napon is hangsúlyoznunk kell, hogy a KJNT a megalapítása után az MNT egykori elnökét, Balassa Ivánt választotta tiszteletbeli elnökének.

Kedves Kollégák!

125 év meghaladja az emberi léptéket, egy intézmény életében európai mércével is hosszú idő, több mint tiszteletet parancsoló. Több emberöltőt, kutatónemzedéket, kutatói paradigmát, temérdek áldozatos munkát és óriási eredményeket foglal magában. Ennek felbecsülése és méltatása meghaladja lehetőségeimet e köszöntő keretében. Ehelyett inkább azt emelném ki, hogy a Társaság vezetői és tagjai mindig fontosnak tartották a kutatásaik során, hogy a történelmi Magyarország népi kultúráját összetartozó-ként kezeljék abban az időszakban is, amikor ez mindenütt pártállami tiltással járt, hogy nem mondtak le soha az utódállamok magyar népi kultúrájának kutatásáról.

Felsorolni is hosszú lenne az MNT és a KJNT közös kutatási projektjeit, a néprajzi szemináriumokat, konferenciákat, a magyarországi és erdélyi kutatók közötti intézményes és baráti, szakmai együttműködéseket. Reméljük, hogy ez a partneri kapcsolat a továbbiakban is megmarad!

Kedves Kollégák!

Örülök, hogy köszönhettem a Társaságot, Önöket ezen az ünnepi alkalmon. A Kriza János Néprajzi Társaság, de a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézete is nagyra becsüli az MNT munkáját. E kerek évfordulón a Társaságnak, Önöknek, Nektek, mindannyiunknak kívánok erőt, kitartást és további sikereket!

JAKAB ALBERT ZSOLT
elnök

*Az ünnepi konferencia résztvevői,
elöl a határon túli testvér egyesületek képviselői
(Fotó: Hála József)*

**A Kiss Lajos Néprajzi Társaság köszönti
a 125 éves Magyar Néprajzi Társaságot**

Tisztelt Ünneplő Közösség!

Először is szeretnénk kifejezni örömünket, hogy létezik a Magyar Néprajzi Társaság. Hogy van egy szervezet, amely megosztja velünk a Kárpát-medencében történő tudományos, vagy kevésbé tudományos, de néprajzzal kapcsolatos eseményeket, történéseket. Mai zsargon szóval kifejezve, így mindig „képben vagyunk”. Az elektronikus úton továbbított leveleik pedig távoli barátainkat hozzák hozzánk közelebb. Szívesen veszünk részt az MNT által szervezett könyvbemutatókon és egyéb rendezvényeken. Igyekszünk tagságunk köréből megtalálni azt a személyt, aki a megfelelő időpontban eljuthat a bemutatókra. *A Hírlevél* „világkörüli útja” azért is fontos számunkra, mert mi is hírt adhatunk magunkról. Számunkra az MNT az, amely az összetartó kapocs néprajzos és néprajzos között, s ez a határon túliak számára nagyon fontos.

Tisztelt Magyar Néprajzi Társaság!

Engedjék meg, hogy röviden bemutassam a vajdasági Kiss Lajos Néprajzi Társaság létezését távirati stílusban, mégis mélységében, sokrétűségében és szépségében.

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság megalakulásának időpontja az egykori Jugoszlávia szétesésének időpontjával esik egybe. 1990-ben, akkor még széles demokráciát remélve a rendszerváltástól, sorra alakultak a különböző civil szervezetek, így többek között az újvidéki székhelyű Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság is.

Ez egy széles körű civil szervezet volt, amely magába tömörítette a jugoszláviai magyar írókat, tudósokat, könyvtárosokat, művelődési munkásokat, a térség tudós és irodalmi társaságának összességét. Elnöke Bosnyák István volt.

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaságon belül létezett a Kiss Lajos Néprajzi Társaság mint szakosztály (a továbbiakban csak KLNT). Néhány név a folklór és az etnológia területéről, akiknek kiadványai előrevetítették a KLNT megalakulását, illetve önállósulását: Tripolsky Géza, Silling István, Kovács Endre, Gleser Norbert, Burány Béla, Borús Rózsa, Beszédes Valéria, Harkai Imre, Klamár Zoltán, Penavin Olga és Jung Károly. 1997-ben a KLNT kivált a JMMT-ből és önálló civil szervezetként kezdte meg munkáját. Első elnöke Beszédes Valéria volt, őt követték: Raffai Judit (2002–2006), Papp Árpád (2006–2013), 2013-tól Szőke Anna. Az önállósulási időszak kezdetére esik a *Vajdasági Magyar Néprajzi Atlasz* megjelenése.

A 2013–2014-es periódusban a Társaság új vezetőséggel folytatta munkáját.

Először is szeretném figyelmükbe ajánlani megújult honlapunkat, amelyen igyekszünk megjelentetni Társaságunk híreit, illetve a tagsággal kapcsolatos eseményeket (www.klnt.info).

A tagság összetétele – mint minden e világon – állandó változásban van. Az alapításban résztvevő néprajzkutatóink közül valamennyien távoztak az élők sorából, helyükre újak jöttek: Raffai Judit folklorista, Silling Léda etnológus, Papp Árpád, mindhárom alapegység művelője, s e sorok írója: Szőke Anna, szakterülete a társadalomnéprajz.

A szakterületek behatárolása nem jelent szigorú határsávot, ellenkezőleg. 2013. szeptember 7-én megszerveztük a Fiala Néprajzkutatók és Kulturális Antropológusok 7. Konferenciáját Topolyán. Nagy volt az érdeklődés, negyven fiatal kutató, doktorandusz és doktorjelölt mutatta be kutatói tevékenységét két szekcióban. A konferencia kísérőrendezvényeként kiállítást szerveztünk Kishegyesen *Himnusz zengenek múltunkról* címmel. A paraszti háztartásban használt, többnyire fazekasedényeket gyűjtöttünk össze az 1950-es évekből. 2013 novemberében jelent meg a *HÍD* folyóirat tematikus száma, amelyben a KLNT tagsága publikálta tanulmányait. Ennek bemutatójára szintén Topolyán került sor nagyszámú érdeklődő jelenlétében.

2014. január 11-én Harkai Imrére, a népi építészet kiváló kutatójára emlékeztünk halálának tizedik évfordulója alkalmából (Topolya). Ugyanez év február 22–23-án Kishegyesen nemzetközi konferenciát szerveztünk 32 résztvevővel. A konferencia széles témakört ölelt fel, éppen azért, hogy mindenki megtalálja benne a neki megfelelő témát: *Az identitás megnyilvánulási formái a 21. század kezdetén*. Előadók érkeztek Sepsiszentgyörgyről, Kolozsvárról, Magyarország néprajzi múzeumaiból, az ELTE BTK-ról és természetesen a Vajdaságból.

2014. június 26-án *Köszöntő-Találkozót* szerveztünk Jung Károly folkloristánk 70. születésnapjára, amely alkalmából (ismételten) a *HÍD* folyóirat tematikus számot fog

megjelentetni neves folkloristánk tiszteletére, s amelyben kiváló néprajzkutatók köszöntik írásaikkal az ünnepeltet.

2014. október elején Papp Györgyre emlékezve tudományos konferenciát szervezünk Magyarakanizsán.

Hát, ezek vagyunk mi, vajdasági néprajzkutatók, akik szorosan kötődnek az egyetemes magyar néprajzhoz. Az összekötő kapocs pedig a Magyar Néprajzi Társaság. Számunkra nélkülözhetetlen támaszpont. Az előttünk álló – remélhetőleg – még sok évtizeden keresztül is szeretnénk folytatni az együttműködést! Ehhez kívánunk erőt, egészséget az MNT elnökségének és tagjainak!

SZÖKE ANNA
elnök

A 125 éves Magyar Néprajzi Társaság és a 25 éves Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság

Fél esztendő híján negyedszázada, a Magyar Néprajzi Társaság megalakulása 100. évfordulója tiszteletére 1989. október 28-a tájkára szervezett ünnepségre meghívást kaptak a szlovákiai magyar néprajzi kutatás akkori képviselői is* (szinte teljes számban felvonultunk akkor, hiszen a társasági ünnepséggel egy időben került sor az önkéntes néprajzgyűjtők központi összejövetelére is). A gazdag program zárásaként rendezett fogadáson arról beszélgettünk néhányan (Fehérváry Magdára, Kocsis Arankára, az azóta eltávozott Géczy Lajosra és Göröcs Mihályra emlékezem a társaságból, később Ballassa Iván is csatlakozott hozzánk), szóval arról beszélgettünk, hogy Szlovákiában is szervezett keretet kellene biztosítani a magyar néprajzi kutatásoknak. Valaki fölvetette, hogy kíséreljük meg újraszervezni az 1968-ban egyszer már megalapított, ám néhány év után meg is szüntetett Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot.

A budapesti lelkesedést rögtön a következő héten egy pozsonyi út követte, amikor is a Csemadok akkori vezetésével ültünk le (Kocsis Anka és jómagam) tárgyalni a néprajzi társaság újralakításának lehetőségeiről. Az akkori elvtársak (noha akkor már előszeretettel használták a kultúrtárs kifejezést) gyorsan lehűtötték lelkesedésünket. Nem kell ide semmi társaságosdi – koppintottak az orrunkra, ám (kicsit meglepő módon) a Csemadok keretein belül viszont mégis több mozgásteret, jövőbeni lehetőséget (pénzt!) helyeztek kilátásba.

* Itt mindjárt meg kell szakítanom a gondolatmenetemet, s el kell hogy mondjam: nekünk, a korabeli Magyarország határain kívül élőknek rendkívül fontosak voltak az efféle magyarországi szakmai meghívások, konferencialehetőségek (kiemelten fontosak voltak abban az időben a békéscsabai nemzetiségkutató konferenciák, illetve az Ethnographica Pannonica tanácskozások). Amellett, hogy ezek biztosították a magyarországi kollégákkal való kapcsolatfelvételek és -tartások lehetőségét, egyszerismind szinte egyedüli alkalmak voltak ezek a más utódállamokban élő magyar kollégákkal való megismerkedésre, illetve a külföldi, nem-magyar szakemberekkel való kontaktusteremtésre is. Emlékeim szerint magyarországi konferencián ismerkedtem meg még Václav Froleccel is, hogy Alexander Fentonról vagy Klaus Beitlről ne is beszéljek.

Mindebből persze semmi nem lett, nem is lehetett, mert ekkor már nagyon felgyorsultak az események. November 17-e után már nem volt szükségünk különösebb engedélyre, még ők örültek (mármint a korábbi orrunkra koppintók), hogy a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot a Csemadok keretei között hoztuk létre, alapszabályait a Magyar Néprajzi Társaságé mintájára készítve el. Jó pár éven keresztül működünk a Csemadok szervezeti keretei (és bizonyos anyagi támogatása) között: azt kell hogy mondjam, ekkorra már jó gazdánk lett a csehszlovákiai magyarok kulturális szervezete.

A Magyar Néprajzi Társasággal az indulástól kezdve nagyon jó kapcsolatban voltunk, a nagy felfordulásban – félreértésből vagy tudatos feszültségkeltésből – valaki a szlovák kollégák közül azt is terjeszteni kezdte, hogy a Magyar Néprajzi Társaság fiókszervezete vagyunk. Ezt akkor, Balassa Iván elnökkel válllvetve a sajtóban is cáfoltuk; nem is lett ebből semmiféle hátrány vagy további feszültség. A Szlovák Néprajzi Társasággal (2000 óta: Szlovákia Néprajzi Társasága) is mindig jó és korrekt kapcsolatokat ápoltunk. De most a Magyar Néprajzi Társaság ünnepi rendezvényén vagyunk, így ezzel a kapcsolattal összefüggésben engedjenek meg néhány mondatot.

A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságban a kezdetektől rendkívül fontosnak tartottuk az utánpótlás biztosítását, ezért főleg nyaranta, de időnként év közben is néprajzi terepkutatásokkal egybekötött továbbképző tanfolyamokat szerveztünk, ahová előadók a Magyar Néprajzi Társaság köreiből is érkeztek. A kilencvenes évek első felében zajlott Honti Kutatási Programunk, valamint a Társaság által szervezett konferenciáink résztvevői között is szép számmal voltak mindig magyarországi szakemberek. Hosszú lenne felsorolni, ki mindenki vett részt Magyarországról ezeken a rendezvényeken, így csak néhány nevet hadd mondjak: Balassa Iván, Balassa M. Iván, Barsi Ernő, Bödi Erzsébet, Dám László, Hála József, Kósa László, Lukács László, Novák László, Udvari István, Ujváry Zoltán, Vargyas Lajos (két utóbbi tiszteletbeli tagunk is lett), Viga Gyula, Voigt Vilmos és még tényleg sokan mások (elnézést kérek azoktól, akiket nem említettem). A Társaságunk által kiadott publikációkban (tájékoztató füzetünkben, a *Hírharangban*, a *Népismereti Könyvtár* című könyvsorozatunkban, illetve konferenciaköteteinkben) a magyarországi kollégák természetesen mindig meghatározóan fontos szerepet játszottak (mindamellet természetesen a kezdetektől tudatosan törekedtünk a jó kapcsolatokra mind a szlovák, mind a cseh kollégákkal, s ez kiadványaink szerzőgárdáján is látszódik). 1995-ban a korábban a Magyar Néprajzi Társaság által a mai Magyarország határain belül nyaranta megrendezett Néprajzi Szemináriumot átvittük Komáromba, így a VII. Néprajzi Szeminárium először került megrendezésre nem Magyarországon. Szervezőként nagyon jól sikerültnek éreztük ezt a rendezvényt, és hasonló visszajelzéseket kaptunk a résztvevőktől is.

Miután 1997-ben a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezett keretei között létrehoztuk a komáromi Etnológiai Központot, személyi változásokra került sor az (akkor már) Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság élén. Ezt követően, az első 10 év sikertörténete után (finoman fogalmazva) visszafogottabb tevékenység figyelhető meg a Társaságban, sőt, mára (sajnos) elég nehéz megfigyelni bármilyen életjelet is. Mindamellet bízom benne (hogy Csáky Károly egyik könyvének címét parafrázáljam), *nem halt meg, csak alszik...* Mivel a tudományos feladatokat az Etnológiai Központ elég jól betölti (ha lazábban is, de továbbra is kapcsolatban van a Magyar Néprajzi Társasággal is), úgy látszik, a szlovákiai magyarságban egyelőre (remélem, hogy csak egyelőre)

nincs annyi erő, hogy egy társaságot is elbírjon. Most, hogy a Magyar Néprajzi Társaság 125 éves, a szlovákiai magyar meg huszonöt, ezt is el kellett mondanom.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani a Magyar Néprajzi Társaság mindenkori vezetésének, tagjainak a mindenkori jó és gördülékeny együttműködésért. Bízom benne, hogy nem lesz másként ez a következő százhuszonöt esztendőben sem, és kívánom, hogy a magyar (és európai) néprajz e nagy múltú társasága megmaradjon társaságnak!

LISZKA JÓZSEF

Alapítás, válságok és kibontakozások a Magyar Néprajzi Társaság történetében

A Magyar Néprajzi Társaság minden adódó alkalommal – elsősorban alapításának ke-
rek évfordulóin – példás rendszerességgel emlékezik meg múltjáról. A megemlékezé-
sek természetes velejárója az események ismétlődő fölidézése, de eddig minden eset-
ben fölmerültek újabb értékelő szempontok és elfeledett vagy alig ismert adatok is.
Előadásomban ezt a gyakorlatot követem.

Legelőször és büszkeséggel újfent hangoztatni kell, hogy a Magyar Néprajzi Tár-
saság szaktudományi irányultságát tekintve, világviszonylatban a legrégebben alapított,
máig folytonosan működő néhány társaság egyike. Ugyanez mondható el az összes ha-
zai tudományos egyesületet figyelembe véve. A folyamatos működéshez tudvalévően a
meghatározó alkotó elemek állandósága és a fennmaradást segítő mindenkori feltételek
szükségesek. A Magyar Néprajzi Társaság történetében a legfontosabbak a következők.

1. Időálló tudományos célok és a program. Az 1889-ben elfogadott *Alapszabály* 1.
és 3. paragrafusa a következőképpen foglalta össze a Társaság rendeltetését: „*A ma-
gyarországi néprajzi társaság célja a magyar állam és a történelmi Magyarország mai
és egykori népeinek tanulmányozása, valamint kölcsönös megismerkedés útján a hazá-
ban élő népek közt testvéries egyetértésnek és együvé tartozás érzetének ápolása. [...]*
3. *A társaság tanulmányozásának tárgyai: az ország mai és egykori népeinek eredete,
fejlődése, állapota; etnikai jelleme és anthropológiai mivolta; a néplélek és a népélet
nyilatkozatai. [...]*”. (Az *Alapszabály* megjelent az *Ethnologiai Közlemények* 3. füzeté-
ben, 1889. 397–404.) A szóhasználat és az értelmezés természetesen igényel némi kor-
rekciót, de a lényeg egy és egynegyed századon át vállalható volt és ma is az.

2. A Társaság mindenkor fel tudta hívni a figyelmet társadalmi hasznosságára, és
valóban meg is felelt ennek a kritériumnak. Hozzáfűzök ehhez a megállapításhoz egy
megszorítást. Jóllehet a társadalmi hasznosság követelménye elméletileg és általános-
ságban szerintem elfogadható, még ha betöltése nem is minden áron megvalósítandó
feladat, ellenben kényszerítése a tudomány műveléséhez szükséges autonómia, a tu-
dományos kutatás szabadsága szempontjából elfogadhatatlan.

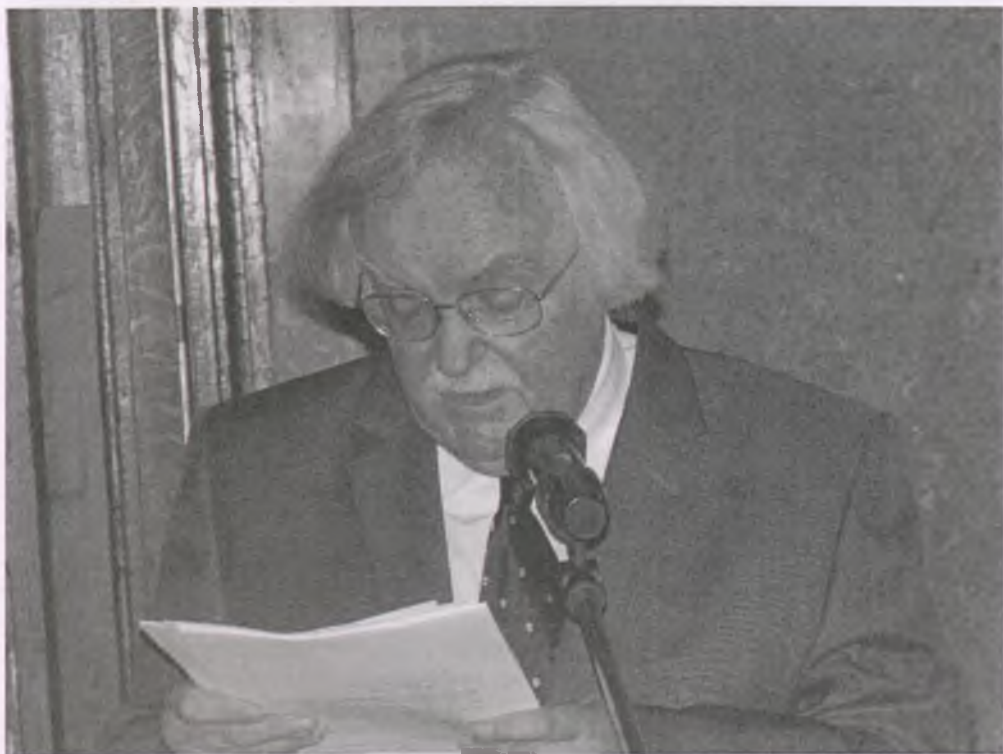
3. A Társaságnak mindig szüksége volt társadalmi és politikai támogatásra. Mos-
tanáig, ha nem is zökkenőmentesen, csaknem mindig meg is tudta szerezni. A tár-
sadalmi támogatás egy egyesület létfeltétele, a politikai támogatásnál megjegyzendő,
hogy olyan kérdés, amely egy egyesület függőségét vonhatja maga után.

4. A Társaság elégséges működéséhez szükséges anyagi eszközök. Ma nem léteznénk, ha ezek nem álltak volna rendelkezésre, de nem lehet róluk azzal a biztonsággal nyilatkozni, mint az előbbi három pontban felsorolt feltételekről. Az elégséges mérték teljesülése nem mondható folyamatosnak, annál inkább jellemzőek voltak az ismétlődő hiányok.

Az egyesületek életében természetes jelenség a föllendülések és a visszaesések váltakozása. Periódusokat alkotva megfigyelhető az elmúlt százhuszonöt évben Társaságunk életében is. A történet föllevenítésére és értékelésére kínálkoznak az ilyen módon megragadható egyes szakaszok. Vajon a szakaszhatárokon találunk-e csomópontokat vagy fordulópontokat, amelyek a múltbeli változásokat megérteni segítenek? Magam részletesebb vizsgálatok alapján úgy látom, hogy az egyes szakaszokat nem éles határvonalak, nem is csomópontok vagy fordulópontok választják el, hanem rövidebb-hosszabb ideig tartó átmenetek, elhúzódó válságokkal terhelt történések, majd kibontakozások képezik. A hirtelen, gyökeres változások és az éles határvonalak hiánya bizonyosan egyik oka történetünkben a megszakítottságok hiányának, azaz ezért is beszélhetünk, bár nem mindig töretlen és egyáltalán nem problémamentes, mégis valódi folyamatosságról, fennállásról.

Amikor Társaságunk alapításának ötlete először fölvetődött, a földrész stabilitásának egyik fő biztosítója, az Osztrák–Magyar Monarchia létét még nem fenyegette bizonytalanság. Aztán az utóbbi bő száz év alatt Magyarország 6–7 impérium- s csaknem ennyi társadalmi vagy politikai rendszerváltást ért meg. A századokon át jórészt állandó államhatárai drasztikusan megváltoztak. A 20. századnak a történelemben korábban nem tapasztalt világméretű szörnyűségeiből is kivettük a részünket. Mindezekre a köztudott dolgokra röviden egyfelől azért utalok, hogy hangsúlyozhassam, ennyi viszonytagságon át megmaradni önmagában is teljesítmény, másfelől, hogy lássuk meg, Társaságunk életének szakaszváltásai az első kivételével mind külső, történelmi-politikai változások következményei. Holott egy tudományos intézmény hivatásának ideálisan akkor tud megfelelni, ha működése szerves, belső fejlődés következményeként bontakozik ki, alakul át, nem pedig a tudománytól független külső kényszerekből fakad.

Társaságunk létrejötte nem gyors elhatározás, hanem egy gondolat hosszabb érlelődése és az előkészítés elhúzódásának az eredménye. Az egyesületté alakulás több éven át, időben több alkalomra (értekezletre, tanácskozásra) széthúzódva zajlott le. Nem feledkezhetünk el arról, hogy a későbbi néprajztudomány tárgya iránti érdeklődésnek a 19. század utolsó harmadában földrészünk nyugati felében, ide tartoztunk akkoriban mi is, nem kevésbé az északiban, már komoly múltja volt. Hazai viszonylatban a céltudatos érdeklődés a pozsonyi *Magyar Hirmondó* cikke óta éppen száz éves, és a szóhadgyomány vizsgálatában értékes eredmények születtek. Egyidejűleg a 19. század utolsó harmada, de részben már korábbi évtizedei is, a polgári egyesületek, köztük a modern tudományos társulatok szervezésének az időszaka. Mind a nagyvilágban, mind itthon tehát a kedvező társadalmi légkör és feltételek, a konstruktív tudományos törekvések, a társadalmi várakozások adottak, amikor az jól ismert formában Meltzl Hugó, a kolozsvári egyetem német tanszékének irodalmár professzora 1881-ben folyóiratában, az *Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokban* indítványozta a társaságalapítást. Meltzl ötletének megvalósítását 1887-től egykori diákja, Herrmann Antal kezdte ismét szorgalmazni. Az eredetileg irodalomtörténeti-folklorisztikai-nyelvi elképzelést valószínűleg ő formálta át jóval szélesebb és etnológiai-etnográfiai érdeklődésűvé.

Kósa László az előadását tartja
(Fotó: Hála József)

Az alapítás ötletének nyilvánosságra kerülése és a tényleges megalakulás közötti közel évtizedes idő történéseiről viszonylag keveset tudunk. Kitölthették magánjellegű viták, töprengések, de az előkészítők más irányú elfoglaltsága is okozhatta az elhúzó-dást. Végre 1887. december 5-én vasárnap délelőtt 10 órakor a Magyar Tudományos Akadémia földszinti saroktermében Hunfalvy Pál hívására harmincegy résztvevővel előkészítő értekezlet ült össze, és kimondta az ekkor még Magyarországi Népvizsgáló Társaságként emlegetett egyesület alapításának szükségességét. Az ötvenedik évfordulón Madarassy László hivatalban lévő főtitkár számba vette az ezen az értekezleten megjelentek születési helyét. Némileg meglepődött az eredményen, pedig aligha kellett volna, tudniillik a századvégen gyors ütemben jórészt bevándorlással világvárossá nö-
vő Budapest lakossági összetételét híven tükrözte ez a fölmérés. Az értekezlet résztve-
vőinek egyike sem a fővárosban látta meg a napvilágot, hanem az ország távoli terüle-
teiről származott, viszont a többség már állandóan itt élt. Herrmann Antal komolyan
hitte, hogy az ország néphagyományait belátható időn belül kellő teljességgel össze le-
het gyűjteni, megóvandó az enyészettől. Ennek egyik feltétele, hogy az alakuló társa-
ságban minél több vidéket annak szülötte képviseljen, aki föl is vállalja ezt a munkát.

A tényleges megalakulást szorgalmazó fölhívás 1888 őszén hagyta el a nyomdát
Hunfalvy Pál és Herrmann Antal aláírásával. Kétezer példányban küldték szét, igen tá-
gan értelmezve a néprajzzal foglalkozók körét, továbbá a társadalom legváltozatosabb
csoportjait, rétegeit és kulturális intézményei széles táborát megszólítva, valamint isko-
láknak, egyházi vezetőknek, főispánoknak, szolgabíráknak, városi tanácsoknak is eljut-

tatták. Jelentőséget fölismerve, 1889 elejéig 450-en válaszoltak rá igenlően. Ezután kerülhetett sor előbb január 26-án az előkészítő értekezletre, majd másnap az alakuló közgyűlésnek nevezett összejevetelre.

A ránk következő ősszel lesz 125 éve, hogy 1889. október 27-én sor került az első rendes közgyűlésre. Az évfordulós megemlékezések általában ezt a napot tekintik a Társaság születésnapjának. Ünnepeyes keretek között, az Akadémia Kisfaludy Termében ekkor fejeződött be az alakulás folyamata: elhangzott Hunfalvy elnöki megnyitója, Jókai Mór köszöntője, Berzeviczy Albert államtitkár tolmácsolta gróf Csáky Albin kultuszminiszter üdvözlését, véglegesítették a tiszti kart, határoztak az eredetileg védnöknek kigondolt Rudolf trónörökös utódáról, Habsburg József főherceg fölkéréséről.

A Néprajzi Társaság szervezését meghirdető program olyan széles körű nyitottságot képviselt, hogy nemcsak különböző tudományzajok, hanem általános tudományos és társadalmi eszmék, sőt, különböző állam- és nemzetfölfogások hívei is csatlakozhattak hozzá. Hiba lenne ezeket a különbözőségeket minden viszonylatban élesen szembeállítani. A Társaság alapítói és tagsága tanúsítják, hogy ugyanazon személy egyidejűleg eltérő eredetű és célú elgondolást is elfogadhatott, vagy közös cél érdekében együttműködtek különböző meggyőződésű emberek is.

Volt tehát politikai kapcsolat, és körvonalazódtak a társadalmi hasznossággal, nem kevésbé a politikai érdekekkel kapcsolódó eszmék. Az alapítás legfőbb eszmei támaszát a magyar kultúra és nyelv ügyét előtérbe helyezve, a politikai nemzetről vallott elképzelések változatai alkották. A polgári kor liberális alapozású magyar politikai nemzetfölfogása két speciális vonással érvényesült ebben a koncepcióban. Egyfelől minden magyar állampolgárt beletartozónak vett, de egyidejűleg megóvandó értéként tartotta számon a nyelveket, a nemzeti és a nemzetiségi kultúrákat. Másfelől a magyarok és nem magyarok Magyarországon belüli egységét erősítette az archaikus, de a 19. század végén még viszonylag eleven nyelvek feletti összetartozástudat, amit utólag „hungarus”-nak nevez a történettudomány.

Magyarország soknyelvűsége, soknemzetiségű és sokvallású volta, azaz multikulturalitása jelentős tradíciójú, karakteres tulajdonságokat hordozó egységek egymásmellettségét és kapcsolatait jelentette, nem a manapság divatos ideológiát, a jelenkori nyelvi és civilizációs keveredések kultuszát fedi. Herrmann Antal 1888-as társasági tagtoborzó fölhívása ezen a csapáson halad a Szent István korona országaira hivatkozva: *„Mennyi népréteg egymás mellett és egymás felett! Mennyi érdekes érintkezés, mily talányos kölcsönhatások... Ha megismerjük egymásban a nemeset, becsülni fogjuk egymásban az őssz nemzetet, a közös hazát.”* (Ethnologiai Közlemények 1887. 2. füzet 221.) Herrmann mondatai nemcsak az idézett alapszabállyal rimelnek, hanem a kor nagy írói-kiadói vállalkozása, a birodalmi, a nemzetek feletti állampatriotizmust szolgáló terjedelmes mű, *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből* bevezetőjét is visszhangozzák.

Ide kapcsolódva emelek ki az alapítás sokféle tanulságot kínáló személyi és szervezeti ügyei közül most csupán egyetlen, tudománytörténeti szempontból fontos és nevezetes, nem kevésbé páratlan vonatkozást. Az idézett alapszabállyal is összefügg, egyben Társaságunk jeles tradíciója a szakosztályi szerkezet. Ebből az első, a „népfajok szerinti” szakosztály huszonkét kisebb alszakosztályra tagolódott, melyek némi aránytalansággal ugyan, de lefedték a korabeli ország nemzetiségi összetételét.

Végül az alapítás legáltalánosabb célja a hagyományos műveltség összegyűjtése, eltűnéstől való megmentése volt. Meltzl Hugó „*néphagyomány*”-ról, „*népradíciók*”-ről

írt és elsősorban a nyelvvel összefüggő jelenségekre gondolt. Kiemelte a hétköznapi életben előforduló nyelvi szokásokat, amelyek annyira közönségesnek tűnnek föl, hogy az emberek nincsenek tisztában jellegzetes voltukkal. Herrmann Antal a „*jelenlegieknek testi-lelki sajátságait, származását (anthropológia és etnológia) és a hajdaniaknak nyomait (ősrégészet)*” mondotta érdemesnek a tudományos célú regisztráció számára.

Melzl Hugó és Herrmann Antal

Nem hiányzott, mint fontos alapeszme, az elvileg a Föld összes népe és nemzeti-sége iránti érdeklődés sem. A polgári átalakulás folytán fölgyorsuló változásokkal, egyben uniformizálással (ma globalizációnak nevezzük) szemben az eltűnő világok megörökítésének, emlékei megmentésének törekvése ösztönözte. A csak nem sokkal előbbi állapotokhoz képest a civilizációs változások fölgyorsulásának észlelése sürgető körülményként merült föl. A kulturális jelenségek pusztulásától való félelmet az egyediség, a megismételhetetlenség és nem utolsósorban az őket hordozó embereket jellemző tulajdonságok mozgatta. Ez az érzés magyarázhatja az alapító atyák által költői képek és hasonlatok alkalmazását. Melzl a *hulló csillag* nyomtalanul eltűnéséhez hasonlította a jelenséget. Herrmann a vasút, az iskola, a sajtó és hasonló modernizációs tényezők romboló hatásáról értekezett anélkül, hogy ezek jelentőségét kétségbe vonta volna, ám az általa elképzelt jelképes *Noé bárkája* egyértelműen a mentésre, a túlélés lehetőségének megteremtésére utalt. Hunfalvy Pál néprajzkutatásra buzdító elnöki be-köszöntőjében „*az emberiség szellemének virágai és hajtásai*” pusztulásának kilátásairól beszélt.

Az indulás – nyugodtan kijelenthetjük – minden tekintetben biztatóan előlegezte a folytatást. Ám a Társaság alapításának eszméi bármennyire nagyszerűen tükrözték a kor tudományos és társadalmi gondolkodásának fontos és jellegzetes irányait, gyakorlatba átültetésük már a megalakuláskor magában hordozta a válságba kerülés lehetőségét. Hamarosan mutatkoztak is a jelei, főleg mert a szerkezetet nem gondolták át észszerűen, és nem érzékelték előre a tagság teherbírását. Azaz a szellemi építményt túl-

méretezték, nem tudták kellően berendezni. Megközelítően sem akadt annyi értelmiségi, nemhogy szakember, aki dolgozott volna a célért. A sokfelől jött, sok irányba lekötött tagság együttműködése nem alakult ki. Az anyagi alapok kezdetben sem voltak biztosak. Hunfalvy halálával (1891) becsukódott a Társaság fölött egy jelentős tudós tekintélyének emyője, egyszersmind megingott a nemrég nagy lelkesedéssel megteremtett alkotás.

Akadtak azonban áldozatkész felelős férfiak, különösen Herman Ottónak köszönhetünk sokat, akik ad hoc bizottsággá szerveződve, megmentették az összeomlástól a nagy lendülettel létrehozott, fiatal Társaságot. A szerkezet és a működés egyszerűsítésével számos fenntarthatatlan kezdeményezést, köztük értékes alkotórészeket is földáltak. Mégis az alapítás gondolatai csaknem sértetlenül megőrződtek és tovább éltetésre alkalmasak maradtak.

Az 1892. október 25-i rendkívüli közgyűléssel lezárult az újjászervezés, megkezdődött a nagy reményű Magyar Néprajzi Társaság működésének kibontakozása. Bő negyedszázados csendesebb, gondoktól ugyan nem mentes, de sikerekben gazdag időszak következett. Az anyagi alapok a fizetős tagság kialakulásával, az MTA és a VKM rendszeres segélyével megerősödtek. A Társaság támogatásával és ösztönzéseivel eredményesen megvalósuló központi programmá lett az ezredéves kiállításra készülés és a néprajzi múzeum önállósítása. Erről a témáról Kemecsi Lajos főigazgató úr fog ma beszélni. Magam csupán néhány, a Társasághoz valamely módon kapcsolódó legfontosabb eredményt említek a korból: a szervezett gyűjtések és néprajzi kiadványok mind gyakoribbá válása, az MNGY újraindulása, a Folklore Fellows mozgalom, egy új, jelentős tudósokat magában foglaló nemzedék jelentkezése (Bartók, Kodály, Lajtha, Róheim, Györffy, Bátky, Viski és mások).

Az újabb válság nem az egyesület életének belső gondjaiból, vagy akár emberi mulasztásokból keletkezett, mint az előző, hanem kívülről érkezett. A békés fejlődést az első világháború zavarta meg, majd az őszirózsás forradalommal és a kommünnel mély krízisbe került a Társaság. Már a háborús években is akadozott az egyesületi élet, az összeomlást követő zűrzavaros hónapokban még inkább, végül a Tanácsköztársaság idején csaknem teljesen lehetetlenné vált, megszűnés fenyegette. Az új helyzet lelegején egy szerencsés ötlet nyomán, akár az alapítást követő krízisben, szintén kilenctagú intézőbizottságot (egy ideig a politikai divat szerint direktóriumnak is emlegették) hoztak létre, mely átvette a választmány szerepét. S így, az új idők érvényesülésének látogatát kelteve, el tudták háritani a közvetlen beavatkozást. Esetenkénti üléseiken sorozatnyi képtelen ötlet merült föl, melyek sosem valósultak meg, valószínűleg nem is ez volt a cél, hanem az alkalmazkodási szándékot igyekeztek demonstrálni. Továbbá kisebb segélyek után járva próbálták az adminisztrációt fenntartani. Az alapszabály szerinti rend az 1920. március 31-i közgyűlésen állt helyre. A Néprajzi Társaság több egyesülettől eltérően a közelmúlt eseményei miatt senkit sem kényszerült tagjai közül kizárni.

Az anyagi helyzet mélypontra süllyedéséből azonban kibontakozás éveken át nem mutatkozott. A hadikölcsönbe fektetett vagyon elértéktelenedett, a pénzromlás és a támogatások elégtelensége, nem utolsósorban a tagdíjak elmaradása miatt évek teltek el a működésképtelenség fenyegetettségében. A tagdíjfizetés elmaradását egyaránt okozta a társadalom általános elszegényedése és a tagság jelentős hányadának az utódállamokban rekedése. Az *Ethnographiát* lecsökkentett terjedelemben és összevontan tudták ki-

adni. 1925-től előbb báró Kornfeld Móric, majd a Magyar-Holland Kulturgazdasági Rt. folyósított támogatást.

A társadalmi hasznosságot a tudományos ismeretterjesztés és a közművelődés irányába nyitással fokozottabban képviselték. A talpra állásban komoly szerepe volt a magyar néprajz második nemzedékének, akik alkotóerejük teljében dolgoztak. Ennek nyomán kezdtek kirajzolódni első néprajzi kézikönyvünk, *A magyarság néprajza* körvonalai. A Társaságnak gondja volt rá és sikerrel megvalósította, hogy vezető kultúrpolitikusokat és tudósokat nyerjen meg elnökek és védnökek (gróf Klebelsberg Kuno, Hóman Bálint, gróf Zichy István).

Az 1920-as évek második felére konszolidálódott és kiegyensúlyozottan működő Társaság életében szűk két évtized múltán ismét külső következményként jelentkezett az újabb krízis. Az újabb háború fokozatosan érezte hatását, de a társasági élet csak a német megszállást követően szűnt meg. Erre hivatkozva mondott le Zichy István elnök, majd az egész tisztikar. A legsúlyosabb hónapokat Társaságunknak sikerült politikailag intaktan átvészelnie, mint egyesület sem a háborús propagandában, sem a faji diszkriminációban nem vett részt, ám 1946 elejéig megállt a működése. Az újjászerveződésnek a 20–25 évvel előbbihez hasonló okokból összeomlott pénzügyi helyzetben, ráadásul harcokkal sújtott, nagy ember- és anyagi veszteséget elszenvedő országban indult neki az új, nemzedékváltást is megtestesítő vezetés. Az *Ethnographia* ismét késéssel és akadozva jelent meg. A társasági lét keretei azonban egészen az egyesületeknek és magának az MTA-nak az államosításáig, melynek felügyelete alá a tudományos társulatókat betagolták, formálisan inkább az előző korszakhoz kapcsolódtak.

Az új, mindössze 36 éves elnök kebelbeli néprajzos és kulcspozíciót betöltő politikus, a frissen kinevezett egyetemi tanár, Ortutay Gyula lett (előbb rádió- és hírügynökségelnök, majd VKM miniszter). Ortutay, akár elődei, tisztségviselése első évétől, a Társaság presztízsét mint legszélesebb szakmai nyilvánosságot kezelve, az egész néprajztudománynak szóló feladatok előadására használta fel az elnöki megnyitókat. Főhívta a figyelmet a parasztság társadalmi helyzetének várhatóan fölgyorsuló változásaira, a földosztás hatására, a belső migrációra és biztatott a közép-európai népek kultúrájával összehasonlító kutatásokra. Jóllehet a tudományos kutatás irányítása nem tartozott a Társaság illetékességi körébe, anyagi eszközök sem álltak rendelkezésére, ezek a feladatok a tudományszak egésze számára reális programnak mutatkoztak. Vállalhatók voltak. Beleillettek a társadalmi és politikai hasznosságra törekvés tradíciójába is. A pozitív tartalmú elnöki megnyitók sorát az 1949. június 22-én elhangzó közgyűlési beszéd szakította meg, amelyben Ortutay meghirdette a magyar néprajztudományban elengedhetetlenül szükséges ideológiai fordulatot. Ez egyben a legsúlyosabb beavatkozás volt Társaságunk addigi életébe. Mondhatjuk külső beavatkozásnak is, hiszen a berendezkedő diktatúra tudománypolitikai törekvéseinek részeként, mint más tudományágaknál is, valószínűleg pártutasításra történt, azonban mégiscsak belülről, az elnök szájából hangozott el. Ma sem tudjuk eldönteni, vajon keménysége mennyiben szolgálta Ortutay ekkorra már megingott politikai pozíciójának erősítését, vagy elébe menve, igyekezett a szaktudomány várható további bírálatát kivédeni, a lényegen, a kényszerítésen, és az igaztalan vádakon, sőt, a rágalmakon nem változtat. A motivációk arányára nemrég megjelent naplójában sincs válasz, melyben különben a politikához és a magánélethez viszonyítva – többeket meglepően – a várhatónál jóval csekélyebb figyelmet kap a néprajz. Társaságunk korabeli helyzetének ellentmondása, hogy az elmarasztalás mellett a beszéd nem csak bírálatot tartalmazott. Az elnök mint a változó idők

szavát megérteni képtelen, a múlt hibáihoz ragaszkodó szakot jellemezte az egész magyar néprajztudományt, és a megújulás egyetlen útját a marxista-leninista elmélet elsajátításában jelölte meg. A részletekre most nem keríthetünk sort, el kell azonban fogadni, hogy a néprajztudomány modernizációjának és a társadalmi változások nyomán újabb kutatási területek munkába vételének sürgetése akkor sem volt fölösleges, ha azoknak a tudományszak belső fejlődésből adódóan igenis léteztek előzményei, és politikai kényszer nélkül is kibontakozhattak volna.

A Társaság elnöki székében Ortutay még egyszer, 1959-ben, az alapítás 70. évfordulójának az ünneplésén élt az alkalommal, hogy a szakterület általános problémáiról beszéljen, de már jóval megengedőbben. Előzőleg néhányszor nyilvánosan elismerte, hogy 1949-ben igazságtalan volt és túlzott. Sajnálatos azonban, hogy a vádak egy részét az 1950-es években különféle tudományos fórumokon újabb politikai-ideológiai nyomatékkal ismételték meg a néprajz bírálói, nevezhetjük őket ellenszenvezőknek is, károkat és hátrányos helyzeteket okozva. Sőt, távoli visszhangjai a mögöttünk lévő század utolsó évtizedéig, bár egyre halkabban, több esetben hallhatók voltak, hallatszának olykor ma is.

*A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlésének résztvevői Nyiregyházán (1962),
a kép jobb szélén Ortutay Gyula elnök
(Néprajzi Múzeum EA F 200091)*

Az 1949-i beszéd egyetlen nap eseményeként akár csomópontként vagy forduló-pontként is értelmezhető lenne, mégsem volt az. Utóhatása pedig – láttuk – hosszan, a válság elmúlása utánra elhúzódott. Az államosítás vitathatatlan hozadéka: az Akadémia támogatása az anyagi helyzetet valamelyest rendezte, ami legalább az egyenletes működést lehetővé tette, azaz a Társaságnak nem voltak filléres gondjai. Jóval több prob-

lémával szembesültek a társadalmi hasznosság bizonyítása során, ami a tudománynépszerűsítésből és közművelődési, azaz új terminussal politikával átítatott népművelési feladatokból állt volna, de a megkívánt formában nem járt sikerrel. Változatlanul a Társaság szakmai tekintélyéről tanúskodott, hogy amikor 1950 őszén Siófokon, a szakterület történetében először annak vezető egyéniségei szűk körben összeültek a legfontosabb szakmai teendőkről és elvi kérdésekről tanácskozni, a Múzeumi Központ mellett társrendező lehetett. Ám a tudományszervezés egyre inkább szimbolikusan maradt a feladata, hiszen az az Akadémia égisze alá és főleg a múzeumokhoz került. Nem sokára olyan hangok is hallatszottak, hogy nincs szükség a Magyar Néprajzi Társaságra, mert funkcióját más intézmények betöltik. Közbevetőleg emlékeztetek rá, hogy ekkoriban ideológiai eltévelyedés és személyi problémák miatt a Magyar Földrajzi Társaságot fölsozlatták (1949–1952). A helyzet súlyosságát jelezte, hogy sikertelenségét és hibáit beismerve, Ortutay háromszor lemondott, amit azonban csak 1956-ban fogadott el a választmány. Az elhúzódó válság fokozatosan oldódott s amikor a magát többször meggondoló Ortutayt 1958-ban ismét megválasztották, hosszabb konszolidált korszak és kibontakozás köszöntött be. Megjegyzésre méltó, hogy a magyar néprajzban az 1949-ben meghirdetett marxista eszmeiség – kevesek kivételével – mint felszín valósult meg, elméletét és módszertanát sosem dolgozták ki, de erről beszélni nem volt tanácsos, nem is beszéltek. Mindehhez azonban a Társaságnak már vajmi kevés köze volt.

Az 1960-as évek elejétől kezdve napjainkig eltelt immár több mint fél évszázadra tudománytörténetünk minden bizonnyal úgy fog visszatekinteni, ahogyan – a kellő kötelező történelmi idő hiányában még némi óvatossággal – tehetjük most mi is, a korábbi korszakokból átmentett értékekre és kutatásokra alapozott nagy vállalkozások és jeles eredmények korára: sikeresen befejezett összegző munkák, szintézisek, monográfiák, a kutatóhelyek számának növekedése, kiadványok, folyóiratok, múzeumi hálózat, intézet, tanszékek, ágazati, elméleti, tematikai differenciálódás. A Társaság többé-kevésbé rendszeres szakosztályi élettel, vitaulésekkel, vándorgyűlésekkel (legutóbb 2000-ben), az önkéntes gyűjtők összefogásával, kiadványokkal, nemzetközi kapcsolatokkal, lassan ezret közelítő taglétszámával és más tevékenységi formákkal vette ki mindezekből a részét. A korszak kiemelkedő ünnepe volt az 1989. október 27–29-én tartott centenáriumi emlékezés nemzetközi részvétellel, kiadványokkal, nagyszabású néprajzos találkozóval. A Társaság társadalmi és szakmai tekintélyéért sokat tevékenykedő Balassa Iván elnök volt a főszervező.

Hajdan, az első évfordulókon a kezdeteket először fölidézők kissé csalódottan emlegették, hogy Rudolf trónörökös váratlan öngyilkossága és a véderővita bizony elvonta a sajtó érdeklődését az akkori magyar tudományos életben jelentős eseményszámba menő megalakulásról. Mintha száz év múlva valamelyest ismétlődött volna a szituáció. Nagy médianyilvánosságra számító ünneplésünk viszonylag csekélyebb visszhangot keltett. Elvonta a figyelmet a köztársaság pár nappal korábban történt kikiáltása, az ellenzéki kerekasztal nemrég befejeződött tárgyalásaiból adódó számos fejlemény, az, hogy csaknem minden napra-hétre jutott fontos esemény a hazai és a világpolitikában.

Megválaszolásra vár, hogy az 1989–90 körüli politikai-társadalmi történések – látjuk, ismét külső kényszerűségekről van szó – immár negyedszázad elmúltával milyen változásokat hoztak a Magyar Néprajzi Társaság történetében. Kerülöm a válság szót, mert a korábbi krízisekkel összevetve, nem érzem igazán találó kifejezésnek, mégis számot kell vetnünk vele, hogy a szóban forgó politikai-társadalmi változások hosszas

folyamatokat, egy sor eseményt indítottak el, új, nem mindig könnyen megoldható helyzetekkel, problémákkal jártak és járnak együtt napjainkig.

Megváltozott a jogszabályi környezet. A Magyar Néprajzi Társaság kikerült a köztestületté átalakult Magyar Tudományos Akadémia felügyelete alól, és ismét önálló civil egyesületté lett, majd megszerezte a közhasznúságot. Már jóval 1990 előtt fokozatosan elbizonytalanodott az a korántsem zavarmentes, de általában kiszámítható pénzügyi támasz, amit az akadémiai főség jó ideig biztosított. Az *Ethnographia* centenáriumi évfolyama csak a szerzők honoráriumukról való lemondásával jelenhetett meg. A pályázati rendszer bevezetésével megváltozott a finanszírozási gyakorlat is, ami megújulóan anyagi kérdéseket vet föl.

A néprajz már 1990 előtt – más társadalomtudományokkal szemben – csaknem észrevétlen kikerült a politikai-ideológiai kényszer és ellenőrzés alól. A népi kultúra iránti társadalmi érdeklődést alig zavarták hivatalos-félhivatalos aggályok. A tartósan számottevő társadalmi beágyazottságú revival mozgalmak nem vesztek vonzásukból. Azért emelem ki ezeket, mert nem jöhettek volna létre, nem arathattak volna nemzetközi sikereket sem, komoly, hosszan tartó tudományos kutatások eredményeinek fölhasználása nélkül, akár tudatában vannak ennek, akár nem. És jelenleg ők képezik a nagyközönség és a néprajz között a legnagyobb érintkezési felületet. Ilyen módon mindez természetesen nem tartozik közvetlenül a Társaság történetéhez, de nem is teljesen független tőle. Kiemelkedő fontossága okán hadd említsem itt a szomszédos országokban élő magyar kutatókkal tartott kapcsolatok akadálytalanná válását, ami a 90-es években Társaságunk által számukra szervezett továbbképző szemináriumokban intézményesült. Nem állíthatom azonban, hogy a népi kultúra ügye, akár az oktatást, akár a közművelődést vagy a tudományos kutatást tekintjük, az általam, s valószínűleg mások által is gondolt módon jelentősége szerint rendeződött volna. Eredményei és intézményrendszere időnként ne szorulnának erősítésre, védelemre.

A múlt feltárásában és a jelen vizsgálatában a néprajztudomány a hagyományosnak mondott paraszti világ eltűnése után is megőrizte korábban elnyert sajátos kompetenciáját. Mutatis mutandis az alapító eszmék lényege sem veszett el. Mégis újra és újra föl kell tennünk a kérdést, hogyan felelhetünk meg az általam elengedhetetlennek mondott és mint láttuk, minden korban érvényesülő társadalmi hasznosság szerepének. Egyáltalán igényli-e ezt az 1990 után kialakult, pártképviseletek függvényében változó szellemi-kulturális politikai rendszer?

Sok múlik rajtunk, a szakmán és szimpatizánsainkon. Véleményem szerint igazunk tudatában minden eszközt és lehetőséget meg kell ragadnunk fontosságunk bizonyítására. Ráadásul nem speciális magyar problémáról van szó. A humán- és társadalomtudományokat számos országban bizonyítási kényszerek szorítják. Már nemcsak a társadalmi hasznosság, hanem a gazdasági hasznosság követelménye is felmerül. Az utóbbi tudvalévően nem humántudományi kategória, még ha többszörös áttétellel esetenként meg is valósulhat, például az országimázs alakításában vagy az idegenforgalomban. Célként nem vállalható, mert tudományellenes.

Kedves Hallgatóság!

Előadásom végén tudatosan tágítottam a szemhatárt a Társaságon túl – amennyiben lehetséges – az egész magyar néprajztudományra. Tettem ezt azért, mert áttekintésem előbbi részeiben is alkalmanként engedtem a kitekintést, hiszen nincs éles választóvo-

nal. Továbbá azért, mert sokakkal együtt meggyőződésem, hogy a válságok után minden esetben kibontakozni képes Magyar Néprajzi Társaság alakulásától máig változó mértékben és illetékességgel, de mindig volt és maradt a magyar néprajz legszélesebb fóruma. Ezért megilleti a tisztelet és megilleti, hogy éljünk a lehetőséggel és az évfordulós ünnepen az egész szaktudomány jövőjéről is beszéljünk.

A mai magyar társadalomra sajnálatosan nem jellemző, hogy a humán szféra tudását kellő és kiérdemelt mértékben értékelné és hasznosítani tudná. E kedvezőnek nem mondható, olykor türelmetlen légkörben – utaltam rá, megvan azért a „táborunk”. A néprajz számára továbbra is maradjon törekvés, hogy tudatos elkötelezettséggel mind inkább magára vonja a közérdeklődést, és még jobban „láthatóvá” tegye magát a társadalom egésze számára, a politikai-gazdasági élet döntéshozói is figyelembe vegyék kutatási eredményeit.

Végezetül szeretném, hogy az emlékezésből következően erősödjön a meggyőződés: a néprajznak változatlanul van hivatása, távlata és feladata a magyar tudományos és művelődési életben. A múlt gazdag példatárából merítve érdemes elgondolkodni azon, ahogyan beszédét zárta hetvenöt évvel ezelőtt a félszázados jubileumon Zichy István elnök: *„Most, hogy társaságunk elmúlt ötven évétől búcsúzunk, megnyugvással nézünk annak jövője felé, mert komoly tudományos képzettségű, a magyar néprajzot, de a magyar népet is szerető és megértő fiatal gárda készíti elő és szervezi meg az eljövendő ötven év munkáját. Bizom Társaságunk életképességében, és hiszek szebb, termékenyebb jövőjében.”* (Idézi Kósa László: *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története [1889–1989]*. Budapest–Debrecen, 1989. 98–99.) Nem hiszem, hogy az amúgy kritikus szellemű Zichyből az ünnepen kötelező optimizmus szólt. Biztosan őszintén állította, amit mondott. Pedig pár hét múlva kitört az új világháború, 1939-et írtak. Ha az egyéni életsorsában hamarosan bekövetkező megrázkódtatásokra gondolunk, melyeket persze előre nem láthatott, akkor tragikus sorsfordulatokkal találkozunk. Azonban a Társaság jövőjébe vetett hit a történelem hozta újabb válságok dacára őt igazolta. Ezért lehetséges ezeket a visszafogott pátoszú, egyszerű mondatokat azonosulással most is idézni.

Jegyzet

Az előadás nagymértékben támaszkodik korábbi munkáim szövegére: 1. *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889–1989)*. Budapest–Debrecen, 1989; 2. *A Magyar Néprajzi Társaság alapító eszméi*. In *Népi kultúra és nemzettudat*. Szerk.: Hofer Tamás. Budapest, 1991. 77–82.; 3. *Kik és milyen célból alakították a Magyar Néprajzi Társaságot?* Előadás kézírata. Elhangzott 2009. október 27-én az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya szervezésében tartott Vikár Béla-emlékülésen a Társaság alapításának 120. évfordulóján. (K. L.)

KÓSA LÁSZLÓ

A Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia és a rokon tudományok társulatai

1887. december 5-én Hunfalvy Pál elnökletével ült össze harmincegy résztvevővel a Magyar Tudományos Akadémia székházának földszinti saroktermében tudós férfiaknak az a gyülekezete, mely először kimondta egy Magyarországi Népvizsgáló Társaság elnevezésű egyesület alapításának szükségességét. Azon a gyűlésen bízták meg György Aladárt az alapszabályok, Herrmann Antalt pedig a programtervezet megfogalmazásával. Az elkészült tervezeteket Hunfalvy vezetésével vitatta meg az előkészítő bizottság, majd az ő aláírásával továbbították az alapítás tárgyában készült folyamodványokat a belügyminiszternek, s később is Hunfalvy javaslatára kérték fel József főherceget az új Társaság védnökének. A szálakat a háttérben Herrmann Antal mozgatta, minthogy Hunfalvy Pál eleinte nem volt meggyőződve a Néprajzi Társaság alapításának égető szükségéről. Reálisan látta az erők szükségét, tartott a már korábban megalakult társaságok reagálásától és a tudós társadalom szétforgácsolódásától. Miután az alapítást szorgalmazó felhívásra 1889 elejéig 450 válasz érkezett, megadta magát, de a január 26-án megtartott előkészítő gyűlésen – mivel „*nagyon fontos akadémiai ülésre*” kellett sietnie – éppen csak köszöntötte a résztvevőket, majd átadta az elnöklést Török Aurél akadémikusnak, a fizikai antropológia professzorának. A másnap, január 27-én – szintén az Akadémia épületében – megtartott alakuló közgyűlésen mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a Magyarországi Néprajzi Társaság elnöke nem is lehet más, mint Hunfalvy Pál. A Társaság alapszabályát, amit az alakuló közgyűlés elfogadott, szintén az ő és a titkárnak megválasztott Herrmann Antal látta el kézjeggyével.¹

Hunfalvy nemcsak elfogadta a neki felkínált elnöki széket, hanem tényleges szerepet vállalt a kezdeti nehézségek leküzdésében. Munkácsi Bernát szavaival szólva, úgy szerette a Néprajzi Társaságot, „*mint szellemi életének késő szülött sarját. Itt találta fel második családját, itt látta maga köré gyűlve az ősz mester tudományos munkássága folytatóit, utódait, az ifjabb nyelvész és ethnographus nemzedéket, mely őt hódoló tisztelettel becsülte s belső vonzalommal szerette. Hű kötelességtudással járt el az ülésekre... Elnöki megnyitóiiban irányított bennünket.*”²

Úgy adódott, hogy 1891. november 18-án, amikor emlékülést rendeztek tiszteletére, Hunfalvy Pál a Néprajzi Társaságban ünnepelte akadémiai tagságának 50. évfordulóját. Ezen az ülésen Xántus János alelnök megnyitóját követően Herman Ottó, Munkácsi Bernát és Réthy László, továbbá Herrmann Antal, Katona Lajos és Vikár Béla tartott előadást. Köszöntötte ezen a napon Eötvös Loránd, a Tudományos Akadémia elnöke is, akinek csaknem szállóigévé vált az a megfogalmazása, miszerint Hunfalvy munkássága bebizonyította, hogy „*a tudomány akkor is, ha tárgya magyar s magyar ember magyar nyelven műveli, a tudományos világ közkincsévé válhatik*”.³

A Magyar Néprajzi Társaság vezetői, érdemes tagjai között alapításától kezdve számos akadémikus tevékenykedett. Voltak köztük nyelvészek, irodalomtudósok, klasszika-filológusok, jogászok, orvosok, antropológusok, történészek, geográfusok stb. Ennek a személyi összetételnek is köszönhetően a Társaság szorosan kapcsolódott a Tudományos Akadémiához, élvezte annak erkölcsi és anyagi támogatását. Ez utóbbi-

¹ Madarassy L. 1929. 13–14.; Kósa L. 1989. 16–17.

² Munkácsi B. 1912. 425. sz. 247.

³ Munkácsi B. 1912. 425. sz. 248. nyomán idézi: Domokos Péter–Paládi-Kovács A. 1986. 206.

nak akkor még kevésbé értékelt megnyilvánulása volt az Akadémia termeinek és könyvtárának ingyenes használata. A Társaság felolvasó- és választmányi üléseit a kezdetektől az 1970-es évek végéig az Akadémia székházában tarthatta, természetesen díjmentesen. A „terembér” intézménye csupán az 1980-as évek derekán, az épület felújítását követően, a rendszerváltás első éveiben honosodott meg, terjedt ki a tudományos egyesületek, társaságok rendezvényeire is.

Az anyagi támogatás közvetlenebb formája volt a pénzsegély. Az 1890-es évek elején az Akadémiától érkező évi 500–1000 korona közötti összeget a Társaság rendezésére az *Ethnographia* kiadására, papír- és nyomdaköltségre fordította. Az MTA Könyvtárának kézirattára megőrizte Herrmann Antal, Kuun Géza, Vikár Béla és Munkácsi Bernát segélykérő leveleit az 1890-es évekből.⁴ Elsősorban az Akadémia segélyeinek köszönhető, hogy a Társaság az I. világháború éveiben és az azt követő válságos években is megjelentette az *Ethnographiát*, s némi szervezeti háttérrel nyújtott a szak hivatásos művelőinek, meg a társadalmi gyűjtőknek.

Az Akadémia a Vigyázó-hagyaték birtokába jutva, 1929-ben határozta el *Ethnographiai Bizottság* létesítését, mely 1929. november 4-én megtarthatta első, alakuló ülését. A bizottság neve 1931-ben Néptudományi Bizottságra változott és az Akadémia költségvetéséből, a Vigyázó-hagyaték éves hozamából jelentős összegeket tudott kiszorítani *A magyarság néprajza* kötetének kiadására, a *Monumenta Hungarica Ethnologica* népművészeti sorozatra, sőt, az *Ethnographia* rendszeres támogatására is. Az 1936–1946 közötti időben átlagosan évi 1000 pengőt utaltak az *Ethnographia* megjelentetésére.⁵

A II. világháború végétől ismét nehéz évek következtek. Elapadtak a források, államosították az MTA vagyont, állami irányítás alá került az átszervezett Akadémia mint a tudományos szféra legfőbb irányítója, megszűnt a Néptudományi Intézet.

1949-et, a politikai (és tudománypolitikai) fordulat évét követően a tudományos társaságok minden korábbinál szorosabban függtek az Akadémiától. Az MTA-hoz került a tudományos minősítés intézményesített új rendszere, a TMB hivatala mellett a tudományos könyv- és folyóiratkiadás monopóliuma, a tudományos társaságok által alapított folyóiratok, köztük az *Ethnographia* kiadása is. Címlapján továbbra is az állt, hogy a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, de kiadásával, terjesztésével az Akadémiai Kiadó foglalkozott 1992-ig. 1993 óta a kiadás és a terjesztés visszakerült a Társasághoz. Azóta az MTA csupán a lap szubvencionálásához járul hozzá, évente váltakozó mértékben. 2013-ben az akadémiai támogatás összege 1,4 millió Ft volt, 2014-ben 1,3 milliós dotációt kap. Érdemes tudni, hogy az MTA támogatása – kivéve néhány kiemelten preferált történész periodikát (pl. *Századok* 3,5 millió, *The Hungarian Historical Review* 4,0 millió) – a folyóiratok kiadási költségeinek átlagosan 25–30 %-át fedezi.

Megalakulása idején a Néprajzi Társaság jellegzetesen interdiszciplináris összetételű társulat volt. Történészek, geográfusok, nyelvészek, irodalomtudósok, természettudósok egyaránt találhatók alapító tagjai között. Lóczy Lajos, Török Aurél, Katona Lajos és a pár évvel későbbi átszervezésben tevékeny szerepet vállaló Herman Ottó, Munkácsi Bernát, Goldziher Ignác, Tagányi Károly és még sokan mások említhetők a Társaság összetett voltának jellemzésére.⁶

⁴ Lásd MTA Könyvtára, Kézirattár 131/1890, 144/1892, 139/1894. Említi: Paládi-Kovács A. 2002. 41–42.

⁵ Paládi-Kovács A. 2002. 45.

⁶ Kósa L. 1989. 15–16.; Paládi-Kovács A. 1988. 2–3.

Az MNT történetéhez szorosan kapcsolódik a rokon tudományok művelőit tömörítő szakosztályok, publikációs fórumok története. Az alapítás utáni első évtizedek jellemzésére érdemes Tálasi idézni: „Néprajzosaink ezidőtájt még autodidakták, mind-egyikük elsősorban aaptanulmányai szemszögéből nézi a népi műveltséget, így az *Ethnographia* első évfolyamaiban határozottan túlteng a történet és irodalomtörténet, hiszen Katona Lajos maga is irodalomtudós volt. 1920 után a Társaság egysíkúbb lesz, a társadalomtudományi szakosztály kiválik és önállósul (folyóirata: *Társadalomtudomány 1921–44*), ugyanígy az emberföldrajzi szakosztály is (folyóirata: *Föld és Ember 1921–30*), de a kivált csoportok, illetőleg társaságok tudományos téren továbbra is ápolják a néprajzi kapcsolatokat.”⁷

Kevés figyelmet kapott eddig az Embertani Szakosztály helyzete, valamint a néprajz és a fizikai antropológia kapcsolata. Nem mondanám, hogy a Magyar Néprajzi Társaság és az Embertani Szakosztály kapcsolata „szinte névleges volt”.⁸ Szakjaink kapcsolata az 1889 és 1940 közötti fél évszázadban egészen szorosnak mondható és mindkét oldalon kiemelkedő felkészültségű tudósok ápolták az intézményes kapcsolatot. Török Aurél, az embertan első hazai professzora bábáskodott már a Néprajzi Társaság alapítása körül, 1889–1893 között alelnöki tisztséget viselt benne. A Néprajzi Múzeum vezetői közül Jankó Jánost követően Semayer Vilibáld és Bartucz Lajos elsősorban az embertan művelői voltak. Szerepük az embertan hazai történetében igen jelentős. Jankó és Semayer professzionális kutatói voltak a szaknak, eredményeik sem becsülhetők le.⁹ Jankó hét feléven keresztül hallgatta Török Aurél előadásait az egyetemen, vett részt antropológiai gyakorlatain, elsajátította az embertan akkori módszertanát, mérési technikáit. Amikor 1895-ben átvette Xántus Jánostól a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának vezetését, a múzeum Csillag utcai épületében megteremtette az embertani kutatások egyik hazai központját is. Az élő populáció vizsgálata mellett súlyt helyezett a fossziliák, az ásatásokból előkerült koponyák, csontvázak vizsgálatára, e célból külön laboratóriumot hozott létre. Feladatának tekintette a régészeti csontleletek és az élő embereken végzett mérések, megfigyelések eredményeinek összevetését, 1896-ban az osztják temetőkből 28 koponyát és két csontvázat hozott el Budapestre, melyeknek feldolgozását fél évszázaddal később Lipták Pál végezte el.¹⁰ A hantik között 125 személy embertani mérését, leírását, fényképezését végezte el. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Arcívumában megőrzött kéziratos naplójának adatait, a Fotótárban található fényképek információit szintén Lipták Pál dolgozta fel és publikálta.¹¹ Obi-ugor embertani megfigyelései, mérései alapján már Jankó is levonta azt a kö-

⁷ Tálasi I. 1948. 8. Jankó János 1898-ban Tomszkból küldött levelében az írta a miniszternek Budapestre, hogy „alig akad Magyarországon ember, aki megért, mert aki nálunk *ethnographiával* foglalkozik, egytől-egyig iskolázatlan amatőr”. Naplójában számba veszi azt a néhány kollégáját (Herman Ottó, Herrmann Antal, Semayer Vilibáld, Bátky Zsigmond), akit szakembernek ismer el. „Aki ezeken kívül Magyarországon *ethnographiával* foglalkozik, annak fogalma sincs arról mi az *ethnographia*...” (Paládi-Kovács A. 1993. 292.)

⁸ Kósa L. 1989. 64.; Semayer Vilibáld 1902. 121.; Bartucz L. 1938. 10, 14, 118–123.

⁹ Kósa L. (1989. 41.) szerint Jankó, Herman Ottó, Semayer „bekapcsolódtak az embertanba, kísérleteiket azonban nem követte időtálló eredmény”. Semayer V. 1902. 121.

¹⁰ Paládi-Kovács A. 1993. 298. Lásd Lipták Pál orosz nyelvű közleményét az *Acta Ethnographica* I. kötetében (1950) 197–230.

¹¹ Lipták P. 1954. 97–98.

vetkeztetést, hogy az élő magyarság és az obi-ugorok között csupán nyelvrokonság mutatható ki, vérségi, biológiai rokonság nem állapítható meg.¹²

Hazai embertani vizsgálatai közül a *Torda, Aranyosszék, Toroczkó...* kötetben közölt embertani fejezetét már Bartucz Lajos is nagyra értékelte. *A magyar ember* című könyvében (1938) írja: „Egyébként az, hogy életcéloomul tűztem ki hazánk rendszeres antropológiai felvételét és feldolgozását, az is jórészt Jankó János példájának és munkáinak hatása.”¹³ Török Aurél 1912-ben elhunyt és megfelelő utód hiányában az egyetem az 1881-ben alapított Antropológiai Tanszéket is meg akarta szüntetni. Akkor a Néprajzi Társaság felirattal fordult a minisztériumhoz, hogy ne szüntessék meg a tanszéket, hanem szervezzék át antropológiai és etnológiai tanszékké és azzal a néprajz is jusson katedrához.¹⁴ Megfelelő jelöltet azonban – Jankó halála után tíz évvel – a néprajz sem tudott megnevezni.

Paládi-Kovács Attila az előadását tartja
(Fotó: Hála József)

1922-ben, amikor a Régészeti és Antropológiai Társulat törölte nevéből az antropológiát, Bartucz Lajos mint a Néprajzi Múzeum munkatársa Embertani Szakosztályt szervezett a Néprajzi Társaságon belül. Ő indította el és szerkesztette a szakosztály égisze alatt időszakosan megjelenő *Antropológiai Füzeteket* is 1932-ig. Az intézményi kapcsolatokat erősítette az a tény, hogy a Néprajzi Múzeum vezetését Semayer Vilibáld

¹² „Eddig az osztjákat ugor népnek tartottuk; az antropológiának ezt ma meg kell tagadnia, az osztják egy dolicephal, barna szemű, barna hajú ősnép maradáka, amely ugor hatás alá került, ez az ugor hatás kiterjedt az egész népre, a kultúrában és vérben azonban nem terjedt az Irtisen és Obon túli területre.” Idézi: Lipták P. 1968. 332.

¹³ Bartucz L. 1938. 14, 118–123.; idézi: Lipták P. 1968. 331. Lásd még: Bodó S.–Viga Gy. (főszerk.) 2002. 68.

¹⁴ Kósa L. 1989. 41.

(1902–1920), majd Bartucz Lajos (1935–1940) személyében többször is antropológus látta el. Semayer igazgatósága idején (1912 után) került a Néprajzi Múzeumba Török Aurél koponya- és csontvázgyűjteménye. Az 1920-ban odakerült Bartucz a Néprajzi Múzeum embertani kollekciónak tíz év alatt 3000 hiteles fosszilis koponyával és 200 csontvázalattal gyarapította. Később ez a kollekciónak lett az alapja a Természettudományi Múzeum Embertani Tára gyűjteményének. Bartucz a Néprajzi Társaságban a főtáskari (1935–1936) és az ügyvezető alelnöki (1936–1941) tisztséget is ellátta. Évekig szerkesztette a *Néprajzi Értesítőt*, 1936-ban pedig sokat idézett előadást tartott *A magyar nemzetismeretről* címen, amit leközölt az *Ethnographia*. Bartucz 1940-ben kapott professzori kinevezést a szegedi egyetemre, ahol az embertan és az Alföld kutatásának új intézményeit teremtette meg.¹⁵ Mellette dolgozott a Néprajzi Múzeumban Nemeskéri János, kapcsolódott a Néptudományi Intézethez Malán Mihály, aki a Magyar Népkutatás Kézikönyve számára *Az élő magyarság embertani kutatása* címen írt egy értékes összefoglalást. Mindketten végeztek a terepen lokális antropológiai vizsgálatokat (pl. Nemeskéri János az ivádi izolátumról, Malán Mihály Lénárdaróc és Domaháza lakosairól), mindazonáltal a néprajz és az embertan fokozatosan eltávolodott egymástól az 1950-es évek óta.

Ismeretes, hogy a hazai orientalisták is a Néprajzi Társaság keretei között, annak szakosztályaként hozták létre első szerveződéseiket. Már az 1889-es alapításkor megjelent az ún. Török–Tatár Szakosztály, amelynek tekintélyes vezetői közül főként Vámbéry Ármin, Thury József és Kunos Ignác nevét kell kiemelni. 1899-ben hozták létre a Társaság Keleti Szakosztályát, melyben a turkológia és a finnugrisztika közel azonos súllyal volt jelen. Az egyensúlyt Munkácsi és Kúnos Ignác barátsága, személyes jó kapcsolata csak erősítette. Együtt szerkesztették az 1900-ban alapított *Keleti Szemlét*, a Néprajzi Társaság és a Keleti Akadémia közös lapját. A finnugor népek kutatásának az indulásnál szintén önálló szakosztálya volt Hunfalvy Pál elnökletével, Munkácsi Bernát és Vikár Béla vezetői közreműködésével. Kúnos Ignácnak a tudomány rendszereiben, módszeresebben gyűjtött török néprajzi anyagot köszönhet, mint a Néprajzi Társaság alapításánál is jelenlevő Vámbéry Árminnak. Kúnos fél évtizeden keresztül gyűjtötte Anatóliában a török népköltészet szövegeit és tanulmányozta az oszmán nyelvjárásokat. Kutatói érdemei elismeréseként az MTA 1893-ban levelező tagjává választotta. (Anatóliai munkája felkeltette Bartók Béla érdeklődését is, arra serkentette, hogy az ottani terepen az 1930-as évek elején török népzene gyűjtésbe fogjon.) Kúnos Ignác az I. világháború idején az esztergomi és egy csehországi orosz hadifogolytáborban jelentős tatár népköltési szöveganyagot is összegyűjtött.¹⁶

A Keleti Akadémiát vezető Strausz Adolf eredetileg, alapítása idején a Néprajzi Társaság Bosnyák és Bolgár Szakosztályának is oszlopos tagja, előadója volt. Néprajzi tanulmányainak nagyobb része az *Ethnographia*-ban jelent meg. Közgazdászként a Keleti Akadémia, majd a Közgazdasági Egyetem tanára volt. Kormánykiküldetésben utazta be a Balkán és Kisázsia számos vidékét, vált a balkanisztikai kutatások elismert alakjává. Első jelentős műve, a *Bosnyákföld és népe* I–II. (1881–1882), majd a *Bolgár népköltési gyűjtemény* két kötete (1892) már fiatalon megalapozta tekintélyét. *Bolgár néphit* című kötete 1897-ben Társaságunk kiadásában, a *Magyar Néprajzi Könyvtár* sorozatában jelent meg. Strausz Adolfot a Néprajzi Társaság 1920-ban Jancsó Elemérrel

¹⁵ Diószegi V. 1977. 239.; Pap I.–Szemkeő E. 2002. 67–69.

¹⁶ Markó L. 2003. 761–762.; Kósa L. 1989. 41.

és Sebestyén Gyulával együtt választotta meg tiszteleti tagjává.¹⁷ A Keleti Szakosztály azonban sajnos már jóval előbb, 1906-ban kivált a Magyar Néprajzi Társaságból és 20–25 aktív tagjával együtt a Nemzetközi Közép- és Kelet-Ázsiai Társaság magyar nemzeti bizottságaként folytatta működését. Ezzel a kiválással sajnos az etnológia képviselője is erősen meggyengült a Néprajzi Társaságban.¹⁸

A keletkutatás és a néprajz kapcsolatát a továbbiakban főként Strausz Adolf és az fiatal Györffy István ápolta, aki 1909-től kezdve a Kereskedelmi Akadémia Keleti Múzeumának gyűjteményét is gondozta. Munkájáról több alkalommal beszámolt a Keleti Akadémia évkönyveiben és az 1910-es évek elején egy jól sikerült múzeumi kiállítást rendezett az Akadémia második emeletének négy termében.¹⁹ Meglehetősen vegyes néprajzi, kultúrtörténeti gyűjteményből kellett a felsőoktatást segítő, szemléletes kiállítást rendeznie. Györffy a Kereskedelmi Akadémia révén jutott el Dobruzsába, ahol alapos terepmunkát végzett, melynek eredménye a *Földrajzi Közlemények* 1916-os évfolyamában publikált tanulmánya és annak mellékleteként, Dobruzsza néprajzi térképe. Következő keleti megbízatása a Lénárd-féle kisázsiai expedícióban való részvétele volt 1918-ban, Törökország háborús összeomlásának heteiben. Ezen vállalkozásai, kapcsolatai révén vonták be az egyetemi oktatásba a József Nádor Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Karán, ahol 1926-tól megbízott előadó, 1929-től egyetemi magántanár volt. A Pázmány Péter Tudományegyetem 1933-ban foglalkoztatta először magántanárnaként és 1934-ben kapta meg nyilvános rendes tanári kinevezését.²⁰

Györffynél maradva áttérhetnénk Társaságunk emberföldrajzi szakosztályának, a *Föld és Ember* folyóirat működésének ismertetésére és az idősebb testvér, a Földrajzi Társasággal fennálló kapcsolatok ismertetésére. Folytathatnánk a társadalomtudományi szakosztállyal, a szociológia, a történetírás, a régészet, a művészettörténet, a nyelvtudomány, az irodalomtudomány, a zenetudomány és más szakok társulataival ápoló kapcsolatok taglalásával. Erre nincs most terünk és időnk. A felvillantott néhány példa talán elegendő annak illusztrálására, hogy a Néprajzi Társaság integratív szerepet játszott számos érintkező tudományszak hazai történetében, elősegítette az interdiszciplináris együttműködést és ezek a kapcsolatok jótékony hatást gyakoroltak az etnográfia, az etnológia és a folklóriztika hazai művelésére is.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Irodalom

Bartha Júlia

2001 A keletkutató Györffy István. In *Györffy István írásai a Balkánról és Törökországról*. 5–10. Budapest: Terebes Kiadó

Bartucz Lajos

1938 *A magyar ember. A magyarság antropológiája. Magyar föld – magyar faj*. IV. Budapest: Egyetemi Nyomda

Bodó Sándor–Viga Gyula (főszerk.)

2002 *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest: Pulszky Társaság–Tarsoly Kiadó

¹⁷ Diószegi V. 1981. 49.

¹⁸ Kósa L. 1989. 41.

¹⁹ Selmeczi Kovács A. 1981. 153.; Bartha J. 2001. 8.

²⁰ Nagy Molnár Miklós–Selmeczi Kovács A. 2002. 338.

Diószegi Vilmos

1977 Bartucz Lajos. *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. 239. Budapest: Akadémiai Kiadó

1981 Strausz Adolf. *Magyar Néprajzi Lexikon*. 4. 490. Budapest: Akadémiai Kiadó

Domokos Péter–Paládi-Kovács Attila

1986 *Hunfalvy Pál*. A múlt magyar tudósai. Budapest: Akadémiai Kiadó

Gunda Béla

1978 *Bátky Zsigmond*. A múlt magyar tudósai. Budapest: Akadémiai Kiadó

Kósa László

1989 *A Magyar Néprajzi Társaság története (1889–1989)*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság

2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Második, bővített kiadás. Budapest: Osiris Kiadó

Lipták Pál

1954 Jankó János vizsgálatai a Közép-Ob melléki chantik között. *Nyelvtudományi Közlemények* LVI. 97–116.

1968 Jankó János, mint antropológus. *Ethnographia* LXXIX. 331–337.

Madarassy László

1929 Az „Összehasonlító Irodalmi Társulattól” a „Magyar Néprajzi Társaságig.” *Ethnographia* XL. 10–16.

Markó László

2003 Kúnos Ignác. In: Glatz Ferenc (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825–2002*. II. 759–760. Budapest: MTA Társadalomtudományi Központ

Munkácsi Bernát

1912 Hunfalvy Pál emlékezete. *Budapesti Szemle* 1912. 222. sz. 161–188.; 223. sz. 373–408.; 224. sz. 36–70.; 225. sz. 229–252.

Nagy Molnár Miklós–Selmeczi Kovács Attila

2002 Györffy István. In: BODÓ Sándor–VIGA Gyula (főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. 336–338. Budapest: Pulszky Társaság–Tarsoly Kiadó

Paládi-Kovács Attila

1988 A néprajz a társadalomtudományok mai rendszerében és szervezetében. *A Herman Ottó Múzeum Közleményei* 26. sz. 1–10. Miskolc

1993 Jankó Jánosról – száz év múltán. *Ethnographia* 104. 289–308.

2002 Néprajzi feladatok, vállalkozások és az Akadémia (1929–1967). In Uő.: *Tárgyunk az időben. Néprajzi kihívások és válaszok*. Debrecen: Ethnica kiadás

Pap Ildikó–Szemkeő Endre

2002 Bartucz Lajos. In: Bodó Sándor–VIGA Gyula (főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. 67–69. Budapest: Pulszky Társaság–Tarsoly Kiadó

Selmeczi Kovács Attila

1981 *Györffy István*. A múlt magyar tudósai. Budapest: Akadémiai Kiadó

Semayer Vilibald

1902 Jankó János dr. életrajza. *Néprajzi Értesítő* III. 116–122.

Tálasi István

1948 *Néprajzi életünk kibontakozása*. In *A magyar népkutatás kézikönyve*. Budapest: Néptudományi Intézet

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság kapcsolata

A Magyar Néprajzi Társaság történetének hiteles megismeréséhez rendkívül szorosan kapcsolódik a Néprajzi Múzeum története. S viszont, a Néprajzi Múzeum működésének elemzésekor is fontos magyarázó keret az intézmény viszonya a magyar néprajz egészéhez, így a Társasághoz is.¹ Meggyőződésem, hogy sem a Társaság, sem a Múzeum története nem értékelhető megbízhatóan egymástól függetlenül. Ennek fényében tanulságos, hogy az utóbbi 125 évben nem készült ilyen, akár csak az együttműködés egyes területeit elemző értékelő munka sem. A számos múzeumi intézménytörténeti összefoglalás, vagy a Társaság jubileumaihoz kapcsolódó megemlékezés egyaránt megegyezik abban, hogy jelzésszerűen utal a természetesnek ítélt kapcsolat egyes kitértetett elemeire, de nem tárgyalja részletekbe menően.

Egy ilyen elemzés készítője természetesen választhatja azt a megoldást, hogy a Múzeumban és a Társaságban egyaránt meghatározó szerepet betöltött kutatók működését sorra véve vázolja fel a kapcsolat szövevényes rajzolatát. Jelen alkalommal ezen megoldás helyett egyes kitértetett jelentőségű időszakban jellemző kapcsolati elemek ismertetésére szorítok. A Néprajzi Társaság – s a Néprajzi Múzeum – jelenlegi állapotának, működési körülményeinek ismeretében különös hangsúllyal kívánom jelezni a nehéz, bonyolult helyzetekben megnyilvánuló kölcsönösen előnyös együttműködés jellemzőit, kevésbé koncentrálva az esetenként sajátos személyi konfliktusokat rejtő széttartó/konkurens időszakok jelenségeire.

Az első kitértetett pillanat természetesen az alapításé. A Társaság és a Múzeum alapítása ugyan nem esik egybe, hiszen a kettő között csaknem két évtized van, de a Társaság előtörténetének formációs folyamataiban is megjelenik a Múzeum korabeli működésének hatása.² Az előtörténetek egymásba fonódó, gyakran az azonos szerepvállalókon keresztül bonyolódó történetet formálnak. A Magyarországi Néprajzi Társaságot³ az 1889. január 27-re összehívott közgyűlés alakította meg kétéves előkészítés eredményeként. Ez a gyűlés választotta meg az első tisztikart és fogadta el az első alapszabályt. Az elhúzó előkészítés egyik oka köztudomásúlag Rudolf trónörökös tragikus halála volt. A Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályának⁴ születésnapja 1872. március 5., Xántus János kinevezésének időpontja – melyről az intézmény évek óta színvonalas programmal emlékezik meg.

Az egyébként nem szokatlan, hogy miként idén sem az I. rendes közgyűléshez (október 27.) közeli időpontban, hanem az év első felében rendezett közgyűlés emlékezik meg a jubileumról. Így történt ez 1929-ben, mikor január 30-án zajlott le a rendkívüli megemlékező közgyűlés. Az eredeti, 1889. január 27-én vasárnap 10 órakor az MTA Kisfaludy Termében tartott alakuló közgyűlésre emlékezve. A Magyarországi Néprajzi Társaság kedvező előjelek között szerveződő közgyűlésével kapcsolatban akkor azt sem restellték feljegyezni, hogy „a főváros fölött aznapon szokatlanul enyhe, tavaszias légáramlatok lebegtek...”⁵ Különösen tanulságosnak ítélem a Néprajzi Tár-

¹ Vö. Fejős 2000. 38.

² Vö. Kósa 1989a, 1989b. 130.; Balassa 1989; Selmeczi Kovács 1989; Fejős 2012.

³ 1896-ban változott a név Magyar Néprajzi Társaságra, bár már 1892-ben kezdeményezték ezt. Vö. Voigt 1980. 443.; Balassa 1989. 4.

⁴ A Néprajzi Múzeum névváltozatainak pontos összeállítását lásd: Fejős 2000. 931.

⁵ Madarassy 1929. 14.

saság 70. éves évfordulóján az MTA Felolvasótermében 1959. október 29-én Kodály Zoltán védnök által az alapítással kapcsolatban megfogalmazott gondolatot: „Csodálkoznunk kell, hogy csak 70 éve alakult társaság a néprajz művelésére. Az oka alighanem a magyarok húzódozása a társas munkától, ami régi nemzeti hibánk.”⁶

A Társaságnak tehát gyakorlatilag alapítása óta rendkívül szoros kapcsolata van a hazai múzeumüggyel. Vagy ahogy Sebestyén Gyula fogalmazott a 25. éves megemlékezésre megjelent előadásában: „A csodálatos lelki készséget tanusító fiatal testület már a kezdet kezdetén felismerte, hogy a néprajz tárgyi részének letéteményes intézményre is szüksége van. Ezért vette fel programjába egy néprajzi múzeum létesítését.”⁷

Köztudomású és korábbi jubileumi megemlékezéseken kölcsönösen idézett tény, hogy már alakuló közgyűlésén testületet választott a Társaság „A hazai ethnographiai múzeum ügyében kiküldött bizottság” megnevezéssel. A bizottság elnökévé a Múzeum igazgatóját Xántus Jánost, tagjaivá Herman Ottót, Herrmann Antalt, Pápai Károlyt, Szendrey Jánost és Török Aurélt választották meg. Herrmann Antal a Társaság titkáráként vonatkozó hozzászólásában hangsúlyozta, hogy „társaságunk egyik feladatául a népelet használati tárgyainak természetbeni összegyűjtését, továbbá hazai ethnographiai múzeum alapítását és fenntartását tűzi ki”.⁸ Erre a célra külön szakosztály is létesül – egyik elemeként az egyébként mai megítéléssel szokatlanul nagy számú egykori szakosztályi hálózatnak. Ez a kezdeti elszántság nem előzmény nélküli, hiszen az 1880-as években rendszeresen felbukkan. Ennek az egyik kitüntetett eleme volt a Fejős Zoltán által a közelmúltban elemzett vita Herman Ottó és Xántus János között 1885-ben.⁹

Szintén Herrmann tartott a Társaságnak már az első ülésén külön előadást: *Hazai néprajzi múzeum alapításáról* címmel.¹⁰ Hangsúlyozta a hazai néphagyományok bőségét: „Ily roppant gazdag anyag mellett nekünk kellene bírnunk a világ legérdekesebb, legértékesebb ethnographiai muzeumával. Vajjon hol van ez? [...] ládák molytenyész-deiben reprezentálja magát láthatatlanul a hazai ethnographia.”¹¹ Előadásában az önálló és független „helyiség” kialakítását-megszerzését nevezte a Múzeum számára kulcskérdésnek. „Ha van helyiség, van múzeum.”¹² Ma működő főigazgatóként meszeszemenően egyetérték az intézmény önállóságát és biztonságos működését tekintve a megfelelő „helyiség”, azaz múzeumépület jelentőségét illetően.

Ezen aktuális jelzést követően visszatérek a 125 évvel ezelőtt megfogalmazott javaslat értékeléséhez. A Múzeum szervezése feltétlenül szükséges és elodázhatatlan Herrmann Antal szerint. S engedjék meg, hogy további kiegészítő megjegyzések nélkül csak egy mondatot idézzek megjelent előadásából: „e helyiségben egyesítse a kormány mindazokat a néprajzi tárgyakat, melyek most talán szerteszórtan lappanganak és kalódznak, [...] továbbá léptesse igazi aktivitásba a nemzeti muzeum ethnographiai osztályát, és személyzettel, gyűjteményekkel és budgettel együtt helyezze át az új muzeumba, [...] végre pedig pártolja az ügyet egész erkölcsi súlyával.”¹³ A Múzeum ügyében ki-

⁶ Kodály 1959. 531.

⁷ Sebestyén 1914. 260.

⁸ Idézi Kodolányi 1984. 142.

⁹ Fejős 2012. 22.

¹⁰ Herrmann 1890.

¹¹ Herrmann 1890. 22.

¹² Herrmann 1890. 23.

¹³ Herrmann 1890. 23–24.

küldött bizottság működését már többen értékelték, felhívva a figyelmet működésének előremutató és értékes támogató szerepére.¹⁴

Kósa László a Magyar Néprajzi Társaság 100 éves történetét összefoglaló munkájában jelzi, hogy megítélése szerint kettős oka volt annak, hogy a Társaság képviselői úgy nyilatkoztak, mintha nem létezne múzeum. Részint taktikából, hogy a kulturális kormányzatot segítségre serkentsék, részint az imént idézett viszonyokra utalva, a gyűjtemény helyzetét értékelve.¹⁵ Tehát a Társaság, felismerve a múzeumügy jelentőségét, aktivizálta magát annak érdekében, bár a muzeológia művelésének sajátos feltételeit körültekintően felmérve jelölte ki szerepvállalásának határait, hiszen miként Sebestyén Gyula fogalmazott: „*Herman Ottó elnök megeremtette azt a benső kapcsolatot, a mely társaságunkat a néprajzi tudományok terhes és költséges muzeológiai részétől örökre elkülönítette.*”¹⁶

Az önállósodás kiteljesedését Jankó János igazgató örré való 1894-es kinevezésével jelölhetjük. Az általa végzett sokirányú intenzív munka eredményeként az Ethnographiai Tár kibővült és múzeummá szerveződött. A Társaság érdeme elvitathatatlan a Múzeum ügyének ébrentartásában és képviselésében ezekben az években is.

Kezdeményező szerepet tulajdoníthatunk a Néprajzi Társaságnak a millennium megünneplésével kapcsolatos néprajzi aktivitás terén is. Szintén Herrmann Antal volt az, aki *Millennium és néprajzi kiállítás* címmel előadásában javasolta a később nagy sikerrel megvalósult tárlatot, melynek a Néprajzi Múzeum magyar vonatkozású gyűjteményeire gyakorolt közvetlen hatása közismert.¹⁷ A Néprajzi Társaság céljai között kiemelt szerepe volt hosszú ideig a múzeum kialakításának, megerősítésének. Ortutay Gyula a Társaság elnökeként a 70. évforduló alkalmával tartott beszédében a beszéd elhangzásának korszakát jellemző frazeológiát alkalmazva szintén megfogalmazta ezt: „*Az első tavaszi ülésen rögtön felmerül az önálló Néprajzi Múzeum létesítésének az igénye, és ez hosszú éveken keresztül – elmondhatjuk a Társaság dicséretére is – egyik állandó harci kérdés volt.*”¹⁸

A Társaság gyorsan, már 1890-ben megindította folyóiratát, az *Ethnographiát*, melynek első szerkesztője Réthy László történész, numizmatikus volt, majd Herrmann Antal és Katona Lajos szerkesztik a folyóiratot. 1892 második felétől lett szerkesztő Jankó János, s ekkortól az *Ethnographia* nemcsak a Társaság, hanem a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának is a közlönye. Ismeretesek ezekből az évekből olyan konfliktusok és viták is melyeket Jankó a Társaság vezetésével folytatott a múzeumi publikációk megjelentetése érdekében.¹⁹

A szerkesztő, Jankó János kezdeményezésére indította meg 1900-ban *Értesítő*-jét, az akkor még folyóiratként megjelenő kiadványát, a Néprajzi Osztály. Sebestyén már idézett előadásában, az alapítástól eltelt rövid negyedszázadra visszatekintve, így értékelte ennek a ténynek a jelentőségét a Társaság szempontjából: „*[...] repeső örömmel utalunk arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályával összekötő kapocsnak a pompás múzeumi Értesítő lett az eredménye.*”²⁰ (Csak zárójelben jegyzem meg,

¹⁴ Pl. Sebestyén 1914; Kodolányi 1984; Balassa 1989; Kósa 1989a.

¹⁵ Kósa 1989a. 23.

¹⁶ Sebestyén 1914. 260.

¹⁷ Vö. Kósa 1989a. 24.

¹⁸ Ortutay 1959. 538.

¹⁹ Vö. Kenyéri 2005. 83.

²⁰ Sebestyén 1914. 261.

milyen kollegiális jelzés lenne, ha napjainkban a néprajzzal foglalkozó különböző orgánumok egyáltalán reflektálnának egymás működésére, megjelenésére!) Az *Értesítő* negyedévente megjelenő számaival „kizárólag a tárgyi néprajz és a néprajzi osztály érdekeit szolgálta”.²¹

A *Néprajzi Értesítő* is a Társaság támogatásával született meg, megjelenését egészen 1944-ig a Társaság közvetlenül, anyagilag is segítette. Így pl. 1914-ben Sebestyén Gyula tett javaslatot: „a segélynek az Osztály rendelkezésére bocsátását, cserébe az Osztály gondoskodik az *Ethnographia* külön múzeumi mellékletének ellátásáról”.²² A támogatás fejében 1900-tól az *Értesítő*t is illetményként, automatizmusként kapták a tagok. A *Néprajzi Értesítő* 1916-ig az *Ethnographia* mellékleteként jelent meg, elsősorban az ún. „tárgyi”, míg az utóbbi az ún. „szellemi néprajz” tanulmányait közreadva.²³ Az első évfolyamok közös borítólapon jelentek meg, de Jankó utóda, Semayer Vilibáld különválasztotta őket. Kósa László megítélése szerint ez az intézkedés lehetett a csírája a személyi ellentétekkel is motivált későbbi szétválásnak. Szalay Imre társasági elnöknek, a Nemzeti Múzeum igazgatójának a személye azonban hosszú ideig integrálni volt képes a széttartó folyamatokat is. Az ő elnöki periódusában a főtájkári beszámolók rendre hangsúlyozták a Társaság és a Múzeum közötti termékeny együttműködést.²⁴ Azokban a periódusokban, mikor a Múzeum pénzügyi okokból kénytelen volt szüneteltetni évkönyvének megjelenését (1916–1925; 1944–1953), az *Ethnographia* a Társaság vezetői döntésének megfelelően, az aktuális szerkesztőknek köszönhetően igyekezett betölteni a múzeumi periodika küldetését is. Így külön Néprajzi Muzeológia rovat is működött az *Értesítő* kényszerű szünetelésének végéig.

Kemecsi Lajos az előadását tartja
(Fotó: Hála József)

²¹ Selmeczi Kovács 1989. 11.

²² Sebestyén 1914. 261.

²³ Balassa 1989. 3.

²⁴ Kósa 1989a. 42.

Egyéb múzeumi kiadványok, szaktudományos publikációk létrejöttét is közvetlenül támogatta a Társaság. Így pl. a Magyar népművészet sorozatában Gönyey Sándor *Drávaszögi hímzések* című munkája is a Társaság és a Néprajzi Múzeum közös kiadványaként jelent meg.²⁵

A két világháború közötti időszakban a néprajztudomány szervezete és intézményei szempontjából meghatározó volt a szerepe a kultuszminiszterként korszakot jegyző Hóman Bálintnak, a Társaság elnökének, később védnökének. Ez is indokolja, hogy az ő vonatkozó jellemzését idézzük, mely a Társaság ötvenéves évfordulóján hangzott el 1939. november 29-én: „*E két előkelő tudományos intézmény munkásságának [...] a magyar és az összehasonlító néptudomány hiteles anyagát egyforma buzgalommal gyűjtő és rendszerező Múzeumnak s az anyagot feldolgozó és ismertető Társaságnak köszönhetjük, hogy valóban számottevő, komoly eredményekkel dicsekedhetünk, s a munka folytonosságát, a néptudomány jövő fejlődését is biztosítva látjuk.*”²⁶ Azt, hogy esetenként személyekhez köthető konfliktusok és problémák is felmerültek a szervezet és az intézmény között, Hómannak egy, az ünnepi alkalomhoz illően diplomatikusan fogalmazott gondolata jelezte: „*A személyi kapcsolatban véltem felismerni legfontosabb biztosítékát annak, hogy az ikertestvérként született Néprajzi Társaság és a múzeumi Néprajzi Tár kapcsolatai [...] helyre fognak állni.*”²⁷ Hóman a Társaság és a Múzeum kapcsolatát az egész magyar néprajz tekintélye és helyzetének javulása zálogaként értékelte. A szakági elfogultság a tárgyi néprajz és a folklorisztika képviselői között esetenként nevetségesen kicsinyes, hatásaiban mégis súlyos összetűzéseket váltott ki.²⁸

Azok a periódusok, mikor a Társaság és a Múzeum vezetése egy-egy személyen keresztül közvetlenül összekapcsolódott, nem túl hosszúak az elmúlt 125 év során. Sokkal sűrűbben fordult elő az, hogy a magyar néprajztudomány jeles képviselői karrierjük és működésük egymást követő periódusaiban, illetve különböző szinteken és beosztásokban működve vállaltak szerepet a Társaság, vagy a Múzeum feladataiban, esetenként irányításában.

A ciklikusan felbukkanó, a kutatási területek szerinti elhatárolódás/megkülönböztetés elképzelése is jellemzője a hullámzó nagyságú és heterogén összetételű tagsággal bíró Néprajzi Társaság,²⁹ illetve a muzeológiai feladatokat folytató szakemberek viszonyának. Hóman erre is utal mikor – véleményem szerint szintén az ünnepélyes pátosznak engedve – így minősíti az 1930–40-es évekre jellemző helyzetet: „*A tárgyi néprajz és a folklore munkásai meddő vitatkozás és viszálykodás helyett legfeljebb a munkában vetélkednek egymással.*”³⁰ Az iménti idézetben jelzett konfliktus egyik hosszas vitát generáló elemeként értékeli Kósa László Solymossy Sándor folklorista – személyes ellen-

²⁵ Kodolányi 1984. 141.

²⁶ Hóman 1940. 1.

²⁷ Hóman 1940. 2.

²⁸ Kósa 1989a. 58.

²⁹ A jelenben is zajló tagrevízió, illetve a Társaság működési költségeinek problémája korántsem ismeretlen a 125 éves történetben. Csak jelzésként utalok Bartucz Lajos ügyvezető alelnök beszámolójára, amely az ötvenedik évforduló ünnepi közgyűlésén hangzott el: „*Sajnos a társadalom támogatása s tagjaink fizetési képessége mind alacsonyabbra szállt, s 1933-ban tagjaink száma 351-el mélypontot ért el.*” (Bartucz 1940. 11.)

³⁰ Hóman 1940. 2.

tétektől nem mentes – éles kritikáját a folklórvonatkozásokat is magában foglaló központi múzeumi könyvtár és adattár létjogosultságát illetően.³¹

Ezt a feladatmegosztást egyébként a mából visszatekintve különösnek, és a korszerű kutatási tevékenység jellemzőivel összeegyeztethetetlennek ítéelhetjük. A Néprajzi Múzeum gyűjteményei, s ezek között természetesen módon nem csupán a különböző archívumiak, hanem a műtárgyállomány is kimeríthetetlen forrása a folklórkutatásoknak éppúgy, mint a társadalomnéprajzi, etnológiai, antropológiai tudományos munkáknak. Ezt igazolják az utóbbi évtizedekben a Múzeumban megvalósult kiállítások, kiadványok, az intézményben dolgozó egykori és jelenlegi munkatársak egyéni kutatásai és publikációi éppúgy, mint az intézmény által szervezett konferenciák, továbbképzések, te-repmunkák. Persze igaztalan és fölösleges lenne elhallgatni azt, hogy esetenként tudatos különbségtétel, elhatárolódás, sőt, elkeserítő módon szembenállás is felbukkant az évtizedes viszonyrendszerben. Ezek, az egyébként gyakran személyes ambíciókat, konfliktusokat eredőként magukban hordozó hosszabb-rövidebb periódusok a mából visszatekintve minden érintett számára veszteséget jelentettek. S a felelősség kérdését is felvetik, hogy mennyiben voltak ezek a viszonyok károsak a teljes szaktudomány közös céljainak, érdekeinek megvalósítása szempontjából!

A második világháborút követő időszak – hangsúlyosan 1949-től – alapvető változásokat jelentett mind a Társaság, mind a Múzeum működésében.³² A Magyar Néprajzi Társaság elnökeként korszakos szerepű Ortutay Gyula elnöki beszédeiben rendszeresen kitért a teljes néprajztudományt érintő feladatokra, eredményekre, így is jelezve a Társaság katalizáló, esetenként generáló szerepvállalását. Az természetes, hogy ezeket a szövegeket olvasva és értékelve tisztában kell lenni az aktuális politikai-társadalmi környezet jellemzőivel. Ezek ismeretében sem állom meg, hogy jelenleg működő intézményvezetőként szinte elképzelhetetlennek ítélem meg némelyik kitételét Ortutay-nak az elért eredmények terén: „*Egy időben a Néprajzi Múzeum akkori igazgatója azt jelentette, [...] hogy nem tudják elkölteni a pénzt, amit kapnak, annyi a pénzük gyűjtésre, tárgyvásárlásra.*”³³

További kapcsolati elemként értékelhető, hogy hosszú időn keresztül a Néprajzi Társaság 1972-től megjelenő tájékoztató folyóiratában, a *Néprajzi Hírek*ben jelent meg az éves néprajzi bibliográfia, mely feladatot a Néprajzi Múzeum könyvtárán keresztül átvett és ma már a korszerű informatikai lehetőségek alkalmazásával végez. A *Néprajzi Hírek* első megjelenésétől máig következetesen törekedett a hazai néprajzi muzeológia eredményeinek közvetítésére. A korábbi szerkesztők munkáját már évtizedek óta folytató Hála József által – az utóbbi években Máté Györggyel közösen – szerkesztett *Hírek*ben a Néprajzi Múzeumra vonatkozó információk arányosan és hangsúlyosan szerepeltek.

A Magyar Néprajzi Társaság, mint a korábbi időszakban, úgy a két világháború között is nagy gondot fordított a rendszeres néprajzi, népzenei gyűjtésre. Ennek megfelelően támogatta Kodály Zoltán, vagy Lajtha László munkáit, melynek eredményeit a Néprajzi Múzeumban helyezték el. Vikár Béla korai gyűjtései alkották azt az alapot, amelyre ezek a későbbi, világviszonylatban is páratlan jelentőségű gyűjtemények tá-

³¹ Kósa 1989b. 159.; Fejős 2000. 38.

³² Az előadás elhangzását követően jelent meg Fejős Zoltán forrásközlő tanulmánya, melyben Fél Editnek az *Ethnographia* szerkesztőjeként Balassa Iván számára írt leveleit közli és értelmezi (Fejős 2014).

³³ Ortutay 1959. 546.

maszkodhattak. Vikár viaszhengereit a Néprajzi Társaság adta át a Múzeumnak, illetve vásárlással is gyarapította az intézmény ezt a gyűjteményt.³⁴

A gyűjtemények gyarapítása terén jellemző együttműködéssel kapcsolatban elengedhetetlen annak jelzése, hogy milyen szerepet játszott a Magyar Néprajzi Társaság könyvtára a Néprajzi Múzeum vonatkozó gyűjteményének formálásában. A Társaság már alapításakor könyvtárat hozott létre. Ennek folyamatosan gyarapodó állománya jelentősen hozzájárult a Néprajzi Múzeum szakkönyvtárának fejlesztéséhez. A Néprajzi Múzeum könyvtárának születésnapjaként több időpont is felmerül; a Jankó János által 1893-ban készített első leltár is ilyen határpontnak ítéltető.³⁵ A múzeumi könyvtár gyarapodásáról beszámoló jegyzékek rendszeresen megjelentek az *Ethnographia* korai évfolyamaiban.

Sommásan összefoglalva: a Társaság átadta teljes könyvtárát (kb. 650 kötetet) a Múzeumnak, úgy ítélvén meg, hogy a múzeumi könyvtár az egész hazai tudományszak központi könyvtáraként értékelhető és fejlesztendő. Ez természetesen nem ment ilyen egyszerűen és gyorsan. Hosszas hányattatást követően csak 1901-ben történt meg Herrmann Antal évtizedek alatt gyűjtött és a Magyar Tudományos Akadémián tárolt könyveinek átadása a Múzeum számára.³⁶ Hosszú ideig zavarosan alakultak a tagok által a Társaságon keresztül a Múzeumnak följánlott kötetek tulajdoni és használati viszonyai. Még olyan abszurdumot is feljegyeztek, hogy az *Ethnographia* aktuális szerkesztői nem átalították az ismertetésre megkapott köteteket magánhasználatukban tartani!³⁷ Hosszú ideig a külföldi cserék jelentős részét is a Társaság bonyolította le, felhasználva kiterjedt kapcsolati hálóját.³⁸ 1910-ben Sebestyén Gyula indítványozta a két könyvtár összekapcsolását, s végül Bátky Zsigmond működése eredményeként 1926-ban (!) zárult le a könyvtárakkal kapcsolatos folyamat és rögzült a gyakorlat a folyóiratok és könyvek átadására vonatkozóan.³⁹

Előadásomban nincs terem részletesen elemezni a Magyar Néprajzi Társaság és a múzeumi könyvtár állományának formációs folyamatait minden aspektusból, de elengedhetetlen utalni az ún. Folklore-könyvtárral kapcsolatos történésekre. A Magyar Néprajzi Társasághoz szorosan kapcsolódó Folklore Felloows könyvtárának az Országos Széchényi Könyvtáron belüli kialakítása szintén Sebestyén Gyula nevéhez fűződik. 1920-ban kezdeményezte az OSZK az FF-könyvtár átadását a Néprajzi Tár részére. Ezt követően 1926–27-ben éles konfliktus bontakozott ki Solymossy Sándor,⁴⁰ a Társaság alelnöke és Bátky Zsigmond, illetve Viski Károly között. A folklór könyvtár befogadása végül közel 50%-al növelte meg a múzeumi könyvtár állományát és végleg egyértelműsítette központi jellegét a gyűjteménynek.⁴¹ A Társaság és a Múzeum közötti kapcsolat ezen szegmensének a legértékesebb eleme, az együttműködés kidolgozása, amely hosszú időn keresztül érdemi segítséget jelentett a gyűjtemény fejlesztése/hiánypótlása szempontjából. A Társasághoz az *Ethnographia* cseréiként érkező kur-

³⁴ Vikár 1901. 141.

³⁵ Kenyéri 2005. 77.

³⁶ Kenyéri 2005. 86–87.; vö. Kósa 1989a. 37–38.

³⁷ Kenyéri 2005. 88.

³⁸ Balassa 1989. 6.

³⁹ Kenyéri 2005. 93.

⁴⁰ Jelzésértékű, hogy egyébként Solymossy hagyatéka is a Múzeum könyvtárába került 1945-ben (Kenyéri 2005. 122.).

⁴¹ Kenyéri 2005. 117.

rens folyóiratok átadását Madarassy László múzeumigazgatónak köszönhetette az intézményi könyvtár, aki „könnyen egyezkedett az *Ethnographia* – *Népélet szerkesztőségével, hiszen 1931–1934 között ő szerkesztette a lapot*”.⁴²

A Néprajzi Múzeum másik büszkesége, a napjainkban elismerten kiemelkedő arányban az interneten is elérhető archívumi gyűjtemény. Ez nemzetközi szinten is komoly rangot jelent az intézmény számára. A külföldi és hazai szakmai együttműködések számos esetben az archívum milliós oldalnyi dokumentációjának, a fotók százezeinek, a hangfelvételek, támlapok és filmek megkerülhetetlen jellegű gyűjteményeinek feldolgozására szerveződnek. Ezáltal az intézmény szaktudományi szerepét, társadalmi hasznosságát alapvetően formálják. Az archívumi gyűjtemények Keszi Kovács László és Gunda Béla által kezdeményezett létrejöttében és ilyen színvonalúvá formálásában a Múzeum érintett egykori és jelenlegi munkatársai mellett a Magyar Néprajzi Társaság sok ezernyi (!) egykori és jelenlegi tagja működött közre. Őszintén és egyértelműen leszögezhetjük, hogy ma nem lenne az archívum ilyen minőségű és méretű gyűjtemények tára, ha a Társaság évtizedeken keresztül nem működött volna közre gyarapításában, esetenként formálásában. Már 1940-ben gr. Zichy István, a Társaság elnöke is jelezte, évfordulós ünnepi beszédében méltatta az *újmodszzerű ethnológiai adattárak* jelentőségét, illetve az akkori elterjedt szófordulattal minősített *nemzeti feladatot teljesítő adattár* gyűjtőmunkájában a Társaság tagjainak szerepvállalását.⁴³ S, hogy jelezzük a Múzeum napjainkban is aktuális feladatainak korszakokon átívelő jellegét, egyetlen mondatát idézem a jeles östörténet-kutató Zichy gróf elnöki ünnepi beszédének: „*A Néprajzi Tárrol szólva meg kell említenem állandó baját, helykérdését is...*”⁴⁴

A Társaság tagjainak, szakosztályainak tervszerű és hatékony működése különösen az 1952-ben megindult Önkéntes Néprajzi Gyűjtőpályázatok működésének idején kapcsolódott közvetlenül az archívum gyarapításához. Ennek az együttműködésnek az elemzése is szétfeszítené jelen előadás kereteit, így csak utalok Morvay Péter munkásságának jelentőségére, a hosszú ideig évente 10 000 oldalt és 1000 fényképet meghaladó anyag archívumba kerülésének értékére.⁴⁵ S, hogy a jelenig vezessem ezt a szálát is, idén második alkalommal írta ki a Társaság a Tradíció Gyűjtőpályázatot, melynek arra érdemes produktumai szintén a múzeumi archívumot gazdagítják, és a fő szervező Paál Zsuzsanna mellett a Néprajzi Múzeum számos munkatársa közvetlenül tevékenykedik a sikeres és színvonalas lebonyolítás érdekében.

Az archívummal kapcsolatban indokolt jelezni azt a kapcsolatot is, melynek részeként a Néprajzi Társaság iratai rendezetten bekerültek a Néprajzi Múzeum adattárába. Ezt messzemenően indokolja, hogy a gyűjteményben felhalmozódott néprajzi és tudománytörténeti iratok elválaszthatatlanok a Múzeum működésétől is. Az anyag két részletben került az intézménybe. Az első rész a Társaság 100 éves történetét is összefoglaló Kósa László által kutatott ún. „östörténeti” anyagot tartalmazta. A második rész pedig igen rendezetlen és ömlesztett irattári anyagot jelentett az 1945-től 1995-ig terjedő időszakra vonatkozóan. Szemkeő Endre ismertetéséből kiderül, hogy a két rész össze-

⁴² Kenyéri 2005. 119.

⁴³ Zichy 1940. 4.

⁴⁴ Zichy 1940. 4.

⁴⁵ Balassa 1989.13.

rendezésével alakult ki a jelenleg 161 raktári egységet 14 ifm mennyiségben tartalmazó fond, melynek rendezőelve a kronológia volt.⁴⁶

Bízom benne, hogy az iméntiekben röviden jelzett kapcsolódási pontok segítségével igazoltam az előadás témaválasztásának indokoltságát, s további vonatkozó kutatásokat és értékeléseket ösztönöztem. Végül fontosnak érzem leszögezni, hogy ugyan a Magyar Néprajzi Társaság – más magyarországi tudományos társaságokhoz hasonlóan – társadalmi egyesületként nem tartozott és nem tartozik egyetlen intézményhez sem alárendeltként, munkája eredményessége érdekében viszont együttműködésre törekedett és törekszik. A Társaság tehát intézmények fölött áll, anélkül azonban, hogy az intézmények fölöttese volna, s így kínál fórumokat a szaktudomány művelői számára. Ez az egészséges viszony jellemezte a Néprajzi Múzeummal a múltban és a jelenben is a kapcsolatát, s ennek fenntartása indokolt a jövőben is. Meggyőződésem, hogy az imént röviden vázolt, s hangsúlyosan, az évfordulóra tekintettel a korai történetre koncentrázó elemeket idéző rövid előadás is igazolta, hogy akkor volt eredményes és sikeres a Társaság, illetve a Múzeum működése, mikor összehangoltan, egymást segítve működtek.

Ezen tapasztalatok ismeretében a Néprajzi Múzeum előtt álló, rendkívüli kihívás és egyben lehetőséget jelentő feladatok megvalósításában is messzemenően indokolt a Néprajzi Társaság és a Múzeum kapcsolatát kölcsönösségen alapuló együttműködésre építeni. Az új Néprajzi Múzeum megvalósítása a közvetlen muzeológiai eredményeken túl, egy hazánkban ma még ismeretlen múzeumtípus, a „társadalmi múzeum” meghonosítását teheti lehetővé. Nyilvánvaló, hogy a 21. században a Magyar Néprajzi Társaság aktuális és hiteles céljainak közvetítésében a közfigyelem és társadalmi érdeklődés felkeltésében az új múzeum létrejötte komoly esélyeket hordoz. A Társaság és a Múzeum számára tehát elemi érdekszövetség erősíti meg a 125 évvel ezelőtt kötött kapcsolatot és fűzheti a korábbi időszakoknál is szorosabbá azt.

KEMECSI LAJOS

Irodalom

Balassa Iván

1989 A Magyar Néprajzi társaság száz éve. *Ethnographia* C. 1989. 1–23.

Bartucz Lajos

1940 Ügyvezető alelnök beszámolója a MNT elmúlt ötven esztendejéről. *Ethnographia* LI. 6–14.

Fejős Zoltán

2000 Útmutató néprajzi gyűjtemények értelmezésére. In Uő. (főszerk.): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. 9–49. Budapest.

2012 A hazai néprajzi múzeum alapítása és a Herman Ottó – Xántus János vita 1885-ben. In Tóth Arnold (szerk.): *Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére*. 22–32. Miskolc

2014 Fél Edit levelei Balassa Ivánhoz, 1947–1948. *Ethnographia* CXXV. 289–307.

⁴⁶ A fond hivatkozási jelzete: Néprajzi Múzeum EAD 11 Néprajzi Társaság levéltára 1898–1995. Vö. Szemkeő 2008. 97–111.

Herrmann Antal

1890 Hazai néprajzi múzeum alapításáról. *Ethnographia* I. 19–23.

Hóman Bálint

1940 Hóman Bálint miniszter és védnök 1939. XI. 29-én tartott ünnepi megnyitója. *Ethnographia* LI. 1–3.

Kenyéri Kornélia

2005 Habent sua historia libelli. A Néprajzi Múzeum könyvtárának történeti rétegei. *Néprajzi Értesítő* LXXXVII. 77–130.

Ifj. Kodolányi János

1984 A Magyar Néprajzi Társaság. *Múzeumi Közlemények* 1984. 61. 139–145.

Kósa László

1989a A Magyar Néprajzi Társaság története 1889–1989. Budapest

1989b A magyar néprajz tudománytörténete. Budapest

Madarassy László

1929 Az „Összehasonlító Irodalmi Társulat”-tól a „Magyar Néprajzi Társaságig”. *Ethnographia* XL. 10–16.

Ortutay Gyula

1959 Hetvenéves a Magyar Néprajzi Társaság. *Ethnographia* LXX. 533–562.

Sebestyén Gyula

1914 Huszonöt év! *Ethnographia* XXV. 259–264.

Selmeczi Kovács Attila

1989 A Néprajzi Múzeum története. In Selmeczi Kovács Attila–Szabó László (szerk.): *Néprajz a magyar múzeumokban*. 7–27. Budapest–Szolnok

Szemkeő Endre

2008 A Magyar Néprajzi Társaság iratai a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában. *Néprajzi Hírek* XXXVII. 3–4. sz. 97–111.

Vikár Béla

1901 Élő nyelvemlékek. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője* II. 131–142.

Voigt Vilmos

1980 A kilencvenesztendős Magyar Néprajzi Társaság. *Ethnographia* XCI. 443–451.

Zichy István

1940 Dr. gróf Zichy István elnök ünnepi beszéde. *Ethnographia* LI. 1940. 3–6.

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Tiszteletadás a Magyar Néprajzi Társaság „alapító atyá”-inak emlékhelyeinél

Hunfalvy Pál emlékezete*

Hunfalvy Pál

A Magyarországi Néprajzi Társaságot – eredeti elnevezéssel – az 1889. január 27-re összehívott közgyűlés alakította meg kétéves előkészítés eredményeként. Ez a gyűlés választotta meg az első (ideiglenes) tisztkart és fogadta el az első alapszabályt. A Társaság első elnöke a történész és nyelvész Hunfalvy Pál professzor lett. Életútja részleteiben ismert, számos tudományos életrajz, megemlékező előadás és írás közli és értékeli.

A cipszer származású magyar jogász, etnológus, történétíró, az 1848–1849-es forradalom idején parlamenti képviselő, az MTA tagja, könyvtárosa 1840-től foglalkozott nyelvészettel. 1849–1850 telén kezdett finnül tanulni, majd miután 1850-ben amnesztiát kapott, 1851-ben ismerkedett meg Reguly Antallal, 1857–1858-ban segített vogul anyagának rendezésében. Az 1860-as években szorgalmasan kutatta

Magyarország népeinek őstörténetét. Hunfalvy egy új tudományterület, az egyetemes „embertudomány” elméleti megalapozásán fáradozott pályájának kezdetétől. Tudományos életműve szinte áttekinthetetlenül gazdag, s igen sokrétű. Jelen alkalommal nem térünk ki részletesen nyelvészeti kutatásai, tudományszervező munkásságának ismertetésére.

Életének utolsó húsz évében, az 1870-es évektől fogva főként etnográfiai és történeti kutatásainak élt. 1876-ban publikált műve, a *Magyarország ethnographiája* egyik betetőzése volt ilyen irányú kutatómunkájának. Ez a könyve németül is megjelent, s ezáltal nagy hatást gyakorolt a hazai és a külföldi tudományos közvéleményre. Megállapításai a magyar nép és nyelv eredetéről, finnugor rokonságáról és hazánk nemzeti-ségi viszonyainak történeti alakulásáról széles körben ismeretessé váltak. Széles társadalomtudományi perspektívába helyezett etnográfiai elméletet dolgozott ki. Ennek alapelve az evolúció, módszere az összehasonlítás volt. Alapjaiban helyesen rajzolta meg a magyar etnogenezis menetét. Korszakalkotó szerepet játszott Erdély kora és késő középkori történetének kutatásában. Helyes irányba fordította a székelyek eredetnek és a kunok nyelvrokonságának kutatását.

A magyar nyelv eredetével kapcsolatos korabeli viták során az akkori tudományos közéletben sem ismeretlen módon egyes ellenfelei személyében támadták meg Hunfalvyt. Azzal érveltek, hogy a magyarsághoz későn asszimilálódott, a magyar nyelvet nem anyanyelveként tanulta meg, miként merészkedik így feltolakodni döntő-

* Elhangzott 2014. október 27-én a budapesti Fiumei úti temetőben, Hunfalvy Pál sírjánál.

bírónak a magyar nyelv és nép eredetének kérdésében. Ilyen alantas módon, tudománytalan érvekkel próbálták a vitából kizárni. A hun–magyar rokonság, s a szittyia dicsőség hívei – tudományos érvek híján – ma sem riadnak vissza az effajta intrikától! Hunfalvy azonban nem hátrált meg és tanítványai segítségével győzelemre vitte a tudományos igazságot. Hunfalvy magyarsága a melldöngető, szájhős magyarkodókkal szemben álló, önként vállalt és igaz magyarság volt. Életművének ezen része is példát mutat arra, hogy a szűklátókörűség, a rágalmazás, a tudományos mezbe öltöztetett áltudomány és az agresszív dilettantizmus, a félrevezetett érdeklődők érzelmeire számító szándékok ellen küzdeni feladata a mindenkori tudósoknak, a valódi tudomány képviselőinek.

Nincs terünk jelen alkalommal részletesen ismertetni Hunfalvy kiterjedt néprajzi vonatkozású munkásságát Herman Ottó *A magyar halászat könyvéhez* kapcsolódó publikációitól, az általa közölt arab meséken át, a finnugor népek népköltészetén keresztül, a *Kalevala* ismertetéséig, vagy az ugor kori lótarás kérdésköréig. A vogul mitológia kedvenc témájaként akadémiai székfoglaló előadásának is választott tárgya volt. Foglalkoztatta a magyar ősvallás és népköltészetünk legrégebbi rétegei. Hunfalvynak volt érzéke a néprajzi részletekhez is, bár inkább az alapok, a tudomány tartópilléreinek megteremtésével volt elfoglalva. Ő volt az első hazánkban, aki a korábban leíró szinten mozgó néprajzot elméleti síkra emelte.

Ezen alkalommal a Magyar Néprajzi Társaság alapításának 125 évvel ezelőtti eseményére emlékezve Hunfalvy tevékenységének hangsúlyosan egy jellemző lényegi elemére kívánom felhívni a figyelmet. Eredményes és elkötelezett munkásságával több szaktudomány, így a néprajz hazai kibontakozásához, önállósodásához járult hozzá. Hunfalvy Pál 1887-ben kezdte tárgyalásait a Néprajzi Társaság megalakítása érdekében. (Öccse, Hunfalvy János a Magyar Földrajzi Társaság alapító elnöke volt.) Az erdélyi útján megismert Herrmann Antallal együtt számos előkészítő tárgyaláson vett részt. Hunfalvy vezetésével vitatta meg az előkészítő bizottság az elkészült tervezeteket, az ő aláírásával továbbították az alapítás tárgyában készült folyamodványokat a belügyminiszternek. A Társaság alapszabályát, amit az alakuló közgyűlés fogadott el, Hunfalvy és Herrmann Antal írta alá. Javaslatára kérték föl a Magyarországi Néprajzi Társaság védnökének József főherceget. Elnöksége alatt, szellemi irányításával alapították meg a magyar néprajz máig meghatározó szakfolyóiratát, az *Ethnographiát*. Munkácsi Bernát visszaemlékezése szerint Hunfalvy úgy szerette a Néprajzi Társaságot, „*mint szellemi életének későszülött sarját. Itt találta fel második családját, itt látta maga köré gyűlve [...] tudományos munkássága folytatóit*”. Hunfalvy a Néprajzi Társaság szervezésében ünnepelte tudományos pályájának legszebb napját 1891. november 28-án, három nappal halála előtt, mikor emlékülést szerveztek a tiszteletére. Ezen alkalomból köszöntötte őt Eötvös Loránd, a Tudományos Akadémia elnöke is.

Hunfalvy már fiatalon, 1850-ben az *Új Magyar Múzeum* című lap programadó írásában megfogalmazta egész tudományos életművének alapüzenetét. Ennek megfelelően elveti az ábrándos terveket, el az illúziókat, de elutasítja a csüggedést és a lemondást is. A nemzet felemelkedését szolgáló munkálkodásra hívja fel a magyarságot. Életrajza, művei, levelezése egy tiszta jellemű emberre, igazi tudósra vallanak. Levelezésének kutatója, Loványi Gyula írja róla, hogy „*Belső kiegyensúlyozottság, bölcs életszemlélet, kötelességteljesítés, szerénység, kifogyhatatlan segítőkészség és a mélyből fakadó derű jellemezte egyéniségét.*” S ravatalánál – itt a temetőben – Gyulai Pál búcsúztató beszédében fogalmazta meg máig érvényesen: „*Nincs köztünk többé az a valódi tudós, aki az európaiságot erős nemzeti érzéssel párosította.*” Hunfalvy Pál helye kétségkívül a 19.

század legnagyobb magyar társadalomtudósai között van. Leszögezhetjük, hogy a tudomány mezején a 19. században kevesen tettek annyit a reális, helyes nemzeti önismeret érdekében, mint Hunfalvy Pál, a Magyar Néprajzi Társaság alapító elnöke. Halálával lezárult a Társaság működésének első, számos nehézséget megélő korszaka.

Ezen alkalommal tisztelettel emlékezünk Hunfalvy Pálra a Magyar Néprajzi Társaság vezetősége, tisztségviselői és teljes tagsága képviselőjében!

KEMECSI LAJOS

Emlékezés Katona Lajosra*

Katona Lajos

A Magyar Néprajzi Társaság nevében tisztelettel köszöntöm egyesületünk megalakulásának 125. évfordulója alkalmából alapító atyáinkra emlékező tagtársainkat.

Társaságunk első rendes közgyűlésére 1889. október 27-én került sor. Ekkor választották meg a Társaság első (a január 27-én megválasztott ideiglenes után végleges) vezérkarát, amelyben jegyzőként kapott feladatot Katona Lajos. Később, 1895–1896-ban titkár volt, majd 1906-tól 1910-ig, haláláig alelnök. Tervezete alapján indult meg szaktudományunk *Ethnographia* című folyóirata, amelynek két éven át (1891–1892) társzerkesztője is volt. Rövidre szabott élete során számos néprajzi és irodalomtörténeti kezdeményezés spiritusz rektoraként tarthatjuk számon.

Katona Lajos Vácott született 1862. június 2-án, régi iparos-család leszármazottjaként. Korán félárvaságra jutott, s édesanyja, valamint nagybátyja taníttatta. Gimnáziumi tanulmányait a váci piaristáknál kezdte, majd 1878-tól Esztergom bencés gimnáziumában fejezte be. 1880 és 1883 között a budapesti tudományegyetemen folytatott tanulmányokat, majd az 1883/1884-es tanévben növendéke volt a váci egyházmegyei szemináriumnak. 1884–1885-ben ismét a fővárosi, majd 1885–1887-ben a gráci egyetemen tanult. 1887-ben Grácott szerezte meg bölcsészdoktori címét, s még abban az évben a pécsi állami főreáliskola tanára lett. 1889-ben Budapesten a középiskolai tanári oklevelét is megszerezte, s egyúttal a fővárosi II. kerületi római katolikus főgimnázium, illetve internátusa, a Ferenc József Nevelőintézet francia–német–latin szakos tanára lett. E feladatát egészen 1909-ig ellátta. Ezzel egyidejűleg, 1900-ban magántanári képesítést szerzett a budapesti tudományegyetemen, s az összehasonlító irodalomtörténet előadója lett. 1908-tól haláláig pedig a magyar irodalomtörténet nyilvános rendes tanáraként oktatott az intézményben.

* Elhangzott 2014. október 27-én a budapesti Fiumei úti temetőben, Katona Lajos sírjánál.

A néprajzkutató, filológus, irodalomtörténész Katona 1901-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. A 19. század végi magyar néprajztudomány iskola-teremtő egyénisége.

Katona Lajos a modern magyar folklórkutatás európai látókörű megalapozója. Érdeklődése a népköltészet egészére kiterjedt. Folklorisztikai munkásságának középpontjában a népmese állt. Az 1889-ben Pécsen megjelent *A népmesékről* című műve után könyveit, részben az *Ethnographia* hasábjain megjelent tanulmányait a magyar folklórtudomány irányítójának kijáró figyelemmel kísérték kutatótársai. Katona példamutatóan foglalta össze tanulmányaiban a magyar mitológiával, a magyar népmesékkal foglalkozó irodalmat, ismertette a külföldi néprajzi kutatások legjelentősebb eredményeit. Megkezdte a nagy számban összegyűjtött népmesék típusok szerinti osztályozását, azaz az elgondolással, hogy e feladatot minden nép folklórkutatóinak el kell végeznie, s amire majd egy nemzetközi típuskatalógus épülhet. Korai halála azonban megakadályozta a munka befejezését. Ugyancsak úttörő jelentőségű munkát végzett Katona Lajos az anekdoták kutatásával kapcsolatosan. Alapvetése szerint az anekdota egyenlő értékű a népköltészet más epikus műfajaival. Magyar és külföldi szövegfolkloristák egyaránt az epikus népköltészeti alkotások közé sorolják napjainkban is az anekdotákat.

Katona egész életműve mutatja, hogy mindvégig széles körben birtokában volt a szakirodalmi ismereteknek. Aprólékos, gondos munkastilus és tárgyias gondolkodás jellemezte. A népies-romantikus műköltészet-népköltészet viszonyának vizsgálata során azt vallotta, hogy nem csodálni, hanem tanulmányozni kell a hagyományt, hogy megismerjük az emberi és nemzeti műveltséget.

Saját korában tudósi gondolkodását és szerepét jelzi, hogy az 1890-ben megjelent *Ethnographia*, *ethnologia*, *folklore* című tanulmányában tisztázta és igényesen megfogalmazta e részdiszciplínák tudományos célját és kutatási programját. Elméleti munkássága évtizedekig hatással volt a magyar néprajztudományra. (Cikkei, irodalmi kritikái és tanulmányai egyes esetekben álnéven – Kardos Lajos, Kovács Gergely, Szabó Benedek, Szegény Tamás néven – jelentek meg.)

Hihetetlen munkabírását jól mutatja, hogy néprajzi, folklorisztikai tevékenysége, tanári munkássága mellett részt vett *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen*, valamint *A Pallas nagy lexikona* folklorisztikai és mitológiai fejezetei és szócikkei megírásában. Élete utolsó évtizedében irodalomtörténeti kérdésekkel (a korai magyar epikus költészetrel, a középkori és újkori magyar kódexirodalommal, prédikációk, valóságos példabeszédek szövegkritikai elemzésével) foglalkozott, de emellett alapító szerkesztője volt az *Élet* című szépirodalmi folyóiratnak, illetve szerkesztette néhány évig az *Egyetemes Philologiai Közlönyt*.

Nekünk, a 21. században szaktudományának művelői számára is van üzenete Katona Lajosnak, aki 1897-ben írta le aforizmaszámba menő gondolatát: „... a mai nap igazsága a tegnapi tévedésein épül föl, a holnapi igazság pedig a mainak cáfolata”.

BODÓ SÁNDOR

Jókai és a néprajz*

Jókai Mór

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Tagtársak!

Kereken 125 évvel ezelőtt, 1889. október 27-én vasárnap 10 órától a Magyar Tudományos Akadémia Kisfaludy Termében a Magyarországi Néprajzi Társaság megtartotta I. rendes közgyűlését. Az alakuló közgyűlésen (január 27-én) megválasztott elnök: Hunfalvy Pál megbízta Katona Lajos jegyzőt a jegyzőkönyv vezetésével,¹ majd megtartotta elnöki megnyitóbeszédét.² Az eredeti terv szerint ezt követően Jókai Mór emlékezett volna meg a nemrégiben elhunyt Rudolf trónörökösről,³ e helyett a szónok ünnepi beszédet mondott.⁴ Már amikor fölállt, „Zajos tapsok és éljenzések fogadták”,⁵ a beszéd befejezése után pedig „hosszan tartó éljenzés” hallatszott a teremben.⁶

Felszólalásában a nagy tekintélyű személyiség mint politikus és mint író üdvözölte a Társaságot, ahogy a *Vasárnapi Újság* írta:

„E jelentős beszédben Jókai ugyszólván a nemzet nevében üdvözölte a társaságot, de egyuttal mint a társaság egyik vezető szelleme a nemzethez intézett szózatot a társaság érdekében.”⁷ Kósa László szerint: a beszéd „messze túlmutat a társaság céljain és feladatkörén”.⁸

Hogy Jókainak mint politikusnak mit jelentett a néprajz? Az ő szavait idézzük:

„Mindenekelőtt nekünk magyaroknak fölöttébb üdvös, egyrészt a velünk egy monarchiai kötelékben élő különféle népfajoknak egyediségével részletesen megismerkedni; másrészt a kerek földnek mind a nálunknál nagyobb, előrehaladottabb, mind a kisebb és elmaradottabb nemzetek világába belepillantani. Ez tanít meg bennünket saját értékünknek helyes megbecslésére, feltár előttünk sok reánk váró feladatot s megszüntet sok előítéletet. Ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke: az az ethnographia általános elterjedésének a munkája lesz.

* Elhangzott 2014. október 27-én a budapesti Fiumei úti temetőben, Jókai Mór sírjánál.

¹ *Ethnographia* 1890b. 46.

² *Ethnographia* 1890b. 46.; Hunfalvy P. 1890.

³ *Pesti Hírlap* (Néprajzi Hírek 1989a, 1989b).

⁴ *Ethnographia* 1890b. 47.; Jókai M. 1890.

⁵ *Fővárosi Lapok* ([m. g.] 1989. 51.).

⁶ *Egyetértés* (Néprajzi Hírek 1989c. 54.).

⁷ *Vasárnapi Újság* (Néprajzi Hírek 1989d. 57.).

⁸ Kósa L. 2003. 19.

De másodsorban az is szükséges, hogy saját hazánk népfajairól is olyan helyes ismertetések legyenek a külföld olvasó közönsége elé hozva, melyek helyreigazítsák azt a tömérdek balítéletet, a mit részben szándékos rosszakaróink, de még nagyobb részben a hazánkat futtában megszemlélt jóakaróink felőlünk elterjesztettek. [...] Nagy szolgálatot fog tenni nemzetünknek a magyar népismeit társulat, ha az azt az aranyhidat megépíti, a melyen keresztül a rosszul értesült vélemények a jobban értesült helyes tudattal kicserélhetik egymást.”⁹

S mint írónak mit jelentett számára a néprajz? Ismét szóljon erről ő:

„Többször kérdezték tőlem, hogy a midőn olyan sokat összeírok, nincs-e titokban valami munkatársam? Igenis van. Ez az eszmékben kifogyhatatlan munkatárs az ethnografia.”¹⁰

A nagy mesekutató, Katona Lajos írta a nagy mesemondóról, Jókai Mórról:

„S a néprajz Hamupipőkéje hálásan megiszolgálja a költőfejedelemnek, a miért a többi kevélyebb tudományok sorából ép őt, a legszerényebbet választotta egész életére hű kísérőjeül. Ő sugja neki azokat a bájos regéket, azokat a soha ki nem fogyó szövevényű tündérmeséket, a melyek nemzetünk ifjuságának örökkön a bibliája fognak maradni. Ő csókolja ajkára a beszédnek azt a bűbájosan áradó mézét, a mely azért esik oly jól mindnyájunknak, mert valamennyiünk közös anyjának, a hazának megelevenült lelke szól belőle.”¹¹

S valóban, a „kifogyhatatlan munkatárs” egész életében vezette tollát, a néprajz iránti érdeklődés fiatal korától haláláig végigkísérte életét. „A legelső szárnypróbálgatásait a költői működésnek ez vezette nálam” – írta,¹² és tekintetben a szülővárosában, Komáromban és a Kecskeméten eltöltött évek voltak a meghatározóak, az említett településeken szerzett élményei, ismeretei már korai műveiben tükröződtek,¹³ és néprajzi érdeklődésének ezernyi meg ezernyi nyoma van későbbi munkásságában is. Munkácsi Bernát írta Jókai halálakor: „Bizvást mondhatjuk, hogy még Petőfit s Aranyt sem kivéve, nincs író, kinek műveiben a néphagyomány, mondák és hiedelmek, szokások és babonák, mint fű-, vagy másodrangú szerkezeti elemek, oly bőven szerepelnének, mint Jókainál. [...] Az elhunyt költőkirály koronájában a magyar néprajz egyik legszebb ékesége gyanánt csillogott...”¹⁴ Herrmann Antal szerint: „[...] nincs írónk, a ki jobban ismerné népünk lelkét és életét, mint Jókai. Egy hosszú életen keresztül tanulmányozta a nép-psyche minden nyilvánulását, de ismeri azt is mind, a mit mások megfigyeltek és leírtak.”¹⁵

Művei valóságos tárházai a különféle folklórműfajoknak, a hasonlatoknak, szólásoknak, közmondásoknak, szidalmaknak, mondáknak, meséknek, balladáknak, daloknak, szokásoknak stb. és nem szűkölködnek tárgyleírásokban (ház, bútor, viselet stb.) sem.¹⁶ Szendrey Zsigmond kigyűjtötte és csoportosította a műveiben lévő babonákat, nagy számukra jellemző, hogy összeállítását 12 és fél apróbetűs oldalon közölte.¹⁷ Gu-

⁹ Jókai M. 1890. 8.

¹⁰ Jókai M. 1890. 8.

¹¹ Katona L. 1894. 19.

¹² Jókai M. 1890. 8.

¹³ Solymossy S. 1925. 3–12.

¹⁴ Munkácsi B. 1904. 194, 195.

¹⁵ Herrmann A. 1898. 324.

¹⁶ Szendrey Zs. 1925. 132.

¹⁷ Szendrey Zs. 1919.

lyás József a munkáiban előforduló mű- és népdalokat rendezte 12 csoportba és kezdősoraikat, előfordulási helyeiket jelölve 5 és fél oldalon keresztül táblázatokba rendezve mutatta be azokat.¹⁸

Behatóan ismerte a néprajzi szakirodalmat: „[...] végigolvassa és tanulmányozza, felhasználja, beolvasztja és feldolgozza Szinyei Tájszótárának nyelvi, az Ipolyi és Kandra Mythológiájának babonás és ősvallási, Orbán, Erdélyi, Kővári, a Tud. Gyűjt. és Vas. Ujs., stb. népmondai adatait, Erdélyi, Arany–Gyulai, Kriza, Kálmány népdalközléseit.”¹⁹ Legkedvesebb művei és többször használt forrásai közé tartozott Ipolyi Arnold nagy mitológiai munkája²⁰ és Orbán Balázs Székelyföldet bemutató könyve²¹ – mindkettő megvolt saját könyvtárában is.²² Különösen Ipolyiról és említett kötetéről volt jó véleménnyel, egy helyen ezt írta: „Ime e kitűnő barátunk oly művel ajándékozta meg tudományos irodalmunkat, mely mindent összefoglal, a mi nemzeti életünkben mese. Ő a »Magyar Mythologia« koszorús szerzője.”²³ Ipolyi és Orbán műveit például a *Bálványosvár* (1883) című regényének megírásához használta fel, a könyv Herrmann Antal szerint „214 lapra sűrített magyar mythologia, regénnyé fordított Ipolyi.”²⁴ Művei közül itt még a *Levente* címet viselő „történelmi drámai költemény”-t (1897) említjük meg, amely annyira „tömény” néprajz, hogy az *Ethnographia* már a megírása befejezése, a megjelenés előtt „beharangozta”.²⁵

Hála József a beszédét mondja Jókai Mór sirjánál
(Fotó: Mándli Gyula)

¹⁸ Gulyás J. 1925. 139–144.

¹⁹ Szendrey Zs. 1925. 131.

²⁰ Ipolyi A. 1854.

²¹ Orbán B. 1868–1873.

²² Kómár É.–Németh Zs. 2006. 64, 119.

²³ Jókai M. 1898. 289.

²⁴ Herrmann A. 1898. 325.

²⁵ *Ethnographia* 1891.

Jókai nem csak a külföldi és a hazai néprajzi irodalmat ismerte jól, hanem gyűjtött is a nép között:

„*De éppily szorgalmas és tudatos gyűjtő is; utazgatásaiban sohasem kerüli el a magyar föld népét, szívesen és hosszan elbeszélget velük, résztvesz családi ünnepélyeiken, a kukoricatöréseken, a disznótoraikon, s amit ott lát és hall, az mind megfelelő és jellemző helyet talál műveiben*” – írta róla Szendrey Zsigmond.²⁶

Katona Lajos „*czéhbéli ethnographus*”-nak nevezte és tartotta: „*Mert bár a nagy ember ismert szerénysége mindig tiltakozik az ellen, hogy őt ilyennek tekintsük: mi, e tudomány apró napszámosai büszkék vagyunk, őt élünkön láthatni.*”²⁷ „Céhbeliségének” bizonyítékai például *A népdalok hőse* (1851), *A magyar nép adomái* (1856), *A magyar néphumorról* (akadémiai székfoglaló, 1860) és *A magyar nép* (társszerzőkkel, 1888) című munkái.²⁸ Az utóbbi terjedelmes tanulmány²⁹ Jókai által megfogalmazott részeiről (családélet, vallás, néphit, babonák, néphumor, népköltészet stb.) írta Katona Lajos, hogy Jókai e „*jellemrajz*”-ból „*utólérhetetlen plaszticitással domborodik ki a mellékes apróságok gyengéi közül – a lényeg.*”³⁰ Szendrey Zsigmond szerint ebből „*sok-sok érdekes szubjektív hit*” és „*megállapítás*”, „*költői elképzelés*” tükröződik – folklorisztikai értéke: népköltészetünk műfajairól írott fejtegetései.³¹

A 125 évvel és 4 órával ezelőtt elhangzott, fent említett beszédének a végén mondta Jókai: „*Adjon az ég erőt e magasztos vállalathoz a társulatnak: a föld pedig adjon annak sikert. Éljen és viruljon e társulat a népek életével együtt elmúlhatatlanul.*”³²

Itt és most jelenthetjük/jelentjük a Néprajzi Társaság „ideiglenes nagy választmánya” néhai tagjának és a Magyar Szakosztály egykori elnökének,³³ Jókai Mórnak, hogy az első 125 évet becsülettel végigdolgoztuk, „éltünk” és „virultunk”, születtek szép eredményeink – de küszködtünk nehézségekkel, válságokkal is. Holnap nekikezdünk a következő 125. évnek. Eljövendő munkálkodásunkhoz erőt ad (a többi között), hogy hiszünk (mert hinni akarunk) a nagy álmodozó említett beszédében kifejtett (fent már idézett) gondolataiban:

„*Ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke: az az ethnografia általános elterjedésének a munkája lesz.*”³⁴

Megemlékezésemet a Szendrey Zsigmondtól vett (egyetértőleg idézett) következő szavakkal zárom:

„*[...] Jókai tehát igazi etnográfus volt: gyűjtő, népszerűsítő és tudós, akit elszakíthatatlan szeretet fűzött a magyar néprajzhoz, s akinek emlékét éppen ezért a magyar néprajznak s Társaságunknak is hasonló megbecsüléssel kell megőriznie.*”³⁵

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

HÁLA JÓZSEF

²⁶ Szendrey Zs. 1925. 131.

²⁷ Katona L. 1894. 19.

²⁸ Idézik pl.: Solymossy S. 1925. 10.; Gulyás J. 1925. 145–147.

²⁹ Baksay S.–Bartalus I.–Imre S.–Jókai M. 1888. Jókai fejezeteinek újraközlése: Voigt V. 2005. 359–417.

³⁰ Katona L. 1894. 19.

³¹ Szendrey Zs. 1925. 131.

³² Jókai M. 1890. 9.

³³ *Ethnographia* 1890a. 44.; 1890c. 59.

³⁴ Jókai M. 1890. 8.

³⁵ Szendrey Zs. 1925. 133.

Irodalom

- Baksay Sándor–Bartalus István–Imre Sándor–Jókai Mór
 1888 A magyar nép. In *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képbén. Magyarország*. I. 279–410.
- Ethnographia
 1890a Jegyzőkönyv a Magyarországi Néprajzi Társaság alakuló közgyűléséről. *Ethnographia* I. 42–44.
 1890b Jegyzőkönyv a Magyarországi Néprajzi Társaság 1889. évi október 27-én d. e. 10 órakor a m. t. Akadémia Kisfaludy-termében tartott I. rendes közgyűléséről. *Ethnographia* I. 46–47.
 1890c A Magyarországi Néprajzi Társaság szervezete. *Ethnographia* I. 59–68.
 1891 „Levenre”. *Ethnographia* II. 311.
- Gulyás József
 1925 Jókai és a népdalok. *Ethnographia* XXXVI. 133–148.
- Herrmann Antal
 1898 Jókai és a kígyókő. *Ethnographia* IX. 324–326.
- Hunfalvy Pál
 1890 Elnöki megnyitó. *Ethnographia* I. 2–7.
- Ipolyi Arnold
 1854 *Magyar mythologia*. Pest
- Jókai Mór
 1890 Jókai Mór üdvözlő beszéde a társaság alakító közgyűlésén 1889. október 27-én. *Ethnographia* I. 7–9.
 1898 Ipolyi Arnold. In Uő.: *Életemből. Igaz történetek, örök emlékek, humor, utleírás*. Jókai Mór Összes Művei, Nemzeti kiadás. XCVI. *Életemből*. I. 289–291. Budapest
- Katona Lajos
 1894 Jókai, az etnografus. *Hazánk* I. 12. sz. 19–20.
- Kómár Éva–Németh Zsuzsa
 2006 Könyvek. In E. Csorba Csilla (szerk.): „Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. *A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Könyvtára*. 35–151. Budapest
- Kósa László
 2003 A „kis Európa” gondolat a magyar néprajzban. In Uő.: *Nemesek, polgárok, parasztok. Néprajzi, történeti antropológiai és művelődéstörténeti tanulmányok*. 7–25. Budapest
- (m. g.)
 1989 Néprajzi társaság. (Alakuló gyűlés okt. 27-dikén). *Néprajzi Hírek* XVIII. 1–3. sz. 51–52. Eredeti megjelenés: *Fővárosi Lapok* 1889. 296. sz. 2197.
- Munkácsi Bernát
 1904 Jókai Mór 1825–1904. *Ethnographia* XV. 193–195.
- Néprajzi Hírek
 1989a Tudomány, irodalom. A néprajzi társaság... *Néprajzi Hírek* XVIII. 1–3. sz. 35. Eredeti megjelenés: *Pesti Napló* 1889. 294. sz. 5.

- 1989b Egyletek és intézetek. A magyarországi néprajzi társaság... *Néprajzi Hírek* XVIII. 1–3. sz. 35. Eredeti megjelenés: *Pesti Hírlap* 1889. 295. sz. 6.
- 1989c A magyarországi néprajzi társaság alakuló közgyűlése. *Néprajzi Hírek* XVIII. 1–3. sz. 53–55. Eredeti megjelenés: *Egyetértés* 1889. 297. sz. 2.
- 1989d A magyarországi néprajzi társaság alakuló közgyűlése. *Néprajzi Hírek* XVIII. 1–3. sz. 56–59. Eredeti megjelenés: *Vasárnapi Újság* 1889. 45. sz. 735–736.

Orbán Balázs

1868–1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népi szempontról.* I–VI. Pest–Budapest

Solymossy Sándor

1925 Jókai és a magyar nép. *Ethnographia* XXXVI. 1–15.

Szendrey Zsigmond

1919 Népbabonák Jókai műveiben. *Ethnographia* XXX. 115–127.

1925 Jókai az etnográfus. *Ethnographia* XXXVI. 130–133.

Voigt Vilmos (szerk.)

2005 *Magyar folklór szöveggyűjtemény.* I. Budapest

Herrmann Antal sirjánál*

Herrmann Antal

1889. október 27-én tartotta első közgyűlését a Magyarországi Néprajzi Társaság, későbbi és mai nevén a Magyar Néprajzi Társaság. A közgyűlés és az azt megelőző évek szervezőmunkájának motorja Herrmann Antal volt.

Herrmann Antal 1851-ben született Brassóban, és 1926-ban hunyt el Szegeden. Brassói német, de nem szász családból származott, római katolikus vallású volt. A gimnázium utolsó három évét a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban végezte, itt sajátította el a magyar nyelvet és kultúrát. A bécsi, a kolozsvári és a budapesti egyetemen tanult. Egyetemi tanulmányai során csupán egyetlen tanévet töltött Kolozsvárt (1874/75), de ez meghatározó volt későbbi életére, hiszen a kolozsvári német tanszék professzorának, Meltzl Hugónak, az összehasonlító folklórkutatás megindítójának hatására fordult érdeklődése a népi kultúra felé. 1898-ban, amikor a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanárává habilitáltak, magántanári megnyitó előadásában ezt mondta: „*A filozófiai fakultás egyik nesztora, Meltzl Hugó dr., az általános folklórtudomány egyik megalapítója volt az én mesterem is. Az ő negyedszáz-*

adójának hatására fordult érdeklődése a népi kultúra felé. 1898-ban, amikor a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanárává habilitáltak, magántanári megnyitó előadásában ezt mondta: „*A filozófiai fakultás egyik nesztora, Meltzl Hugó dr., az általános folklórtudomány egyik megalapítója volt az én mesterem is. Az ő negyedszáz-*

* Elhangzott 2014. október 27-én a szegedi Belvárosi temetőben, Herrmann Antal sirjánál.

zad előtti magvetésének termése az én szerény néprajzi munkálkodásom.”

Néhány év középiskolai tanárkodás után (Pancsova, Budapest, Fehértemplom) 1883-tól a budapesti Paedagogium (tanárképző főiskola) némettanára volt.

1887-ben elindította a néprajz első magyarországi folyóiratát *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* címmel. 1887–1889 között pedig fő szervezője volt a Magyarországi Néprajzi Társaságnak. Érdeklődése és nyelvtudása révén a cigány, az erdélyi örmény és a szász folklór iránt érdeklődött. 1898-ban elsőként lett a néprajz egyetemi magántanára a kolozsvári egyetemen. Huszonegy és fél évig, majdnem minden szemeszterben meghirdette előadásait Kolozsvárott.

Barna Gábor a beszédét mondja Herrmann Antal sírjánál
(Fotó: Bedő Valér)

Élete végén több csapás is érte Herrmann Antalt. Kolozsvár román megszállása után már nem taníthatott egyetemén, amely el is menekült Budapestre, majd 1921-ben Szegedre települt. 1921-ben nyugdíjazták a Paedagogiumban. Elveszítette feleségét. Ám a Szegeden újra megnyíló Ferenc József Tudományegyetem újra érvényesülési lehetőséget nyújtott az akkor már 70. életévében járó tudósnak. Újra kezdhette előadásait és 1921. június 2-án címzetes rendkívüli, 1924. május 24-én címzetes nyilvános rendes egyetemi tanári címet kapott. Eleinte Budapestről járt le szombatoként Szegedre, majd 1923-ban kötött második házasságakor (Jósa Arankával) áttelepedett Szegedre. Ezt követően félévenként három-négy előadást hirdetett meg a hét minden napjára elosztva. 1922-től egykori kolozsvári tanítványa, Banner János is tartott magántanárként rendszeres néprajzi előadásokat a szegedi egyetemen.

A Szegeden eltöltött öt tanév alatt főleg Erdély népeiről, a cigányokról és a néprajz általános kérdéseiről adott elő. Bálint Sándor is beiratkozott óráira. Így emlékezett rá: „Félvakon is nagy lelkesedéssel tartotta kevés hallgatójának – köztük József Attilának – a maga rapszodikus előadásait, amelyeket egy hosszú élet gazdag tudományos és történelmi tapasztalataival mindig tanulságos kitéréseivel és anekdotáival is felejthe-

tellenül egyénivé tett.” Bálint Sándor kiemelte gondozatlan külsejét, a konvenciók teljes elvetését. Szegedhez azonban nemcsak az oda menekült egyetem kötötte. Korábban már Kálmány Lajos gyűjtéseinek kiadója volt, nem kis konfliktust előidézve a két ember között.

A Ferenc József Tudományegyetem 1926. április 15-én a szegedi idegklinikán bekövetkezett elhunytakor saját halottjának tekintette, s az egyetem lépcsősarnokából temettette el. 1926. április 18-án (vasárnap) délután fél 4 órakor helyezték végső nyugalomra a szegedi Belvárosi temetőben.

Herrmann Antal egy új tantárgy egyetemi meghonosításával beírta nevét nemcsak a Ferenc József Tudományegyetem, hanem az egész magyar felsőoktatás, valamint a magyar néprajz történetébe. Lényegében nevéhez fűződik a szegedi egyetemi néprajzi műhely megalapozása is, amely 1929-től Solymossy Sándor professzor, utána pedig Bálint Sándor működése alatt szökkent szárba és virágozott ki.

Egy kései életrajzában meg nem jelent, meg sem írt könyveire utalva rezignáltan és önmagát túlságosan is kritikusan megítélve vetette papírra: „*Inkább agitáltam, propagandát csináltam, szerveztem, másokat buzdítottam, mint magam dolgoztam [...]. Ambícióm nem volt. Eszméket és intézményeket akartam produkálni, nem könyveket.*”

Ma már tudjuk, hogy ez sikerült is neki. Ne higgye senki, hogy a könnyebb utat, a kényelmesebb életpályát választotta, írta róla Paládi-Kovács Attila. Törhetetlen hittel folytatott intézményteremtő munkássága láttán a késő utókor is csak hálával emlékezhet rá. S teszi ezt most sírja megkoszorúzásával fő műve, a Magyar Néprajzi Társaság és a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke nevében. Hagyatéka az Egyetemi Könyvtárban azonban még feldolgozóra vár.

BARNA GÁBOR

Herman Ottó szobránál*

Herman Ottó

Az 1914. december 27-én – 100 éve – elhunyt Herman Ottót természetkutatóként, zoológusként, néprajztudósként, régészként és persze politikusként (sokoldalúsága előtt tisztelegve az utolsó magyar polihisztorként) tartja számon a magyar köztudat.

Nem véletlen, hogy Miskolc hűen ápolja emlékét, nem csupán a rég itt álló, Medgyessy Ferenc alkotta szoborral, a nevét viselő múzeummal, s egyebek mellett a közelmúltban a város által adományozott posztumusz díszpolgári címmel, hiszen Miskolchoz és környékéhez egész életében erőteljesen vonzódott. Ide kötötte ifjúsága (itt kezdte iskolai tanulmányait az ágostai hitvallású esperesi középiskolában), apja egy városi iparos családnál

* Elhangzott 2014. december 4-én Miskolcon.

szállásolta el. A városhoz való kötődést olyannyira hangsúlyozta, hogy Breznóbánya helyett még születési helyül is gyakran Hámort jelölte meg. Itt a „Pele-házban” tudott legnyugodtabban dolgozni, számos művét jórészt itt fogalmazta. Ide hozta feleségül Borosnyai Camillát (az avasi templomban volt az esküvőjük), s 1893-ban Miskolc választja parlamenti képviselőjéül. De fontos kapcsolata a várossal, hogy Miskolcon találták az ún. „Bársonyházi szakócákat”, amelyek alapján Herman Ottó megindította a magyar paleolit-kutatást, s amelyek révén bizonyította (s hosszú nemzetközi vita során állítását meg is védte), miszerint Magyarország területén az őskorban éltek emberek.

Herman Ottó személyének kiemelkedő tudományos és közéleti pályafutása eredményeit ma (2014. december 4-én) tudományos ülés méltatta. Feladatom itt és most mindezek mellett az, hogy a 125 éve alakult Magyar Néprajzi Társaság életében személyes részvételét, eredményeit foglaljam össze.

Bodó Sándor a beszédét mondja Herman Ottó szobránál
(Fotó: Kiss Tanne István)

Herman Ottónak ugyanis jelentős szerep jutott a Magyar Néprajzi Társaság alapító-megszülető korszakában. A kezdeményezés nehézségekbe ütköző feladata ugyan Herrmann Antalnak, a „*hazai néprajzi mozgalmak fáradhatatlan, örökifjú spiritus rectorának*” jutott, de a megalakult Társaságnak nem csupán rendes tagja, hanem „A népelet használati tárgyai” szakosztálynak előadója és „A hazai ethnographiai muzeum ügyében kiküldött bizottság” tagja is volt Herman Ottó. A működését kezdő Társaság röviddel megalakulása után nem csupán szervezeti, hanem súlyos pénzügyi zavarral is küzdött. Az igen fontos szerepet betöltő folyóirata, az *Ethnographia* kiadása sokkal több költséget jelentett, mint amennyit a Társaság tagdíjából, bevételekből és különböző támogatásokból össze tudott gyűjteni. Ebben a nehéz helyzetben Herman Ottó javaslatára létrejött egy ún. „kilences bizottság”. Elnöke Xántus János, előadója pedig

Herman Ottó lett. Herman Ottónak a program kidolgozásában Goldziher Ignác és Török Aurél volt segítségére. Herman Ottó szerint az eredeti alapszabály olyan célokat tűz ki, amelyek a tudománynak nem feladatai, s egyébként is „*a magyar nemzeti művelődés érdekébe ütköznek*”. Kifejtette, hogy a hihetetlenül széles szakosztályi rendszer „*csak hosszás, sikeres fejlődés eredménye lehet, egy kezdő társulatra nézve ellenben terhet alkot*”. Kétségtelenül jogos volt észrevétele, hiszen csupán a nemzetiségi szakosztályok száma 22 volt. Végül a működés ellenőrzését biztosító cikkelyeket erősítette meg. Célul ennyit jelölt meg: „*Mívelni a néprajztudományt általában, különösen hazánkat e szempontból vizsgálni és a néprajzi ismereteket terjeszteni.*” A Társaság névváltozását is neki köszönhetjük. Így lett a Magyarországból Magyar Néprajzi Társaság.

A „kilences bizottság” a kultuszminiszterhez, a Magyar Tudományos Akadémia elnökéhez és a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához, Pulszky Ferenchez fordult támogatásért, amely eredményekkel járt és a jövőt illetően realisabb társaságfenntartási esélyt eredményezett. (Pulszky Ferenc, a magyar múzeumtörténet kiemelkedő személyisége egyébként Miskolcon kezdett magyarul tanulni, s itt kezdte ő is iskolai tanulmányait.) A viszonyok rendeződésének reményében tartotta meg 1892. május 9-én a Néprajzi Társaság negyedik közgyűlését, ahol meghallgatták és elfogadták a „kilences bizottság” beszámolóját és ajánlásait. Elnökké Herman Ottót választották, a tisztikarban ott volt többek között Munkácsi Bernát, Herrmann Antal, Borovszky Samu, Katona Lajos és Jankó János is. A választmány nevében nyílt levelet intéztek a válság megoldásához a nemzethez, megfogalmazva a néprajztudomány céljait: „*Az összes emberi tudásnak legnehezebben megoldható feladata az ember maga, mi pedig e nehéz és magaslatos feladat megoldását célzó munkából ki akarjuk venni a magyarokat megillető részt...*” A kiáltvány fogalmazásának stílusa egyértelműen Herman Ottóra vall. A szöveg a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya számára tárgygyűjtésre is buzdít, amely gesztus a múzeum segítségét is biztosította. Herman Ottó hathatós segítségével a Néprajzi Társaság működése átlendült a holtpontra.

Kósa Lászlónak a Magyar Néprajzi Társaság százéves történetéről írott könyvéből tudjuk, hogy Herman Ottó rövidesen lemondott elnöki feladatáról. Az okok többirányúak, amelyekről itt nem szükséges megemlékezni. A kötöttségeket nehezen tűrő tudós inkább félreállt, s később nevével a társasági üléseken már nem találkozunk. A Társaság azonban nem felejtette el Herman Ottót, s az 1892-es év eseményei kapcsán őt mint a Társaság újjászervezőjét tisztelettel emlegették. Mintegy tíz évvel később tiszteleti taggá választották, s száz évvel ezelőtti temetésén mint „*a magyar néprajz atyamesteré*”-től búcsúztak el tőle.

A hálás utókor tisztelettel emlékezett meg az „atyamesterről” számos alkalommal, mint pl. 1985-ben, amikor születésének 150. évfordulója kapcsán Miskolcon több kiváló kutató idézte fel a természettudós, a néprajztudós és a régész Herman Ottó, valamint a közéleti szereplő tevékenységét. Munkásságát az utódok könyvtárai kötete, tanulmánya őrzi frissen napjainkban is.

Száz évvel ezelőtt hunyt el Herman Ottó

Megemlékezések Herman Ottó halálának 100. évfordulóján

Herman Ottó halálát így örökítette meg a hűséges tanítvány, „az utolsó magyar polihisztor” első biográfusa, Lambrecht Kálmán:

„A balsejtelmek 1913-ban valóra válnak; áprilisban gyenge szélütés éri. Az enyészet első szele! A nyelv, amely egykor oly csodásan beszélt, akadozik, a kéz, amely még nemrég oly biztosan vezette a legragyogóbb tollat: remeg. De az energia, az akarat töretlen. A Vörös-Kereszt kórház győri-uti kórtermében, fején a lángelmék, e mártírok töviskoszorújával, a jeges tömlővel, irni tanul. A vonások kuszák, de a kéz merevsége enged: és bár régi gyöngybetűit már csak a mult őrzi, újra olvashatók. A hűdés enged, a kéz újra simul, az akarat diadalmaskodott!

Másfél év sem pereg le – miközben nagy műve szótárát rendezte sajtó alá és befejtette Petényi-akciójának utolsó felvonását, az emléktáblát – amikor egy boros téli estén, a Múzeum-körut és Kossuth Lajos-utca sarkán, 1914 december közepén, a háborús Budapest chaoticus zürzavarában, egy teherkocsi elüti. Az a végzetes kocsi, amely egy Curiet már sírba döntött!

A mentők a Rókusba viszik. Jobb lába eltörött. Gipszpólya. »Ha már csizmát huztak rám, verjenek reá sarkantyút is« – tréfálkozik az orvossal és régi hívével, Gaal Gasztonnal. A miniszteriumból felkeresi Krenedits Ferenc és közli, hogy szanatóriumba óhajtja kísérni. »Én a nép fia vagyok, itt a helyem.«

A láb gyógyul, de a 80 éves tudó nem bírja a fekvést: gyulladás lép föl. Csak haza, mondják az orvosok és szombaton, december 26-án reggel Krisztina-körut 91. alatti lakására szállítják. Délután felkeresi hü barátja, Szily Kálmán, aki előtt végrendelkezik. Könyvtára a Természettudományi Társulaté és az Ornithológiai Központé, néprajzi gyűjteménye a Mezőgazdasági Múzeumé, levelezése az Akadémiáé, kéziratjai a Természettudományi Társulaté. A két hü barát örökre elbúcsúzik.

1914. december 27-én az utolsó vasárnap virrad föl, »Az ablakhoz.« Odatolják. Bucsuzik a napsugártól. És félóra múlva, 1/8 órakor megbénul meleg szíve.» (Herman Ottó. Az utolsó magyar polihisztor élete és kora. Bp., 1920. 93–94.)

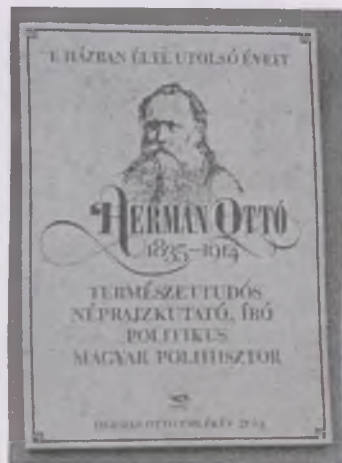

*A régi emléktábla
(Fotó: Hála József)*

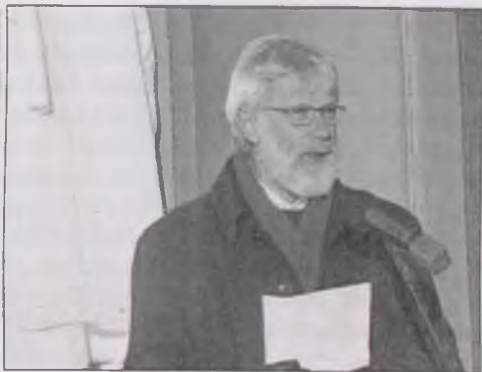
A Herman Ottó Emlékév keretében a nagy tudós halálának 100. évfordulóján, 2014. december 27-én 7 óra 30 perckor a Budapest XII. kerület Magyar jakobinusok tere 1. számú házzal szemben, a Vérmező szélén a felkelő nap első sugarai megcsillantak Sipos Mihály hegedűjén, amelyből a *Kossuth-díjas* és *Liszt Ferenc-díjas* Muzsikás Együttes primása bús népi dallamokat varázsolt elő, megnyitva ezzel az aznapi megemlékezések sorát, s egyben megadva azok alaphangját.

Ezt követően, 9 órakor kezdődött az az ünnepség, amelyen felavatták Herman Ottó utolsó lakhelyének, halála helyszínének, a fent említett háznak a falán elhelyezett emléktáblát. (A kapualjban az ott élők már évtizedekkel ezelőtt elhelyeztek egy táblácskát, amely mellett egy kis kiállítás is emlékeztet az egykori híres lakóra.) Ünnepi beszédet Rácz András, a Földművelésügyi Minisztérium helyettes államtitkára és Vásárhelyi Tamás, a Magyar Természettudományi Múzeum nyugalmazott főtanácsosa, a Herman Ottó Emlékév tudományos kurátora mondott, majd Rácz András, Biczó Imre László, a Nemzeti Környezetügyi Intézet főigazgatója és a Magyar Bajusz Társaság Szilágyi Péter vezette kis küldöttsége koszorúzta meg az emléktáblát. Az ünnepség Lantos Zoltán hegedű-művész műsorával zárult.

Ugyanaznap 10 órára szépszámú érdeklődő gyűlt össze a Budapest VIII. kerület Múzeum utca 7. szám alatt lévő Kossuth Klub előadótermében a Vezényi Elemérnek, Herman Ottó egyik jeles illusztrátorának unokája, Vezényi László által szervezett megemlékezésen. Ezen Déri János, a Hortobágyi Madárkórház igazgatója, Száraz György, a Magyar Lovaregylet elnöke és Halmos Gergő, a Madártani Egyesület elnöke tartottak előadásokat. Különböző hangszereken játszva és énekek előadásával közreműködött: Pálmai Árpád karnagy és egyházenész.

Az új emléktábla
(Fotó: Hála József)

Rácz András és Vásárhelyi Tamás a beszédét tartja
(Fotó: Hála József)

Egyrészt a két délelőtti program résztvevői, másrészt egyéb érdeklődők gyűltek össze a Nemzeti Múzeum kertjében Herman Ottó szobránál, Horvay János és Csúcs Ferenc 1930-ban felavatott művénél, ahol a szervezők meleg teával és süteményekkel

fogadták a 11 órakor kezdődő megemlékezésre érkezőket. Beszédet mondott és az emlékműnél koszorút helyezett el Rácz András, Biczó Imre László, valamint Csorba László, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. Ugyanott 11 óra 30 perctől a Herman Ottó Vándorösvényt mutatták be az érdeklődőknek.

*Biczó Imre László a beszédét mondja Herman Ottó múzeumkerti emlékművénél
(Fotó: Hála József)*

Ugyanazon a napon, tehát kerekén a 100. évfordulón 12 óra 20 perctől volt látható a Duna Televízióban a *Herman Ottó élete* című filmsorozat első része (rendezte: Kázmér Kálmán; a további részek 2015 januárjának szombatjain tekinthetők majd meg).

Délután 16 órától pedig az Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány szervezésében fáklyás menet vonult Miskolcon Herman Ottónak a Felsőháromi temetőben lévő sírjához, ahol Hevesi Attila földrajztudós mondott beszédet.

HÁLA JÓZSEF

Herman Ottó halálának 100. évfordulóján

Ha a magyar néprajz „klasszikusai” közül valakire nem érvényes, hogy az indokoltnál-kívánatosnál lényegesen kisebb (azaz a folyamatos „hasznosítást”: a valamikori eredmények értő továbbépítése kikényszerítését *nem* ambicionáló) kutatástörténeti érdeklődés-figyelem lengené körül mozgalmas életét és csodálni valóan nagyszabású életművét, Herman Ottóra bizonyosan nem lehet érvényes!

Hiszen halála után néhány évvel közvetlen munkatársa, Lambrecht Kálmán néprajzi szempontból teljesség igényű bibliográfiával,¹ majd máig érvényes tudománytörténeti következtetéseket megfogalmazó (másfél évtized múltán ennek újabb, elsősorban az ifjúságnak szóló) életmű-monográfiával emlékezett és emlékeztetett rá.² És azóta is több kutatógeneráció, s több tudományág képviselője szentelt egy-egy, nemcsak a „szakma”, hanem a „művelt nagyközönség” érdeklődő figyelmére is számító könyvterjedelmű értékelést-értelmezést,³ illetve legfontosabb eredményeire ráeszméltető szemelvényválogatást⁴ (a nagyon hamar közkeletűvé lett epitheton ornansa szerint) „*az utolsó magyar polihisztornak*”. Születése és halála szinte mindegyik „jelesnek” tekintett évfordulóján pedig (gyakran interdiszciplináris) konferenciák, de legalább magvas tudománytörténeti érdekű tanulmányok méltatták a természet- és társadalomtudós, s korántsem mellékesen az 1867-es kiegészítés tényével soha meg nem békélő függetlenségi politikus elévülhetetlen érdemeit.⁵

Következésképpen: ezen a mostani, az emlékezésre alkalmat kínáló újabb „kerek évfordulón” nem az életsors és az életmű vázlatos áttekintése, értékelése, értelmezése okozza számomra az igazi gondot. Sokkal inkább az, hogy mindahhoz képest, ami a korábbi emlékező előadásokban, cikkekben, magvas tanulmányokban újra meg újra megfogalmazódott, lehet-e még Herman Ottóról valami újat mondani? Vagy meg kell elégednie a tisztelt olvasónak ez alkalommal is a hitetlenkedő rácsodálkozás gondosan cizellált újabb variánsával: lám-lám, a természetbúvárként is autodidakta és német származása ellenére lángolóan magyar érzületű Herman Ottó érdemi előzmények nélkül megteremtette a legmagyarabb tudományt: az őstörténeti kutatások legfőbb támaszának elgondolt „tárgyi etnográfát”?

¹ Lambrecht Kálmán: Herman Ottó ethnographiai dolgozatainak jegyzéke. *Ethnographia* XXVI. (1915) 279–283. L. még: Lambrecht Kálmán: Herman Ottó, az ethnographus. *Ethnographia* XXVII. (1916) 16–36.

² Lambrecht Kálmán: *Herman Ottó: az utolsó magyar polihisztor élete és kora*. Budapest, 1920; Lambrecht Kálmán: *Herman Ottó élete*. Budapest, 1933.

³ L. pl. Székely Sándor: *Herman Ottó*. Budapest, 1955; Varga Domokos: *Herman Ottó*. Budapest, 1967; Kósa László–Keve András–Farkas Gyula: *Herman Ottó*. Budapest, 1971; Erdődy Gábor: *Herman Ottó és a társadalmi-nemzeti felemelkedés ügye. Kísérlet a demokratikus ellenzékiesség érvényesítésére a dualista Magyarországon*. Budapest, 1984; Szabadfalvi József: *Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról*. Miskolc, 1987;

⁴ L. pl. Herman Ottó: *Természeti képek. Válogatott írások*. (A kötetet összeállította Viktor János – Magyar könyvtár) Budapest, 1959; Herman Ottó: *Halászélet, pásztorkodás. Válogatott néprajzi tanulmányok*. (A magyar néprajz klasszikusai sorozat – Válogatta, szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta Kósa László) Budapest, 1980; Herman Ottó: *Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága*. (Válogatta, sajtó alá rendezte Schleken Pálma – az utószót írta Kósa László) Budapest, 1983; Herman Ottó: *A pokol cséplője. H. O. gyűjtőnaplói, vitacikkei, levelei*. (Válogatta, sajtó alá rendezte, az utószót írta Erdődy Gábor) Budapest, 1983.

⁵ L. ebből a szempontból a Hermanról szóló publikációkat is tartalmazó bibliográfiát: Bokrosné Stramszky Piroska–Szabóné Lenkefi Ildikó (összeállította). „*Az utolsó magyar polihisztor*”. *Herman Ottó bibliográfia*. Miskolc, 2003. Azóta megjelent konferencia-kötet: Hevesi Attila–Viga Gyula (szerk.): *Herman Ottó öröksége. (A Miskolcon 2005. november 8–9-én megrendezett konferencia anyaga)*. Miskolc, 2006. Az etnográfus Herman Ottót méltató néhány fontosabb előadás/tanulmány: Csermák Géza: A néprajztudós Herman Ottó. *Ethnographia* LXVI. (1955) 487–500.; Szabadfalvi József: Herman Ottó néprajzi munkássága. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XIII–XIV. Miskolc, 1975. 19–23.; Balassa Iván: Herman Ottó, a néprajztudós. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XXIV. (1985) Miskolc, 1986. 17–29.

Herman Ottó egyik klasszikussá vált fényképe
(Néprajzi Múzeum EA F 16658)

Azaz csak azt ismétélgethetem most is, amit minden pályatársam úgyis számon tart: bármennyire korszakos jelentőségűnek minősüljenek is a magyarországi pókfaunáról vagy a madárvilágról írt könyvei, az Ornitológiai Intézet szervezésével-vezetésével kapcsolatos erőfeszítései és maradandó értékű részeredményei, valamint sok más tudományágat gazdagító személyes megfigyelései-adatgyűjtései, máig újabb meg újabb felismerésekre ösztönző ötletei-szemponjtjai, elsősorban mégiscsak *etnográfus* volt Herman Ottó – e szaktudomány elmélete és módszertani arzenálja „megteremtőjeként”: minden későbbi etnográfus-generáció legfőbb tanítómestereként, az etnográfusok céhének „atyamestereként” fog megmaradni örökkön örökké az utókor emlékezetében.

Be kell látnom: a tiszteletteljes emlékidézés szándékával aligha lehetséges és fölösleges is „itt és most” ennél többet mondani!

Sokkal hasznosabb lenne ennél, ha minél többen és minél alaposabban olvasnánk Herman Ottó műveit és „művé” nem formált alkalmi megnyilatkozásait: az „akkori” valósággal való találkozásaira reflektáló észleleteit. Valamint olvasnánk azoknak a politikusoknak, tudósoknak, érdeklődő laikus önkénteseknek az őt támogató vagy vitató-támadó, ám személyes tapasztalaton alapuló, vagy néprajzos, illetve történész módjára gyűjtött, viszont az övétől eltérő előfeltevéseiknek-előítéleteiknek engedelmeskedve szelektált adalékait és vélekedéseit is – mindazokét, akik hosszú és munkás élete során munkakapcsolatba kerültek vele. Hátha az eddigieknél gondosabb olvasás hozzásegítené „szakmánkat” eddig nem tudatosított, az életmű-értékelésekben nem vagy nagyon kevésbé hangsúlyozott, ám lényegesnek-fontosnak vélelmezhető tudománytörténeti tanulságok felismeréséhez. Vagy – a „klasszikusok” esetében is kívánatos forráskritikai szemlélet és készség érdekében kissé illúziórombolóan megfogalmazva ugyanezt – hathatósan segítene az olvasás-újraolvasás a Herman szándéka szerint a

magyar etnográfia jövőjét alapozó maradandó értékű, ám utólag apróbb-nagyobb félreértésnek, nem kellően megalapozott következtetésnek, a szemellenzős példakövetésre hajlamos utókort tévútra irányító „rögeszmének” bizonyult eredmények és áleredmények minél magabiztosabb elkülönítésében.⁶

Csakhogy: mivel ez az „olvasás” (az esetleg többször is kiadott) „főműveken” messze túl ezernyi újságcikk, a jórészt kéziratban fellelhető, csak szemelvényesen (mintegy „mutatóban”) publikált gyűjtőnaplók, a szóbeli megnyilatkozásokat őrző parlamenti jegyzőkönyvek és a több archívumba szétszórt (sejthetően csak csekély hányadában kiadott) levelezés gondos tanulmányozását is feltételezi, igen komoly, szintezsinte elháríthatatlan nehézségekkel járna mindazok számára, akik nem személyes elkötelezettségei (a tulajdonképpen nem létező, csak alkalmi-esetleges egyéni kezdeményezésekként fel-felbukkanó) „Herman-filológiának”. Mindeme nehézségeket felmérve mégis arra biztatok: tessék nekilátni az ilyen szándékú olvasásnak/újraolvasásnak – hátha a teljes szakma közös erőfeszítésével közelebb jutunk egy (tudtommal nem is tervezett) „Herman-összkiadáshoz” is, miközben keressük a közelítő választ az életműben benne rejtő, a magyar etnográfiát mindmáig pozitívan vagy negatívan befolyásoló alábbi (és még sok hasonló) kérdésre.

a.) Vitathatatlan: a magyarság őstörténete megismeréséhez való hatékony hozzájárulás miatt tartjuk korszakos jelentőségűnek Herman Ottó kezdeményezését az „ősfoglalkozások” (a halászat és a pásztorkodás) módszeres kutatásában. Továbbra is értelmezésre-magyarázatra vár azonban, hogy miért volt értetlen és indulatos, amikor Jankó Jánosnak a magyar halászat „eredetéről” írt, tkp. az ő ötleteit, ösztönös ráérzéseit a finnugor etnogenezis elméletével összekapcsoló monográfiáját ilyen szavakkal marasztalta el: „*Jankó úr szempontjából tekintve minden népnek volt valamije, a magyarnak semmije. Ez csak úgy barangolt a népek között s ettől ezt, amattól azt tulajdonított el. Hogy a magyarnak ezeréves okiratos halászati története van, hogy legfontosabb szerzői ezer év alatt nem változtak, ez mind 'bliktri' [ugyanúgy, mint] a legifjabb magyar tudományos gárda bizonyos részé[nek is az. Akik szerint] a magyarnak nincs nyelve, csak hangtákolmánya van, innen-onnan szedve; nincsen háza, mert a miben lakik, az legalább félnémet; mint látjuk, nincs halászata sem; nem termelt lóra, mert ezt a töröktől tanulta; szóval semmije sincsen; node mégis: hazafisága az van.*”⁷

A befejező félmondatból sejthető, hogy Herman a magyar őstörténet módszeres tanulmányozását nem több diszciplína együttgondolkodását feltételező komplex problémakörnek, hanem *nemzeti ügynek* tekintette. Következésképpen: (szemellenzős politikai módjára!) *nemzetárulónak* minősített minden olyan szaktudóst, aki a prehisztórikus időkről szólván (nyelvi és tárgyi) összehasonlító módszerrel bizonyítottan értelmezhető történeti folyamatként ábrázolta volt a népek közötti kulturális érintkezést: a kulturális javak kölcsönös átadását-átvételét – ennek részeként a magyarság etnogenezise egészét. A teljes Herman-i életművet (hangsúlyosan a politikusi megnyilatkozásait is!) fi-

⁶ A teljes Herman-életmű ilyen szándékú „újraolvasásáról” tanúskodó korábbi dolgozataim: Szilágyi Miklós: A magyar halászat kutatása. Amit Herman Ottó észrevett, és amit nem. In Hevesi Attila–Viga Gyula (szerk.): *Herman Ottó öröksége*. Miskolc, 2006. 107–114.; Szilágyi Miklós: Herman Ottó tárgyszemlélete. *Néprajzi Értesítő* XCI. (2009) Budapest, 2010. 133–146.

⁷ Herman Ottó: Gróf Zichy Jenő harmadik ázsiai utazása. *Budapesti Szemle* CIV. kötet, CCLXXXVII. szám (1900) 176–193. (az idézett rész: 191. – a *bliktri* jelentése: 'csekélység, semmisség, jelentéktelen dolog').

gyelembé vevő alapos vizsgálatok szükségeltetnek tehát annak tisztázásához, hogy ennek az egyébként bámulatos elmeéllel megáldott hatalmas szellemnek az ítélőképes-ségét mikor és hogyan torzíthatta el ilyen mértékben a „nemzet ügye” iránti, fennen lo-bogó feltétlen elkötelezettsége: a függetlenségi politikus létállapota. Vagy az lenne az ilyen célú újraolvasással bizonyítható, hogy a komoly indulatokat is gerjesztő, a nyílt sér-tegetésig eljutó nézetkülönbségnek semmi köze nem volt a politikához-politizáláshoz – csupán elméleti és módszertani különbségek húzódtak meg a háttérben?

b.) A publikált gyűjtőnaplókban⁸ feltűnően gyakran olvashatók ilyen megjegyzé-ssek: „*Jellemző szerszám éppen semmi*” [Kisújszállás Hortobágy-széli Kecskés-pusztája, 1893]; „*A pásztorélet tekintetében a kirándulás majdnem teljesen meddő volt. A juhászon semmi népviseleti; csupán a fejőedény, itt 'Gelata', egy darabból – a törzs lángos részéből vajt szép darab; a csorpák is ilyen, de kezdetleges.*” [Turócszent-márton, 1894]; „*Feljártam a brassói igen élénk hetivásárt, anélkül, hogy akár edény-ben vagy tárgyban valami jellemzőbbet találtam volna.*” [Brassó, 1899].

Ezek a túl magabiztosnak tetsző elutasítások azt sejtetik, hogy Herman Ottó az *intuícijában* maximálisan megbízva végezte a tárgykiválasztást: figyelmen kívül hagy-hatónak minősítette mindazokat a tárgyakat, melyekről nagyon „lerítt” a paraszto-knak/pásztoroknak/halászoknak a „civilizációval” való (bármennyire csekély mértékű) találkozása. Noha ez a következtetésem annyira általános, s nemcsak a „kezdetekre”, hanem szinte napjainkig jellemző volt impresszionisztikus muzeológusi tárgykiválasztásra látszik utalni, hogy hajlamosak vagyunk a néprajzi muzeológia afféle „evidenciá-jának” tekinteni a néprajzi érdekű tárgykészlet *szelektív* szemléletű múzeumba menté-sét: a személyes intuíció mindenekfelettségét mégis érdemes lenne tüzetesen utánake-reszni a Herman-megnyilatkozásokban és a múzeumba mentett, (szerencsénkre) jórészt máig fellelhető tárgyi anyagban: vajon voltak-e Hermannak egzakt kritériumai, me-lyekhez minden konkrét esetben kimondatlanul, de igazodott. Ha viszont voltak ilyen kritériumai (jó néhány alkalmilag megfigyelt jel alapján arra gyanakszom, hogy *voltak*, nem alaptalanul mondotta érdektelennek az eléje tárul látványt), konkrét esetekben okkal-joggal arra kell majd gyanakodnunk, hogy a viszonylag késői gyűjtőútjain (mi-nél későbbin, annál inkább!) az általa előre megkonstruált, az evolucionalizmustól⁹ mint koreszmétől erősen meghatározott hipotetikus fejlődésvonalhoz kereste a konkrét bizonyítékokat: a működőképesnek megőrződött régiességeket remélt összegyűjthető-nek a „terepen”. Úgy kereste tehát a néprajzi tárgyakat, mint egy régészeti feltárás helyszínén a múlttól-régmúltól tanúskodó leleteket – hiszen „*a néprajz a jelenkor ré-gészete*”.

c.) Az eléggé köztudott, hogy személyes találkozásokon és levélbeli kapcsolattar-tás révén mennyire sokan voltak részesei egy-egy Herman-mű megszületésének – ő maga is rendszerint köszönetet mondott az adatok összegyűjtésében önzetlenül segítő ku-tatótársaknak, politikusoknak, földbirtokosoknak, városi-falusi tisztviselőknek és „egy-szerű civileknek”.¹⁰

Alig felmérhető terjedelmű Herman-levelezés pedig arra is következtetni enged, hogy (ha a „segítés” nem csupán vendéglátást, útbaigazítást és készséges felvilágosítást

⁸ L. az Erdődy Gábor szerkesztette kötetben: Herman Ottó (i. m. *A pokol cséplője*) 7–147.

⁹ Vö.: Paládi-Kovács Attila: Herman Ottó és az evolucionizmus. In Hevesi Attila–Viga Gyula (szerk.): *Herman Ottó öröksége*. Miskolc, 2006. 91–99.

¹⁰ L. pl. Herman Ottó: *A magyar halászat könyve, I.* Budapest, 1887. 13–14.; Herman Ottó: *A magyar pásztorok nyelvkinése*. Budapest, 1914. VII–XIV.

jelentett egy-egy konkrét kérdésben a terepmunka végzése közben) milyen jellegű és tartalmú volt a néprajzi érdekű információkkal való tényleges *segítség*. Jó lenne tehát alaposan megismerni – talán-talán ki is adni – a teljes Herman-levelezést (nagyon hangsúlyosan: nemcsak az általa írt, hanem a neki szóló leveleket is!), ha részleteiben is szeretnénk megtudni: milyen mértékű volt a barátság kinyilvánítása miatt „önzetlen” segítőtársak és a kérdésével őket megtisztelő, hozzájuk leereszkedő „zsenit” a hódoló alárendeltség okán készségesen kiszolgálók tényleges hozzájárulása az életmű kiteljesedéséhez – nemcsak az adatok egyszerű szaporításához, hanem egy-egy gondolati építmény koncepcionális lényegéhez is. Az eddigieknél tüzetesebb vizsgálat azért indokolt, mert (nem feltétlenül alapos és megbízható benyomásaim szerint):

– Herman kiegészítő adatokat remélő kérései és kérdései eleve sugalmazóak voltak: ha a „valahonnan” és más forrásból általa már ismert tárgy, munkamenet, szokás részleteit egészítette ki, az elterjedési területet szélesítette a kérdésben részletezett, s a levélben *erre* válaszoló részinformáció, nagy valószínűséggel megtalálta a helyét az éppen formálódó gondolati építményben;

– ha viszont nem volt összeegyeztethető egy-egy, már véglegessé formált Herman-koncepcióval valamely „első kézből” (pl. gyakorló halászmestertől vagy korszakos szakemberrel) származó, és bármennyire szemléletesen megfogalmazott lényegi adalék, nem (vagy feltűnően ritkán) kényszerítette ki a koncepcionális újragondolást.¹¹

* * *

Szokatlanak – sőt: a kerek évfordulók alkalmával szokássá rögzült rituáléinkhoz képest megbocsájthatatlanul „ünneprontónak” – tűnhet Herman Ottó halálának 100. évfordulóján az *ilyen* emlékidézés. Hadd reméljem azonban, hogy ez alkalommal mégiscsak megbocsájtható az a tartalom, aminek megfogalmazása elsősorban egy ilyen ünnepi alkalommal indokolt. A magyar „tárgyi etnográfát” megteremtő géniusz ugyanis – meggyőződésem – akkor van igazán jelen a mindennapjainkban, ha gondozzuk, ápoljuk és hasznosítjuk a teljes hagyatékát. Ez pedig sokkalta többet kell hogy jelentsen az „egyszer volt” zsenialitásra való ünnepi és sztereotip rácsodálkozásnál. Jelentenie kell az okkal-joggal csodált, ünnepelt, követhető példának elfogadott életsors és életmű ismeretében megfogalmazódó *bármilyen*, a tisztábban látás érdekében megfogalmazódó kérdésre az eltökélt válaszkeresést is!

SZILÁGYI MIKLÓS

1889

2014

¹¹ L. ebből a szempontból a magyar halászati gyakorlatnak a 19. század végén–a 20. század elején Herman által is ismertnek tételezett olyan részleteivel kapcsolatos észrevételeimet, melyek nem készítették *A magyar halászat* könyvében kifejtettek részleges korrekciójára: Szilágyi Miklós: i. m. (2006 – A magyar halászat kutatása).

FÓRUM

**A folklorisztika helyzete és perspektívái a Kárpát-medencében
(Vác, 2014. május 23–24.)**

A Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya az Érdy János Honismereti Egyesülettel (Pest megye), a váci Katona Lajos Városi Könyvtárral és az ELTE BTK Folklore Tanszékével közösen a fenti címen rendezte meg 2014. május 23–24-én azt a konferenciát, amelyet a szervezők a váci születésű Katona Lajos emlékének szenteltek. A tudományos összejövetel helyszíne a Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény előadóterme volt, míg a konferencia keretében megnyitott Katona Lajos-emlékkiállítás a róla elnevezett városi könyvtárban kapott helyet. Az esemény szorosan kapcsolódott Társaságunk alapításának 125. évfordulójához. A konferenciát – erre az apropóra is utalva – Bodó Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke nyitotta meg.

*Bodó Sándor a megnyitóbeszédét tartja, jobbról Mándli Gyula
(Fotó: Bendík Béla)*

A tudománytörténeti és tudománystratégiai szempontból egyaránt nagy távlatokat megcélzó konferencia háttérében a szervezők szándéka szerint kettős indíték: egyrészt Katona Lajos tudományos örökségének értékelő bemutatása, másrészt a magyar folklorisztika tudományos perspektíváinak, jövőbeni útjainak szakmai diskurzus keretében történő megvitatása állt. Utóbbi célt kiválóan szolgálta a Katona Lajos személye körüli apropó, annál is inkább, hiszen a 19. század végén éppen e kiváló összehasonlító filo-

lógus, irodalomtörténész és folklorista volt az, aki az akkor önállósuló diszciplínák (etnográfia, etnológia, folklorisztika) tudományos terenumait kijelölte. Ahogy Katona Lajos 125 évvel ezelőtt fontosnak tartotta meghatározni a folklórral foglalkozó tudományzak tárgyát, területeit és feladatait, úgy a 21. századi folklorisztikának is újra kell definiálni önmagát: mi az a társadalmi közeg és jelenségvilág, amelynek kutatása a mai megváltozott szociokulturális miliőben lehetséges és időszerű, melyek azok a folklórműfajok, amelyek akár a történeti, akár a jelenkori társadalmi gyakorlatban vizsgálhatók és vizsgálandók. Tudományszakunk újradefiniálására annak érdekében van szükség, hogy a jövőben is alkalmas legyen a változó kulturális gyakorlatok megragadására, leírására és elemzésére. A konferencia ehhez a folyamathoz kívánt építő módon hozzájárulni. Ennek elengedhetetlen és természetes velejárója, hogy a rangos szaktekintélyeknek számító kutatók mellett a fiatalabb generáció tagjai is bekapcsolódjanak a jövőtervezésbe. A szervezők különösen fontosnak tartották, hogy a határon túli magyar kutatások is kellő súllyal képviseltessék magukat az ülésen. A kétnapos tanácskozás előkészítőinek döntenie kellett, hogy Katona Lajos személyén túl mely (lehetőleg hozzá is kapcsolódó) szűkebb kutatási terület kerüljön a középpontba. A hangsúly ezúttal folklorisztikai mesekutatás legújabb eredményeire és jövőbeni perspektíváira helyeződött. Annak ellenére, hogy az említett irány nálunk jelenleg a szövegfolklorisztika húzóágazatának számít, szűkebb szaktudományos konferenciára viszonylag ritkán kerül sor ebben a tárgykörben.

A múltban elődököt kereső, a jelenkori viszonylatokat áttekintő és a jövőbeni perspektívákat felmutatni szándékozó tanácskozás elérte kitűzött célját. Az elhangzott tizenhárom előadás, amelyek hossza a konferenciákon szokásos 20 perchez képest leginkább 30 percre módosult, mindegyike alkalmat adott egy-egy résztémában való elmélyedésre és az építő jellegű diskurzusra. Elsősorban tudománytörténeti értelemben nyitott nagy távlatokat a konferencia első napja, amikor az előadók Katona Lajos életművéhez kapcsolódva, ahhoz új adalékokkal és elemzésekkel hozzájárulva egyúttal a folklorisztika jövőbeni kutatási területeit is felvillantották.

Voigt Vilmos Katona Lajos fennmaradt könyvjegyzékének elemzésével mutatott rá annak lehetőségére, hogy szerencsés esetben még az egyébként ismertnek vélt kutatói életművek háttérében is lehetőség van – újabb források mikroszkopikus elemzésével – az adott személy általános műveltségének, (szak)irodalmi ismereteinek és talán egész világméjének a korábnál pontosabb rekonstruálására. Pócs Éva előadásában a magyar és európai néphitkutatás történetébe illesztette be Katona Lajos életművének ide vonatkozó tételeit, felhívva a figyelmet olyan „elfeledett”, ritkán használt összefoglalások értékeire, mint amelyeneket például Katonának *A Pallas nagy lexikona* számára elkészített hiedelem-szócikkei jelentenek. A közköltészet és népköltészet tárgykörében véghezvitt több évtizedes kutatásának jelenlegi állásáról adott áttekintést Küllös Imola, aki előadásában a történeti szövegfolklorisztika egyik legfontosabb, még a következő nemzedéknek is kutatási és elemzési lehetőségek sokaságát kínáló terenumára irányította rá a figyelmet. Keszeg Vilmos a folklorisztika kolozsvári műhelyének egyik új kutatási preferenciájába, a médiafolklor vizsgálatának lehetőségeibe adott betekintést, a populáris média és a mindennapi élet kapcsolatának és elemzési lehetőségeinek felvillantásával. Az előadó emlékeztetett rá, hogy lapszerkesztőként Katona Lajos életművének is szerves részét képezte a korabeli irott sajtótermékekkel való közvetlen kapcsolat és maga is részt vett a kultúraközvetítő folyamatokban. Noha Katona Lajost nem a néprajzi terepmunka pionírjai között tartjuk számon, ám mint a tudományzak ki-

emelkedő teoretikusa mégis hatást gyakorolt a korszerű folklórgyűjtés 19. század végi megalapozódására. Landgraf Ildikó, aki alig néhány évvel ezelőtt Katona kutatói életművének legfrissebb összefoglalását adta a *Magyar néprajz* I. 1. kötetében, ezúttal a szövegfolklór gyűjtésének 21. századi perspektíváit állította középpontba. Külön hangsúlyozta, hogy ennek keretében szükség van az önkéntes gyűjtőmozgalom feladatainak, valamint az ezzel kapcsolatos szaktudományos elvárásoknak az újradefiniálására is. Bárh Dániel előadásában egyetlen Katona-tanulmány (XVII. századi ördögűző könyvecske) elemzésével, és a Katona által közölt, ám azóta elveszett forrásszöveg művelődéstörténeti háttérének és jelentőségének bemutatásával a példakép-értékű tudós tudományközi érzékenységre, problémalátására és intuíciós készségére igyekezett rámutatni. Már a következő nap tematikája felé mutatott Liszka József előadása, aki egy meseszöveg kalandos közép-európai útját mutatta be a fordítások nyelvi útvesztőiben. Az első nap végén a résztvevők közösen megkoszorúzták Katona Lajos váci szülőházát, majd megtekintették a Katona Lajos-emlékkiállítást, amelyet a könyvtárban Hála József nyitott meg.

Részlet a kiállításból
(Fotó: Mándli Gyula)

A konferencia második napján a folklorisztikai mesekutatás helyzetének áttekintése került a középpontba határon inneni és túli folkloristák, irodalomtörténészek részvételével. A történeti folklorisztikai kérdésekkel foglalkozó Gulyás Judit Katona Lajost a magyar mesekutatás professzionalizálódási folyamatának egyik legfontosabb 19. század végi, 20. század eleji szereplőjeként és tevékeny részeseként mutatta be. Az erdélyi magyar mesekutatás eredményeit, elvégzett és elvégzendő feladatait Olosz Katalin mutatta be pontos és alapos áttekintésében. Ugyanezt a feladatot Raffai Judit végezte el a vajdasági magyar mesekutatás viszonylatában, külön hangsúlyt fektetve a saját irányí-

tásával készülő magyar népmese-adatbázis bemutatására. Az irodalomtörténész Hermann Zoltán Balázs Béla egyik művének elemzésével, míg a doktorandusz Steinmacher Kornélia a mesemondó asszonyoknak a múlt századforduló irodalmi hagyományában megjelenő szerepével foglalkozott. Az előadások sorát a szintén doktorandusz Szakál Anna előadása zárta, aki Kriza János gyűjtőhálózatának rekonstruálásával kapcsolatos legújabb kutatásairól adott számot. A tudományos értelemben gazdag és tartalmas konferencia Bárh Dániel szakmai szervező és Mándli Gyula könyvtárigazgató összegző értékelésével zárult le.

A konferencia résztvevői

(Fotó: Mándli Gyula)

A konferencia zárásaként a résztvevők megállapították, hogy nem kizárólag a folklorisztika, hanem a néprajztudomány más területein is folytatni kell az efféle kezdeményezéseket: a tudománytörténet és a tudományos paradigmák újradefiniálása nemcsak, hogy megfér egymás mellett, hanem szorosan összefüggő, egymással szimbiózisban kezelendő területeket jelentenek. Remélhetőleg nemsokára lesz folytatása a váci konferenciának, amely ezáltal távlataiban egy hosszabb, építő jellegű alkotófolyamat fontos határkövének lesz tekinthető.

BÁRTH DÁNIEL

Herman Ottó Emlékezés (Miskolc, 2014. december 4.)

A Herman Ottó Emlékév országos rendezvénysorozatával párhuzamosan, részben azal együttműködésben Miskolc város önkormányzata és intézményei is egész éves programot hirdettek 2014-re. Ennek egyik kiemelkedő eseménye volt december 4-én az MTA Miskolci Területi Bizottságának székházában megrendezett konferencia, illetve az azt követő kiállításmegnyitó és koszorúzási ünnepség.

Az egész napos rendezvény főszervezője a Herman Ottó Múzeum Néprajzi Tára volt, társrendezőként az MTA MAB Történelemtudományi és Néprajzi Szakbizottsága, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Munkabizottsága és a Magyar Néprajzi Társaság szerepeltek. A konferencia gerincét a miskolci és az egri néprajzos muzeológusok hagyományosan jónak mondható együttműködése jelentette. A MAB munkabizottságának működési rendje szerint három megye: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád mintegy 15–20 néprajzosa évente egy-két közös szakmai programot szervez, változó helyszíneken. Így a 2014-ben újjáalakult munkabizottság (Petercsák Tivadar elnök és Bodnár Mónika titkár vezetésével) első hivatalos rendezvénye is volt az emlékülés.

Csak Csilla egyetemi docens, a MAB tudományos titkára köszöntőjében hangsúlyozta, hogy a miskolci tudományos élet számos területe, az egyetemi és a múzeumi kutatások több témaköre Herman Ottó munkásságában gyökerezik, így a mai generáció több szempontból is Herman örökösének tekintheti magát. Pusztai Tamás régész, múzeumigazgató felidézte az emlékévé jelentősebb szakmai rendezvényeit: paleolitikó-adás-sorozat, nemzetközi paleolitikus konferencia, országos pókász konferencia már zajlott a múzeum szervezésében. Ezek sorába illesztve méltatta a néprajzosok programját, kiemelve, hogy a jól ismert életrajz újabb kutatási eredményekkel bővült a múzeumi munkatársak jóvoltából. A konferencia levezető elnöki teendőit Petercsák Tivadar egyetemi tanár látta el.

Kósa László akadémikus egészségi okokból nem tudott részt venni a rendezvényen, így az ő tudománytörténeti előadása helyett Tóth Arnold, a múzeum igazgatóhelyettese ismertetett egy általános életrajzot. Pap József történész, az egri Eszterházy Károly Főiskola intézetigazgató docense *Herman Ottó és a függetlenségi politika a dualizmus kori Magyarországon* címmel tartott előadást. A szakirodalmi előzményeket összefoglalva, kortárs parlamenti tudósításokat és karikatúrákat felidézve rajzolta meg Herman politikusi portréját. A Kossuth Lajossal való kapcsolatáról, önálló pártalapításának kudarcáról, a pártszakadás idején elfoglalt álláspontjáról szóló előadás hangsúlyozta, hogy a nemzeti függetlenség eszméje mellett a társadalmi reformok ügye is kiemelten szerepelt Herman gondolkodásában.

Néprajzi témát, az ősfoglalkozásokról szóló kötetek illusztrációs anyagát elemezte Veres Gábor etnográfus, az egri főiskola docense. Koszkol Jenő és id. Jankó János (a néprajzkutató édesapja) akvarelljei, grafikái elmélyült közös kutatómunkát, tereptapasztalatokat tükröznek, és megjelenik rajtuk a Herman Ottóra jellemző komplex, holisztikus látásmód. A pásztorélet jelenetei, az állattartás építményei, a viselet és az eszközök mellett az Alföld madárvilága, az egykor vízjárta területek változó növényzete, az időjárás jelenségei is hiteles módon kerültek rá az illusztrációkra.

Bodnár Mónika, a Herman Ottó Múzeum néprajzos muzeológusa a Herman házaspár és a Pósa család kapcsolatát mutatta be, emlékezve ezzel a szintén száz éve elhunyt Pósa Lajos íróra. A már publikált családi levelezés mellett a Pósa család gömöri

vonatkozásai és Herman Ottó Gömörbe tervezett néprajzi gyűjtései is szerepeltek az előadásban. A gyermekirodalom volt az egyik összekötő kapocs Pósa Lajosé és Herman Ottó felesége, Borosnyay Kamilla között; Pósa Sárka pedig a gyerektelen Herman házaspár fogadott gyermeke, unokája is volt.

Petercsák Tivadar összefoglalja az előadások tanulságait
(Fotó: Kiss Tanne István)

Mikita Gábor színháztörténész, a Miskolci Galéria Thália-ház kiállítóhelyének (korábban Színháztörténeti és Színészmúzeum) vezetője *Jászai Mari és Herman Ottó kolozsvári románca* című előadásában bemutatta azt a húsz darabos titkos szerelmi levelezést, amit a fiatal tudós és a kezdő, de már férjezett színésznő folytattak Kolozsvárott. Jászai Mari életrajzán és emlékiratain keresztül is bepillantást nyerhetett a hallgatóság kettejük kapcsolatába, Herman Ottó magánéletének kevésbé ismert fejezeteibe.

Az előadásokat és Petercsák Tivadar záró gondolatait követően a Papszer utcai múzeumépületben kiállításmegnyitóval folytatódott a program. *Herman Ottó a belvárosba költözik* címmel a lillafüredi Peleház berendezéséből és a személyes hagyaték tárgyaiból, irataiból nyílt meg egy emlékszoba arra a téli időszakra, amíg a Peleház zárva tart. Viga Gyula, a múzeum volt vezető munkatársa megnyitóbeszédében összefoglalta, hogy a miskolci Herman Ottó-kultusz ápolásában kik játszottak fontos szerepet az elmúlt évtizedekben, reflektálva ezzel az emlékezés hangsúlyainak történeti változásaira.

Az egész napos rendezvényt a Magyar Néprajzi Társaság koszorúzási ünnepsége zárta, Medgyessy Ferenc egész alakos Herman Ottó-szobránál. A Társaság elnöke, Bodó Sándor a 125 évvel ezelőtti megalakulás és az első átszervezés időszakára emlékezve méltatta Herman Ottót, aki a kezdeti nehézségek leküzdésében jelentős szerepet vállalt és egyik meghatározó alakja volt a születő néprajztudománynak.

A konferencia előadásait *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 2014. évi 53. kötete egy önálló fejezetben fogja megjelentetni, várhatóan 2015 első felében.

ALMA MATER

Nyolcvan éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete Műhelyszeminárium, ünnepi konferencia, kiadványok

Idén 80 éve, 1934-ben létesült – az ország néprajzi tanszékei közt másodikként – a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajz Tanszéke. Ekkor nevezték ki első professzorát, Györffy Istvánt, aki magántanárként már évek óta tartott órákat, és aki korai, 1939-ben bekövetkezett haláláig vezette az intézményt, jeles kutatók egész generációját nevelve ki működése alatt. Az elmúlt 80 év során a történelem viharai szerencsés módon megkímélték a tanszéket, mely így máig megszakítás nélkül működik, a hazai néprajzi szakképzés egyik fontos helyszíneként – igaz, ma már a névváltozáson átesett Eötvös Loránd Tudományegyetem részeként, Néprajzi Intézet néven, a Folklore és a Tárgyi Néprajzi Tanszékek együtteseként. A jeles évfordulóról az Intézet a félév során ünnepi programok sorával emlékezett meg.

Az Intézet egész tavaszi szemeszterét végigkísérte a múltjára való emlékezés egy különleges, *80 éves az egyetemi Néprajzi Intézet* című tudománytörténeti műhelyszeminárium révén. A hat alkalom mindegyikére az Intézet két-két neves öregdiákját kérték fel, hogy osszák meg emlékeiket a néprajzi pályán való indulásukról, egyetemi éveik idejéről. A beszélgetéseket felváltva vezette Mohay Tamás és Bárh Dániel, a két tanszék vezetője. Andrásfalvy Bertalan és Füzes Endre, Györgyi Erzsébet és Filep Antal, Kisbán Eszter és Knézy Judit, Balogh Jánosné Horváth Terézia és Kócziánné Szentpéteri Erzsébet, Balassa M. Iván és Kósa László, valamint Nagy Ilona és Sárkány Mihály színes és képszerű elbeszéléseit minden alkalommal nagyszámú hallgatóság kísérte figyelemmel. A meghívott kutatók minden alkalommal hasonló kérdéseket kaptak – a moderátorok kikérdezték őket a néprajzzal való első találkozásukról, az egyetemi felvételiről és a megmérettetésre való felkészülésről, a korabeli tanszéki életéről: tanórákról, vizsgákról, kirándulásokról, a diákok közti kapcsolatról, a tudományos életben való elhelyezkedésükről. A történelem nagy eseményeiről, például az 1956-os forradalomról is többen meséltek személyes történeteket. A hallgatóság számos élményt hallhatott a tanszék oktatóiról: Tálasi Istvánról, Ortutay Gyuláról, Vajda Lászlóról, Barabás Jenőről, Hoffmann Tamásról, Dégh Lindáról, Katona Imréről, K. Kovács Lászlóról, vagy a fiatal Voigt Vilmosról; de a múzeumi gyakorlatokról és ennek révén a Néprajzi Múzeum neves kutatóiról – például Fél Editről, Kresz Máriaáról – is sok emlék idéződött fel. Az Intézet hallgatóinak különösen nagy élményt jelentett a tudománytörténet ilyen személyes jellegű megközelítése, valamint a körbeadott régi indexek, egyetemi jegyzetek. Minden egyes beszélgetésről készült hangfelvétel is, ezek átírását a szemináriumot felvett hallgatók kapták meg feladatul. Az anyagból a szervezők reményei szerint rövidesen egy kiadvány is napvilágot fog látni.

A megemlékezés csúcspontjaként 2014. május 20-án egy nagyszabású, egész napos konferencia került megrendezésre az ELTE BTK Trefort kerti campusának Kerényi Károlyról elnevezett termében, *80 éves az oktatás és a kutatás szolgálatában: az ELTE BTK Néprajzi Intézete* címmel. A konferenciát Mohay Tamás intézetigazgató nyitotta meg, aki röviden felhívta a figyelmet arra, hogy a Néprajzi Intézetnek szerencsére nem csak múltja, de jelene és jövője is van, az oktatás célja eleve a jövőre készü-

sának fontosságára, mivel az Intézet oktatói egyre többször tapasztalják, hogy a diákok az ideológiával átítatott alapvetéseket már nem szívesen veszik kézbe. Felhívta a figyelmet az MTA Néprajzi Kutatóintézete és a Néprajzi Múzeum munkájával való összehangolás szükségességére, és a külföldi kapcsolatok ismételt kiépítésének fontosságára is. Az intézet nagy erényeként említette a fiatal, eltérő érdeklődésű kutatókból álló oktatógárdát, akik így színes választékot képesek nyújtani a hallgatóknak. Ezután Bali János ismertette a szakon folyó agráretnográfiai kutatások történetét. Először részletesen bemutatta Tálasi István és tanítványai évtizedek munkájával létrehozott eredményeit, valamint a Nagy-Budapesti Néprajzi Munkaközösség munkásságát (melyből Szabó Mátyás XI. kerületi fuvarosokról szóló munkája most, 50 év múltával fog csak megjelenni). Ezután felvázolta az agráretnográfia fokozatos térvesztését, az ilyen témájú szakdolgozatok számának csökkenésével illusztrálva, illetve a mai, a tanszékhez kötődő agrár tematikájú kutatásokat, a téma kutatásában felhasznált új módszereket.

A következő szekciót Smid Bernadett nyitotta meg, aki egy olyan témáról értekezett, amely ugyan nem kapott még külön kurzust az egyetemi oktatásban, de számos szemináriumon felmerült már mint kutatási téma: az internet által nyújtott új közegben virágzó, általa „digitális folklórnak” nevezett jelenségekről. Az előadás ennek a még szűz területnek a kutatási lehetőségeit és ebben a kezdeti stádiumban látható jellemzőit kívánta bemutatni. Olyan fontos kérdéseket tett fel, mint hogy lehet-e műfaj meghatározója a technikai közeg – vagyis beszélhetünk-e például „internetes mondáról”; hogy alkalmazhatjuk-e a néprajz hagyományos fogalmkészletét egy ilyen modern jellegű anyagra; és hogy mi mentén lehet rendezni egy ilyen folytonos mozgásban levő, gyorsan változó jelenséget? Felhívta a figyelmet a digitális folklór különösen fontos vizuális aspektusára is. Utána Vincze Kata Zsófia a néprajztudományt meghatározó ideológiákat, etnológia és etnopolitika kapcsolatát helyezte górcső alá kutatása rövid ismertetésében. Kritikával illette az etnikai paradigmát: a klasszikus néprajztudomány azon megközelítését, hogy az etnikai csoportoknak kulturális sajátosságokat, identitást, a kulturális sajátosságoknak pedig morális értéket tulajdonít. Előadásában a nemzetiesített, mitizált hagyomány kritikus, társadalmias szemléletének, és a kutatás nagyobb mértékű önmagára való reflektálásának fontosságára hívta fel a figyelmet. A délelőtti szekciót Mohay Tamás intézetigazgató előadása zárta, aki a néprajzról mint a gyűjtés során a személyes ismeretből személytelen tudást létrehozó, majd a társadalom felé való közvetítés során ezt ismét személyes ismeretté alakító tudományról értekezett. Bemutatta a néprajz kettős, értéket őrző és problémamegoldó arculatát, valamint kiemelte a megértés fontosságát, mely tudományunknak alapvető hozzávalója, és amely a társadalmi elfogadás, dialógus alapja is kell hogy legyen. A délelőtti szekciót rövid sajtótájékoztató zárta.

Az ebédszünet után a konferencia az Intézet doktoranduszainak előadásaival folytatódott *Hétköznapok és ünnepek* címmel. A Folklore Tanszéken hangsúlyos történeti folklorisztikai kutatásra éppúgy ráláthatunk, mint a Tárgyi Néprajzi Tanszék tárgyi és társadalomnéprajzi törekvéseire. Bálint Petra a történeti folklorisztika elméleti háttéréről értekezett, felvázolva a mindennapok kutatásának tudománytörténeti, elméleti háttérét, a források megközelítésének néprajzi látásmódját. Saját kutatásában Heves és Külső Szolnok vármegye peres anyagában keresi a mindennapokra vonatkozó, önkéntelenül elmondott adatokat, melyekkel megközelíthetőek a korabeli mentalitás mélyrétegei, közösség és egyén szintjén egyaránt. Muntagné Tabajdi Zsuzsanna egy konkrét esettanulmányról, a szügyi temető körüli 18. századi konfliktusokról értekezett. A még

csak kezdetén tartó kutatás érdekes adatokat tárt fel a 18. század közepén megsokszorozódó felekezeti kapcsolatokról, az egyház és a köznép közti korabeli összeütközésekről. A szövegfolklorisztikát Ilyefalvi Emese előadása képviselte, aki a 18. századi erdélyi kéziratos húsvéti és pünkösdi köszöntők kutatásáról beszélt. A Hallgatói Kiválósági Ösztöndíj által támogatott kutatás a protestáns vidékeken különösen elterjedt szokásköltészeti szövegek 17–18. századi közköltészeti előzményeit tárja fel, így a vallásos népköltészet forrásvidékéről tár fel értékes adatokat. A kutatás már most levonható, jelentős tanulsága, hogy a szövegek ekkor még minden esetben vallásos tartalmúak, a locsolkodás motívuma csak a recens szövegekben található meg. Szabad Boglárka a jelenkori görög katolikus megújulás kutatási lehetőségeiről beszélt. A rendszerváltás utáni görög katolikus vallási életet számos olyan új jelenség fémjelzi, mint az ifjúsági zarándoklatok, táborok, különféle látványos vallásos események. Beszélt az egyház szociális szerepvállalásának új megjelenési módjairól, a más felekezetekkel való együttműködés új jelenségeiről is. Nagy szerepet szentelt előadásában a görög katolikus vallásosság különféle internetes reprezentációinak, ily módon gyakorlati anyagon is bemutatva a „digitális folklór” fontosságát. Muskovics Andrea egy klasszikus téma mai kutatási lehetőségeit boncolgatta: a szőlőfeldolgozás építményeiről és azok mai használatáról beszélt saját, Martoson, Esztergomban és a budai borvidék településén zajlott kutatásai alapján. Beszámolt arról, hogyan bővült a kutatás látóköre: egy településtől egy kisebb borvidékig, valamint a hagyományos építészeti emlékek feltárásától a változásvizsgálatig, és a társadalmi használat kérdéseiig. A doktoranduszok előadásainak sorát Nagy Krisztina zárta, aki a doktori program keretében a késes kisipart kutatja. Ennek a témának egy látványosabb és könnyedebb szeletét, a késekről készült és interneten közzétett, hirdetésekhez kapcsolódó fotókat helyezte görcső alá előadásában.

Rövid szünet után következett a nap talán legizgalmasabb eseménye. Az Intézet előzetesen az összes kárpát-medencei magyar nyelvű néprajzi-antropológiai felsőoktatási intézményhez felhívást intézett, egy, a magyar néprajztudomány dilemmáiról és perspektíváiról szóló kerekasztal-beszélgetés létrehozása érdekében. A kerekasztalon végül öten tudtak részt venni: Bárh Dániel a budapesti Néprajzi Intézet, Ilyés Zoltán a miskolci Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet, Kuti Klára a pécsi Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Papp Richárd a budapesti Kulturális Antropológia Tanszék és Varga Sándor a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék képviselőjében. A beszélgetést Mohay Tamás moderálta. Az eszmecsere során felmerült a néprajz számos, szakmabelieket foglalkoztató problémája. A résztvevők megtárgyalták a tudomány társadalom felé való közvetítésének, az „alkalmazott néprajznak” a kérdését – több hozzászóló szerint ennek nagy ellenlábas a emberekben rögzült átesztétizált, „nosztalgikus” paraszt- és népi kultúra kép; az egyetemi oktatás számos kérdését – különösen a bolognai rendszer, valamint a néprajz és antropológia szakok viszonyának kérdéseit; valamint a középiskolai néprajzoktatás – közelebről a hon- és népismeret tantárgy – frissen felmerült lehetőségét. A legkülönfélébb múzeumi, oktatási, kulturális intézményekben dolgozó hozzászólók is számos aktuális problémára hívták fel a figyelmet. Felmerült többek közt a néprajz vidéki, például mezőgazdasági oktatási intézményekben való tanításának kérdése; a tudomány közművelődési intézményekben való alkalmazásának dilemmája; a muzeológia számos különböző kérdése, például a múzeumpedagógia; a néprajz médiában való megjelenésének, az ismeretterjesztésnek és az ehhez szükséges nyelvezet megtanulásának fontossága. Az eltérő vélemények ellenére a résztvevők egyetértettek abban, hogy a tudomány gyakorlói közti párbeszédet

élenkíteni kell, hogy ezen kérdésekben konszenzus születhesse, így remélhetőleg még számos hasonló kerekasztalra fog sor kerülni az elkövetkező években.

A nap következő programja az *Emlék, emlékezet, életút* című kötet bemutatója volt. A Smid Bernadett és Deáky Zita által szerkesztett, 26 tanulmányt tartalmazó kötet Küllös Imola méltatta és illette építő szándékú kritikával. A kötet alapjául szolgáló *Életrajz, önéletírás, emlékezet* című konferencia az Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetett élettörténet-pályázathoz kapcsolódóan 2013. november végén valósult meg. A kötetben egyaránt megtalálhatóak a pályázatok előzetes zsűrizését végző diákok dolgozatai, valamint a témában önálló kutatásokat folytató kutatók és diákok írásai is. A kötet szerkesztői igyekeztek a lehető legszélesebb körben felhívást tenni a kutatók körében, így történészek, irodalmárok és más rokon tudományok is képviseltették magukat, interdiszciplináris párbeszédet eredményezve. A kötetben hat fejezetben sorakoznak a tanulmányok: *Az idő és az élet; Politika, gondolkodás, társadalom, egyéni életút; Polgári törekvések; Falusi élet – élettörténetek; Hallgatóink írásai és Életutak az interneten.* Küllös Imola külön kiemelte a kötet tanulmányainak társadalomtudományi szemléletét, a falusi társadalom különféle rétegei – iparosok, tanítók, mérnökök – felé való nyitást mint a kötet érdemét, valamint felidézte korosztálya vitáit a hagyományos szemlélettel, mikor először kezdtek foglalkozni az önéletírásokkal mint folklorisztikai témával. Külön kiemelte a hallgatói dolgozatok magas színvonalát is.

Ezután egy meglepetés következett. A nyomdából frissen megérkezett *Utak, technikák, hagyományok* című, az ELTE BTK HÖK által támogatott kötet bemutatójára került sor, mely az Intézet doktoranduszainak tanulmányra szerkesztett konferencia-előadásait tartalmazza. A könyvet a szerkesztő, Schiller Katalin mutatta be. A tanulmánykötet jól reprezentálja az Intézet égisze alatt folyó, változatos témákat felvonultató doktori kutatásokat. A kötet három fejezetre oszta: *Néprajzi kutatások: mindennapi élet és ünnep; Jelenkutatások: hagyományok a hétköznapiakban; Közlekedés, kereskedelem, gazdálkodás* tartalmazza Komor Judit, Muskovics Andrea, Nagy Krisztina, Schiller Katalin, Szabad Boglárka, Tóth Piroska, Villangó-Török Ivett, Bednárík János, Molnár Gergely és Teszler Vendel tanulmányait.

Az esemény zárásaként baráti találkozóra került sor az Intézet két tantermében. A bensőséges hangulatú fogadás lehetőséget adott a szakma neves kutatói és az „ifjú titánok” közötti oldott hangvételű eszmecsereére.

Az egész napos konferenciát az Intézet még két programmal fejezte meg: a Könyvtárban az évek alatt megjelent intézeti kiadványokból nyílt egy kis kiállítás, a tanterem előtti folyosón egy fotókiállítás kapott helyet. A képek a tanszék alapításától egészen a 2014 tavaszán lezajlott tanulmányi kirándulásig mutatták be a tanszék életének számos eseményét – órákat, konferenciákat, terepkutatásokat, kirándulásokat, baráti találkozókat, diplomaosztókat.

Mind a beszélgetéssorozat, mind a konferencia méltó emlékezés volt a jeles évfordulóra, és maradandó élményt jelentett a résztvevőknek. Csak ismételhajjuk a többek által megfogalmazott óhaj, miszerint mindkét eseménynek legyen a jövőben is folytatása.

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

A pásztorok világa

Tisztelet Herman Ottónak

(Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 2014. szeptember 12.–2015. február 20.)

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum kiállítása, a magyar pásztorélet múltján és jelenén vezet végig a látogatókat, oly módon mutatva be a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó mesterséget, a pásztorok sajátos világát és kulturális sokszínűségét, hogy az a mai kor emberét is megszólítsa.

A Herman Ottó halálának 100. évfordulója alkalmából létrejött kiállítás több ponton is épít a neves tudós-polihisztor által 1907-ben a Vajdahunyadvárban megrendezett, *Ősfoglalkozások* című kiállításra. A pásztorokkal kapcsolatos alapismereteket ennek a kiállításnak máig megőrzött tárgyai és illusztrációi szemléltetik. Így a Herman Ottó által gyűjtött tárgyak új kontextusba és mai látványvilágba helyezve kerülnek a közönség elé.

Pásztorok a kiállítás megnyitóján
(Fotó: Papp Tibor)

A kiállításban a látogató nem csak gazdag történeti emléanyagba nyer betekintést, de valós képet kap a pásztorok – juhászok, gulyások, csikósok, kanászok, csordások, csürhések – mindennapi tevékenységéről, életviteléről is. Külön tematikus egység ismerteti a számadók és a bojtárok munkajogi státuszát, munkaszervezeti hierarchiáját.

Kiállításunk nem egy klasszikus néprajzi kiállítás. Sokkal inkább egyfajta párhuzamos bemutatása a hagyományos pászorkultúrának és a mai pásztorok életének, munkájának. Napjaink pásztorainak jórészt ugyanazokat a zootechnikai eszközöket,

eljárásokat kell alkalmazniuk, mint az intenzív állattenyésztő telepeken dolgozó gondozóknak. Ezzel párhuzamosan meg kell tartaniuk működőképesen azokat a hagyományos munkafogásokat (pl. a pányvvetést), amelyek nélkül külterjes viszonyok közt sokkal nehezebben, vagy egyáltalán nem boldogulnának. A mai pásztorok eszközeik, módszereik 21. századi újragondolásával kreatív módon alkalmazkodnak a modern kor kihívásaihoz is.

Részlet a kiállitásból
(Fotó: Papp Tibor)

Céljaink között fontos helyet foglalt el annak hangsúlyozása, hogy a mai pásztorok is egy élő, fejlődő, de a saját hagyományait következetesen őrző, ápoló kultúra hordozói. Az utánpótlás-nevelés néhány kiragadott példájával azt is bemutatjuk, hogy a csikósbemutatókon, gulyásversenyeken szereplő fiatal legények nem csak cifraszűrben csikósok, gulyások, de sáros gumicsizmában is megállják a helyüket. A hagyományait ma is őrző pásztorok nem a kihunytt tűz hamuját őrzik, hanem az eleven tűz lángját adják tovább, úgy, ahogy ők maguk is kapták.

A kiállításban a gyerekeket beépített interaktív elemek várják. Közmondások, kézbe vehető tárgyak és játékok teszik élőbbé és élménygazdagabbá a múzeumlátogatást.

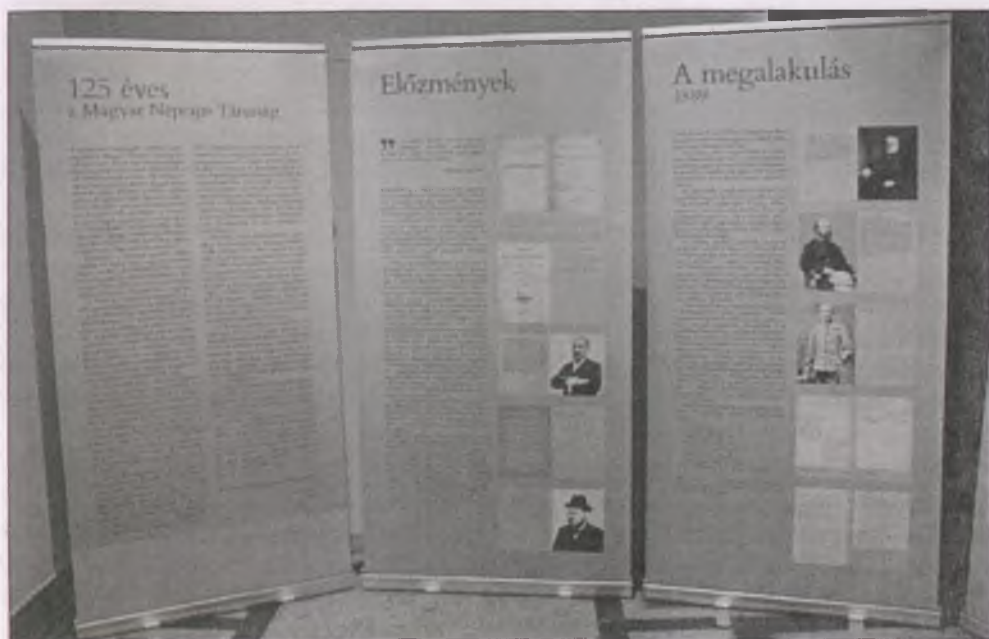
2013-ban sikerült megvásárolnunk a múzeum számára egy szatmárcsekei pásztor mintegy 60 darabból álló teljes kolomp- és csengőkészletét. Ennek a bemutatásával ismertetjük az állatokon használt hangjelző eszközöket. A látogatók meg is szólaltathatják az ebből az anyagból összeválogatott C-dúr kolompskála darabjait, és néhány, hangmagasság szerint sorba állított csengőt is.

A legkisebbek korhű viseletekbe bújva tapasztalhatják meg, milyen érzés egy csikós, juhász vagy kiskondás szerepét magukra ölteni.

A kiállításon belül külön egységet alkotnak Kunkovács László fotóművész sajátos hangulatú hortobágyi felvételei: a pásztorportrék és a jelenkor pásztorvilágának életképei.

125 éves a Magyar Néprajzi Társaság* (Néprajzi Múzeum, 2014. december 10.–)

A tudományos társaságok sorában a korán megalakult Magyar Néprajzi Társaság törekvéseit a 19. század végi Magyarországon híven mutatják a következő célkitűzések: a soknyelvű országban nem csak önmagunkat kell megismerni, hanem Magyarország minden népét. *„Mennyi népréteg egymás mellett és egymás felett! Mennyi érdekes érintkezés, mily talányos kölcsönhatások!”* *„Ha megismertük egymásban a nemeset, becsülni fogjuk egymásban az össznemzetet, a közös hazát.”* Az alakuló ülésen Hunfalvy Pál a néprajz feladatát így jellemezte: ügyelnie kell az elmúló kultúrákra, mint a botanikának a kipusztuló növényekre.

Részlet a kamarakiállításból
(Fotó: Máté György)

Kezdetben a Társaság egyedül vállalta magára az egész hazai néprajztudomány ügyét, amely a későbbiekben több intézmény feladata lett. A kitűzött célokat a Társaság 125 éves története során a történelem viharai közepette is folyamatosan szolgálta.

A Társaság érdemei elvitathatatlanok a Néprajzi Múzeum ügyének képviselőjében, a gyűjtemények gyarapításában, könyvtár létrehozásában, a szakterületi felolvasó ülések szervezésében, az ismeretterjesztésben. A kezdeti nehézségek után a stabilitást Szalay Imre társasági elnök, a Nemzeti Múzeum igazgatója és Sebestyén Gyula munkássága eredményezte. 1908-ban az éves közgyűlésen föl hívták a figyelmet a tudományos utánpótlás gondjaira, amelynek okaként az egyetemi néprajzi képzés hiányát jelölték meg.

* Elhangzott a Néprajzi Múzeumban 2014. december 10-én a *125 éves a Magyar Néprajzi Társaság* című kamarakiállítás megnyitóján.

A trianoni békekötés utáni évek légköre és a Társaság pénzügyi elszegényedése (az értékpapírokba fektetett vagyon a háború alatt megsemmisült) szerény működést és csökkent terjedelmű folyóiratkiadást tett lehetővé. Csupán az 1930-as évek hoztak javulást, amikor az egyetemi képviselő, a néprajzi múzeumügy megerősödése, kutatóintézet alapítása és egy új nemzedék színre lépése mellett állandósult anyagi támogatás a szakág tekintélyének és társadalmi elismerésének megerősödését eredményezték.

A két világháború közötti időszak meghatározó személyiségei. tablórészlet

A két világháború közötti időszak meghatározó személyiségei. tablórészlet

mi fórumának. A pártfelügyelet fokozatos lazulásával a néprajztudomány nem került a szocialista ideológia számára elsőrendűen fontos tudományok közé, ami eredményes tevékenységében is tükröződött. Közben a társaság taglétszáma hullámvá vált. A Társaság tradícióit felújítva sűrűsödtek a szimpóziumok, konferenciák és más tudományos rendezvények.

1989-ben, a hazai döntő politikai változások idején ünnepelte a Társaság fennállásának centenáriumát. Nemzetközi részvétellel konferencia megrendezésére került sor, s több tanulmánykötet mellett megjelent az egyesület százéves történetét bemutató könyv is. A politikai változások következtében a Társaság visszakapta függetlenségét. Működését tagdíjakból, pályázatokból, a Magyar Tudományos Akadémia rendszeres és a magyar állam eseti támogatásából fedezi. Tudománytörténeti fejlődését tükrözi szakosztályi felépítése.

A Társaság tudományos folyóirata, az *Ethnographia* 125., a magyar néprajzi eseményekről beszámoló közlöny, a *Néprajzi Hírek* 43. évfolyamánál tart. A Néprajzi értekezések sorozatban eddig két kötet látott napvilágot. Mellettük a hazai kisebbségek kultúráját ismertető tanulmánykötetektől eddig (éppen) 125 kötet jelent meg, közel 40 ezer példányban.

A Magyar Néprajzi Társaság, mint története során oly sokszor, anyagi gondokkal küszködve, de napjainkban is a magyar néprajz legszélesebb tudományos és társadalmi szervezete.

A kiállítás a Magyar Néprajzi Társaság 125 éves történetének rövid bemutatását vállalja. Megemlékezik a Társaság életében jelentős szerepet betöltő elődökről, eseményekről és szaktudományunk eredményeiről. Felvázolja – a teljesség igénye nélkül – az egyik legrégebbi tudományos társaság korszakait, mérföldköveit, nehézségeit és sikereit.

Tisztelettel ajánlom a látogatók figyelmébe!

Vizuális dokumentumok gyűjtése

Tisztelt Tagtársak, Kedves Barátaink!

A Magyar Néprajzi Társaság megalapításának 125. évfordulója jó alkalmat ad arra, hogy összegyűjtsük a Társaság történetével, életével kapcsolatos vizuális dokumentumokat, archív fénykép- és filmfelvételeket.

Kérjük a Tisztelt Tagtársakat és más olvasóinkat, hogy akik ilyen témájú (közgyűlések, vándorgyűlések, könyvbemutatók, ünnepek és egyéb rendezvények, portrék stb.) fényképekkel, esetleg film- vagy videófelvételekkel rendelkeznek, szíveskedjenek a Magyar Néprajzi Társasággal vagy a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumával felvenni a kapcsolatot, és a felvételeket adatokkal (készítő, szereplők, a készítés helye, ideje, alkalom) együtt az Archívumba eljuttatni.

Lehetőség szerint eredeti felvételeket vagy nagy felbontásban digitalizált képeket várunk.

Kapcsolat:

Kalina Veronika, neprajzitarsasag@gmail.com, tel.: 2691272

Csorba Judit, csorba@neprajz.hu, tel.: 4732415